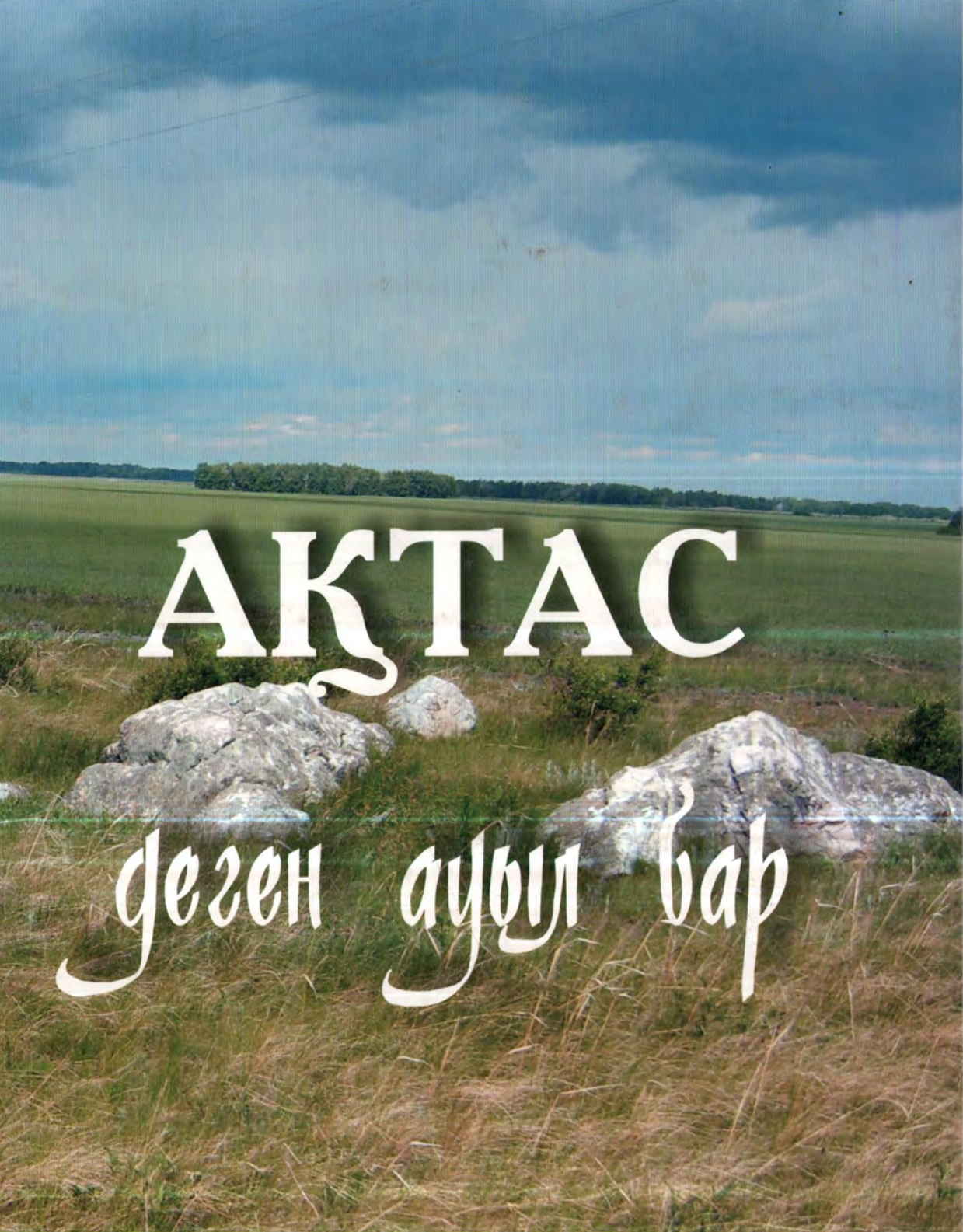

АҚТАС

деген ауыл бар

Құрметті Абай!

Сәлем бұраш
ескертеді кітапхана
сіңілім ағарту

Р.Р.Р.

Б.С.

АҚТАС деген ауыл бар

*Құрастырушы әрі демеуші — профессор
Бүркітбай Ғелманұлы Аяғантегі*

«Ақ Бүркіт»
Алматы, 2008

ББК 84 (Қаз 7)

А 37

А 37 Ақтас деген ауыл бар / Бас редактор Б.Аяған.

— Алматы: «Ақ Бүркіт», 2008. — 232 бет.

ISBN 978-601-7075-02-6

51086

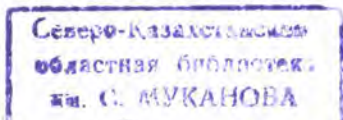
Бұл кітапта Ақтас атты ауылының көне заманнан осы күнге дейінгі тарихы баяндалады. Мұрағаттардан көптеген сурет, маңызды деректер жиналған. ауыл азаматтарының естеліктері, өлеңдері жинақталып берілген.

Кітап жалпы оқырман қауымға арналған.

ББК 84 (Қаз 7)

ISBN 978-601-7075-02-6

© «Ақ Бүркіт», 2008.

АҚТАС ДЕГЕН АТЫ ҚАНДАЙ АЖАРЛЫ

Менің «Атамекенім» Солтүстік Қазақстан облысы, Шал ақын ауданындағы «Еңбек» атты ауылда. Осы облысқа қарасты Айыртау ауданындағы бұрын «Өскен» - деп аталған, қазіргі Үкілі Ыбырай ауылы «Анамекенім». Атамекенімде екі әкем жатыр, ал Үкілі Ыбырай ауылындағы зиратта қос анам жатыр. Тағдырдың бұйрығы солай болса ол үлкен хикая. Осы екі ауылыма да ортақ бауырластардай тең қымбатты болып кеткен, екеуінің жерортасында, Жалғызтаудың дәл бауыры Қамсақты өзеніне тақау жерде Солтүстік Қазақстан облысының Есіл ауданында Ақтас атты ауыл қанатын жайып қалыптасты. Ақтастың атын халық ақыны, әкемнің ағасы Молдақмет Тырбиұлының шығарған өлеңін туған бөле ағам Үкілі Ыбырайдың немересі Мұса Асайыновтың айтуынан естігенмін. Сонымен Ақтас мен үшін жанға жайлы, көзге қуаныш берген абзал ел.

Жалпы сол төңірекке көз салсаңыз Жалғызтау мен Сырымбеттің арасы Үкілі Ыбырай мен Ақан Серінің асыл мекендері мал-аралас, кой-қоралас. Құдандалы бауыр-туыс болып кеткен сыйлас, тату ауылдардан құралады. Үкілі Ыбырайдың ауылы Жалғызтаудың оңтүстігінде орналасса, «Еңбек» Сырымбетке жақындау «Жарқын» көліне тақау жатыр, ал, Ақтас сол аймаққа ортақ Қамсақты өзеніне тақау жерде бой жазса, кейде маған осынау көптеген ауылдар бір үлкен қаланың шағын бөлшектеріне ұқсап кетеді. Сырымбеттен «Егіндіағаш» он бес, Дауқара жеті-ақ шақырым, бұл ауылмен «Еңбектің» арасы он екі шақырым, дәл сондай қашықтықта Ақтас жатыр, бұл ауылға тақау Бұлақ, Қарағай ауылдарымен іргелес Құмтөккен Сандыбай бұлағының басына орналасқан Үкілі Ыбырай ауылынан жеті шақырым-ақ жерде. Бұл ауылдар - ескірмес алтын бұйымдай ескі дос ауылдар.

«Ауылым қонған Сырымбет саласына» - деп басталатын Ақан Серінің әні бойынша бұл тауды атам қазақ ел-жұртымыз түгел білген заман болған. Жалғызтаудың әр түрлі аты бар: «Жаман жалғыз тау», «Бүркітті» деп те аталды. Жалғызтау Көкшетаудың сілеміндегі ат жалындай тізіліп жатқан таулардан алшақ, терістікте шалғай жатыр, оның бауыры да қалың қарағайлы ну жыныс, маңайы толы көптеген көлдер мен мәңгі сарқылмас бұлақтар. Бала күндерім нағашы жұртта — Үкілі Ыбырай ауылында өткендіктен Жалғызтауды ерекше жақсы көріп кеттім. «Біздің ауыл» атты өлеңімде:

Бала күнді, болашақты зерлеймін,

Үнсіз ғана: «Қайран, туған ел» - деймін.

Беу, ағайын, шынымды айтсам баспа бас,

Жалғызтауды Алатауға бермеймін, - дегенім туған жер тудырған қалтқысыз шындық.

Көкшетау облысына Кеңес одағы кезінде Мәскеуден қызметке келген КГБ-ның қызметкері Ақас Аманғалиев деген полковник Қамсақтыны көргенде: «Кәкімбек ағаның осы өзенге арнаған әнін айтып жүргенде Еділ, Жайық сияқты дөкей өзен деп ойласам шағын дүние екен» деп азсыныпты. Әрине Жайықта туған ол досыма өз өзені қымбат, бірақ мен үшін Қамсақтының қызығы шексіз, ертегідей есте қалған балалықтың базары аңсатпай қоймайды. Әркім сүйгенін шұнағым — дейді, әр адамға өз туған жерінен асыл жер жоқ.

Міне, осынау тамаша аймақтың қас ортасында құлаш жайып құлшынып, өмір арпалыстарына атой беріп келе жатқан Ақтас ауылы жайлы кітап шығады деп естігенімде ол ауылдың тұрғындарынан кем емес қуаныш тұла бойымды билеп кетті. Ақтас — деген аты қандай ажарлы десеңші. Мамандығым кенші болғандықтан Ақтас атауы ақ тастан шыққандықтан не аппақ мәрмәрі бар, не көрсен көз тоймас маржан тасы бар, не адам баласын таңдантқыш гауһартасы бар шығар деп қалатын кезім болды. Қымбат тастары әлі зерттелмей жатса да қымбат адамдарын адамзаттың гауһартасындай сыйлауға үйреніп кеттік. Осы кітаптың шығуына ауылдағы бауырларымен бірлесіп, негізгі мұрындық болып жүрген азамат Бүркітбай Ғелманұлы Аяған жақын інім, «Еңбектің» түлегі Амандық Қуатұлының анасының інісі. Ақтас пен тағы да бір етене жақындастығымыз: сол ауылдың негізгі тұрғындары Хамзиндер үш ағайынды Қазі, Мәзи, Нәзи мырзалар болса, Нәзи Ақбұзау Ерторыұлының Шәрипа атты қызына үйленген. Ақбұзау көп жылдар «Еңбек» колхозын басқарған кісі, со-

ғыстан кейін орман шаруашылығы қызметкері болып ағаш арасында көп тұрған ауылымыздың айтулы азаматы болып келеді. Осындай байланыстар бұрынғы «Өскен» қазіргі Үкілі Ыбырай ауылымен де Ақтастықтардың арасында аз емес. Қолымызға тигелі тұрған кітаптың ішінде Ақтас ауылының қазіргі тұрғындары берілген екен, соның ішінде Байлина Сара Нұрбайқызы деген баламыз да жүр. Байлы атай елдегі атақты ақсақал болса, Нұрбай Мәшүрат апайдан туған он баланың ішіндегі үлкені, көп жылдар осы Ақтасқа тақау ауылдарда басқарма болып жақсы атанған азамат еді. Жасы өзімнен үлкен болса да, Нұрбаймен соғыс жылдары «Өскенде» бірге өстік. Сол сияқты байланыстар менің екі ауылыммен де аз емес. Сондықтан Ақтас та туған жерімнің аса қымбат бөлшегі болып көрінеді.

Жаңа шыққалы тұрған бұл кітапты құрастырушылар айта қаларлықтай орасан еңбек еткен екен. Әсіресе, ертедегі тарихтан бастап бүгінгі ауылдың балаларына шейін әдемі тізбектелген шежіреге сүйсінбеу мүмкін емес. Жалпы алғанда Арғыннан тараған Қарауылдар аталаспыз. Аталарымыздың Торанғұл көлінің маңайына келуін 1770-1780 жылдары дегені басқа деректерде де келтірілген мағлұмат. Кітапта сол кездегі және беріндегі тарихи жағдайлар, заман сыры сүбелі де жүйелі түрде өте тартымды баяндалған. Қазақстанда 1931-1933 жылдары қырғын аштықтың кеңес үкіметінің тартысымен шектелген, орталық меншікке негізделген шалағай саясатынан болғанын анық дәлелдейтін көзі көрген адамдардың айтуынан жазылған мәлімдемелер адамның сай-сүйегін сырқыратады. Қазақ жерінде аштықтан 2 миллионнан астам адам опат болғаны дұрыс көрсетілген, бұл мысал да басқа деректерден алыс кетпеген. Осы кезеңді сипаттау кітапта өте сенімді беріліпті. Сол кезде Петропавл қаласында орналасқан Қарағанды облыстық Атқару комитетінің қаулысына қарасақ өз ауылдық кеңестерімізді табамыз. Ал адамды үлкен ойға шомдыратын бір шындық: Мамлют ауданының ауылдық кеңестерінің саны 20 болса, бәріне де орысша атаулар беріліпті, тек қана біреуі Шошқалы ауылдық кеңесі делініпті. Бұл да бодандық өмірдің бір аянышты көрінісі емес пе?! Ақтастықтардың Ұлы Отан соғысына қатысқандары 58 адам болса, елге есен оралғандары 15 ғана, бұл әр бесеудің біреуі келмегені ғой. Қырғын соғыста жауған оқтың ортасында жүрген майдангерлердің жазған хаттары да өте қызық. Бала кезімізде ондай хаттардың талайын оқыдық қой, бір ғажабы өлеңмен жазылған хаттар аз болмады, зайыры шабыт деген қиял құс қатты сағынғанда адамның жүрегін тербетіп ақын қылып жібереді-ау. Оған қоса Шоқан бабамыз айтқандай, қазақ ақын халық, әнші халық.

Ұлы Отан соғысының ардагері Секен Айсин:

«Украина жерінде,

Жазық майдан далалы.

Ақын емес, әнші емес,

Айсаның кенже баласы», - деп өзін сөз арасында сипаттаса елді сағынғанда егілгенін де езілгенін де, сезінгенін сағынышты хатқа ұзақ өлеңмен сыйғызыпты.

Кітаптағы өте қызық тақырып, мектеп және мұғалімдер жайлы жазылыпты. Әр естелік — бір поэма, әр адамның тарихы — ел тарихы. Ақтастың өз заманындағы мәдениетті ауыл болғандығы осы мұғалімдер мен шәкірттерге байланысты. Мұғалімдер мен ата-аналарының ақ тілектерін ақтап еңбегімен елдің атын шығарған шәкірттердің саны аз емес. Міне, биыл да ауылда жаңа мектеп салынып іске қосылмақ, игілікті істің алды ашық, оқитын жеткіншектері көп болсын деп тілейміз. Қуанғанымнан өлең де туды, оны бөлек оқырсыздар. Бұл мектептің тәуелсіз еліміздің зор қарқынмен алға басып бара жатқан жаңа дүбірлі кезде, Елордамыз Астана қаласының он жылдық мерейтойының жолында сапқа тұруы да елеулі де, айта қаларлықтай қуаныш. Ақтас мектебінің түлегі тарих ғылымдарының докторы, академик, «Қазақстан Ұлттық энциклопедиясының» бас редакторы Бүркітбай Ғелманұлы Аяғанның бұл істің басы-қасында болуы, осы кітаптың да дүниеге келуіне үлкен үлес қосқаны белгілі. Ауылдың басқа азаматтары да ат салысты ғой, бірақ Бүркітбай Ғелманұлының атқарған қызметін ерекше атап кетуіміз керек. Бүркітбай Аяған республикамызда талай жауапты қызметтерді атқарған айтулы азамат. Оның «Қазақстан ұлттық энциклопедиясының» бас редактор болуы да кездейсоқ іс емес. Бұл қызметті атқарған академиктер Мұхаметжан Қаратаев, Манаш Қозыбаев, Рымғали Нұрғалиев, Әбдіманап Нысанбаевтар - еліміздегі айтулы, ардақты ғалымдар. Сол мәртебелі қатарға Ақтастың түлегі Бүркітбай Аяғанның қосылуы жалғыз Ақтас емес, бүкіл Солтүстік Қазақстан облысы үшін үлкен мақтаныш. Бұл күмбезі биік ғылыми тарихнамамызды басқаратын адамды тұңғыш Президентіміз Н.Ә. Назарбаев шешеді, ал ол кісі Бүркітбайды Президент аппаратында істеген кездерінен жақсы біледі. Бұл зор сенім.

Бұл күндері «Қазақстанның ұлттық энциклопедиясы» - меніңше, Ғылым Академиясына парапар беделді де биік тұғырлы ғылыми мекеме. Өйткені бұл ұжымның қолынан жуырда ғана 10-томдық жаңа энциклопедия қазақ тілінде, 5-томдығы орыс

тілінде жарық көрді. Бұл — Тәуелсіз Қазақстанның алғашқы жылдарында шыққан, ел тосқан елеулі еңбек. Осынау ұланғайыр үлкен істің басында Бүркітбай Аяғанның болуы оған деген үлкен сенімді бекітті және болашақ сәтті қадамына үлкен үміт туып отыр. Бұл орайда Ақтастықтарды шын жүректен құттықтаймын! Бүркітбайдың басқарып отырған ұлағатты ұжымының мәртебесі аса берсін! Ініме ізетпен қарап Құлагердің шабысын, Сегіз Серінің намысын тілеймін.

Шалғайдағы шағын ауыл «Ақтастың» тарих тарапына атының шыққаны бүкіл аймақ қуанатын жаңалық. Солтүстік Қазақстан дарындыларға әлімсақтан бай ел. Сол түлектерінің ішінде ұлы бабаларымыз Сегіз Сері, Біржан Сал, Ақан Сері, Үкілі Ыбырай, Шал акын және Мағжан, Сәбит, Ғабит, Ебіней, Шуховтар аталса, олардың туған жерлері де қазағыма аян болды. Сондай ұлы жолды жарқын болашағымыз Ақтасқа да бұйыртсын! «Жаралыс басы — қозғалыс» деп данышпан Шәкәрім атамыз айтқан екен. Құдайға шүкір, Ақтас ауылында ойлы ақылмен келген, елсүйгіш, ұлтжанды қозғалыс бар екен. Сол қозғалыс толастамасын. Бүркітбай сияқты сұңқарлары самғай берсін! Жаңа кітапқа ел сүйсінер деп кәміл сенемін, сәт тілеймін!

*Кәкімбек Салықов,
Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері,
Солтүстік Қазақстан облысының құрметті азаматы
23.10.2008.
Астана*

АҚТАС ӘНІ

Аты ғажап Ақтас көрші ауылым,
Қыз-бозбала көрдім сонда тәуірін.
Қамсақтыда саңқыл қаққан аққу-қаз,
Балқытады Жалғызтаудың бауырын.

Қайырмасы:

Жалғызтаудың еркесі,
Асыл аймақ жер төсі;
Біздің Ақтас жаралған,
Көтеруге көңілді
Көркейтуге өңірді.

Сансыз жұлдыз жымындасқан түнгі аспан,
Күрке талдың арасында сырласқан.
Көрші ауылдың қызын айтсам баяғы,
Жазар едім “мың бір түндей” мың дастан.

Қайырмасы.

Ақан сері ән салғандай күлімдеп,
Көз ұшында қол көрінеді Сырымбет.
Көл шетінде елестейді әнші қыз,
Сағынышы жүрек шетін тілімдеп.

Қайырмасы.

23.07.2008.

Астана

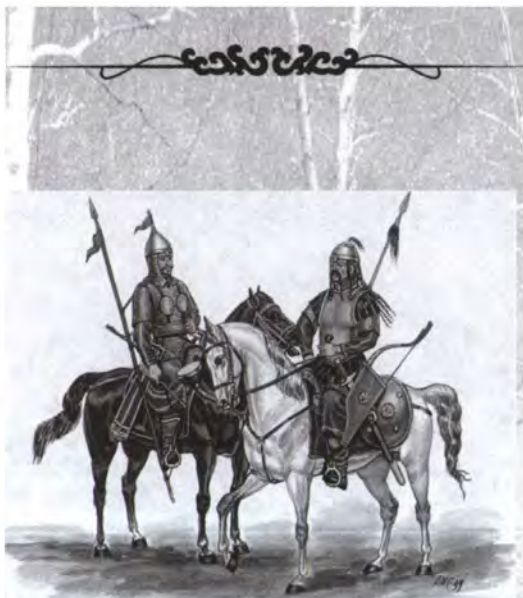
I. ТАРИХИ ШОЛУ

Әр бір қазақ өзінің шыққан тегін, жеті ата-сын білгісі келеді. Жалпы бұл жақсы қасиет. Мысалы, ағылшын, француз, жапон ұлты өздерінің ата-бабалар тізбесін (генеологиясын) зерттеп, оны қағазға түсіріп келген. Бұл кейбір халықтарда жоқ. Тарихи зердеге қарсы күрес әсіресе, орыстандандыру жалған «интернационализм» кезінде кең етек алды.

Біз Актас ауылының тарихын зерттегенде ғылыми әдебиеттерді арнайы актарып шықтық. Сондағы бар мақсатымыз еліміздің тарихын жастар жақсы білсе екен дегеніміз.

Актас ауылының тұрғындарының басым көпшілігі Арғыннан шыққан Қарауыл, бірнеше жанұя Атығай, Керей, ал соңғы жылдары не күйеу, не келін батыстан да (алшын), не оңтүстіктен (үйсін, дулат), не Шығыстан (найман) елдерінен болғасын Актас елінің іші нығая түсті.

Ал Арғын – Қарауыл қайдан шыққан? Ол туралы ғылым не дейді? Зерттеушілер «арғын» этнонимінің астарынан сан салалы мағыналар іздестіріп, деректердің әлі де болса тапшылығын айтып отыр. Кейбір ғалымдардың (А.Кононов, С.Аманжолов, Т.Жанұзақов) пайымдауынша, «Арғын» деген ұғым «Көпсанды» немесе «аралас» деген мағынаны аңғартады. Баска зерттеушілердің айтуы бойынша «Арғын» этнонимінің негізі «Ғұн» яғни көне «ғұн» тайпаларынан шыққан дейді.

Көне түркілер

Отан үшін шайқас. Қазақ жауынгері

Батыр мен билер кеңесі

Арғындардың бабалары «Арғу» деген атпен басмыл – қарлұқ тайпалық одақ болып көне Түрік қағанатында өмір сүрген. Ал оның алдында VI – VII ғасырларда түркі тілдес Арағұн деген тайпа болып Қиыр Шығыс маңайында жүрген сияқты. Бір қызығы Арғұн деген өзен әлі де сол жақта бар, Байкал көлінің шығыс жағында. Бірақ Арғұн атты топоним жер, су атаулары қазір Азия, тіпті Солтүстік Кавказ елді-мекенінде кездеседі. Арғын этнонимі Уэй әулетінің патшасы (Уиндидің заманында 1540-1541 ж.ж.) ресми жылнамаға енген. Бұл көне ақпарат Орхон жазуларында тасқа өшпес таңба болып жазылған және көне түркілер туралы ең алғашқы деректерде кездеседі.

Ал XII ғасырларда басмыл және қарлұқ атты тайпалармен бірге Арғын елі Жетісу мен Сары-Арқа бойында қоныстанған. Шыңғыс хан мемлекет құрған кезеңде «Арғындар байырғы қазақ жеріндегі сан-салалы түркі тайпаларымен тығыз қарым-қатынаста болып өзара топтаса түсті» дейді. «Алаш» тарихи зерттеу орталығының ғалымдары (Қараңыз; «Арғын» IX том. Бірінші кітап. Алматы, 2007) XIII – XIV ғасырларда Арғын тайпасы қазіргі атауымен аталып тарихқа кеңінен белгілі бола бастады. Олар Ақ Орда, Көк Орда, Сібір хандығы құрамында болған.

Қазақ хандығы қалыптасу кезінде XV — XVI ғасырларда Арғындар осы мемлекетті нығайтуға ат салысқан негізгі тайпалардың бірі болды.

Арғын, Керей, Уақ тайпалары қазіргі Солтүстік Қазақстан, Көкшетау, Ақмола жерінде көне заманнан тұрып келеді. Тек

Жоңғар шапқыншылығы кезінде Сыр бойына, Ұлытау тауларына (қазіргі Торғай, Жезқазған жері) ығысқаны болмаса ру тайпалар осы елді мекеннен жайлау мен қыстау, көл мен өзендерді пайдаланған. Оған дәлелі осы күнге дейін Солтүстік Қазақстан облысы түгілі Ресей Федерациясының шекаралас Омбы, Түмен, Қорған, Орынбор, Алтай аймақтарының жер-атаулары осы күнге дейін қазақша аталып келеді.

Ал Арғын құрамындағы тайпалар қазақ-жоңғар соғысы кезінде ерекшеленіп алғы шепте, аяғына дейін шайқасқан. Жоңғар әскері Қазақстанның Шығыс аймақтарын, Оңтүстік, Жетісуды басып алған кездің өзінде Арғындар жоңғарға бағынған емес. Ол кезде жауға тойтарыс беріп соғысқан хандар мен батырлар қалың Арғын тайпаларына арқа сүйеген. Қаптаған Жоңғар әскерінен шегіне отырып осы солтүстік аймақтағы Қыпшақ, Уақ, Керей, Арғын тайпалары Сыр-Дария өзені бойына топталған. Бұл уақиғалар атақты «Ақтабан-Шұбырынды», «Алқакөл-Сұлама», кезінде яғни, 1722-1730 жылдары болған. Ал 1740 жылдардан кейін Жоңғар мемлекеті әлсіреп қираған кезде Орта жүз тайпалары өз еліне, Солтүстік Қазақстан жеріне ауысады.

Арғын тайпаларының бір бөлігі «Жеті момын» немесе «Бес момын» бірлестік ретінде белгілі. Осы «момындар» туралы Ш.Уәлиханов 1857 жылы «Баян-Ауыл округі туралы» деген хатында «У одного из потомков Алача (Алаш) был сын Арғын родоначальник обширного рода арғынов. Он имел несколько жен, стражей, по-киргизский

Хан Абылай

Ордабасы

Ш. Уәлиханов

Сырымбет. Шоқан ауылы

(қазақша) родился только один сын Мейрам, потомки его известны под общим именем «бәйбіше баласы» т.е. старшей жены сыновья, славные в преданиях народа своим богатством, силою и неукоротимостью. Потомки других жен Арғына не отличаются качествами мейрамовцев и называются «мумын» - смирные» – деп жазған болатын. Шәкәрім Құдайбердіұлы өзінің «Түрік, қырғыз-қазақ һәм хандар шежіресі» атты еңбегінде: «Арғын ағаның нәсілінен Қодан, оның баласы Дайырқожа, лақап аты Ақжол, оның бәйбішесінен Қарақожа,... Қарақожаның Момын деген тоқалының үш баласы – Қарасопы, Кенже сопы, Бәсентиін.... Жоғарғы Қарақожаның екі баласы – Атығай – Қарауыл»... деп көрсетіп кетеді.

Қарауылдар Арғын ішінде саны жағынан да, алар орны мен беделі жағынан да ірі тайпалардың біріне жатады. Қарауыл-Атығай казактың үш жүзінің басын қосқан ірі саяси тұлға, мемлекет қайраткері, Абылай хан арқа сүйеген тайпа ретінде де белгілі. Қарауыл тайпасынан ерлігіне елі сүйсінген батырлар, ел бастаған билер, бүкіл казакқа өнерімен танымал болған дүлдүл акын-әншілер шыққан. Қарауылдардың ұраны туралы алғашқы мәлімет Г.Н. Потаниннің еңбегінде кездеседі. Онда Қарауылдың ұраны – Қарақай деп көрсетіледі. Кейбір шежіре үлгілерінде Қарақай-Қарауылдың әкесі ретінде айтылады. Басқа деректерге қарағанда Қарақайдың есімі халық есінде ұран ретінде ғана сақталып, ал негізгі қызметіне байланысты Қарауыл атағы бірте-бірте этнонимге айналуы мүмкін. Себебі, сонау бір тыным-

сыз жаугершілік заманда әр ру-тайпа өзіне қатысты белгілі бір міндеттерді атқарғаны белгілі. Бірақ, бұл тек қана болжам ретінде айтылған пікір, тек Қарауыл мен Қарақай есімді аталарымыз болғаны анық.

Қазіргі Ақтас отырған жерге бабаларымыз 1770-1780 жылдары қайта оралған сияқты. Үкілі Ыбырай өзінің бір жырында Керей, Атығай, Қарауыл болып қазіргі Жаман немесе Жалғызтауға (Бүркітті – таудың ресми аты) Сыр бойынан, Оңтүстік аймақтардан жеткенін айтып өтеді. Ал кейін ақсақал мен батырлар ақылдаса келе Керей Есілдің ар жағына өтіп, Атығайлар Есілдің жағалауында, Қарауылдар ішіндегі Жақсылық-Баян болып қазіргі Айыртау мен Торанғұл көлі арасында қоныстап қалған екен.

XIX ғасырдың аяғында, әсіресе, 1910 жылғы Ресей премьері П.Столыпин саясаты кезінде келімсектерге (переселендерге) жер беріліп Заградовка, Корабеловка, Ореховка елді мекендер пайда болған. Осы шаруалар келер алдында Ресейден арнайы геодезия тобы келіп шұрайлы, ыңғайлы жерлерді картаға түсірген. Ол карталардың көшірмесін Сәуле Мәлікова жерлесіміз тапты және оларды біз бүгін алғашқы рет оқырманға ұсынып отырмыз.

Ал Қарауыл – Құрманқожадан – Есенбай - Әлімбет. Әлімбеттен – Айтқожа, Жақсылық, Жақсылықтан Баян, Түгел, Малтабар, Құлтабар, Тәнірберді, Құдайберді ру әулеттері өсіп-өнеді.

Қазіргі Ақтаста Төлек, Құлтабар, Көшей, Тойған, Ермек аталарының ұрпақтары тұрады.

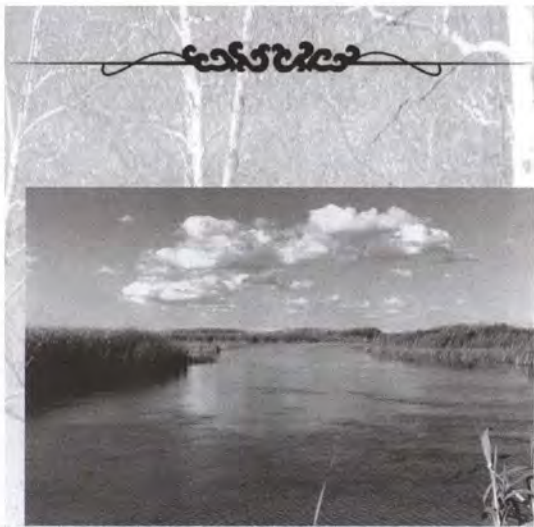

Ақан Сері

Үкілі Ыбырай

Есіл өзені

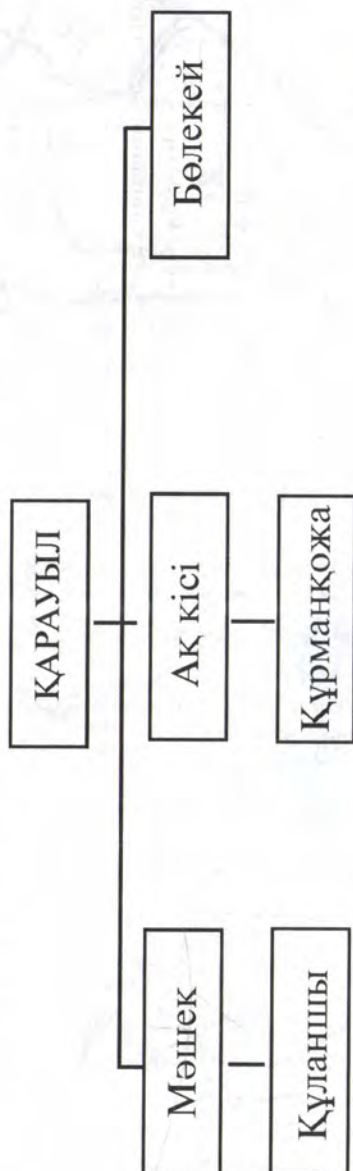
Переселендер. XX ғ. басы

Үлкен атамыз шуға оралып туғандықтан есімін Шуаш деп қойған деген аңыз бар. Ол кезде бала өлімі көп болғандықтан қазақ балаларына көлеңкелі ат көп қойған, мысалы: Майкөт, Сабалақ, т.б. Шуаш деп мүмкін содан қоюы әбден ықтимал.

Менің санауым бойынша Шуаш атамыз 18 ғасырдың ортасы-аяғы, яғни 1770 жылдары дүниеге келген сияқты. Ал ертеректе айтып кеткендей біздің аталарымыз Тораңғұл көлі маңайына 1770-1780 жылдары келген.

Атамыз Шуаш батыр, сері болып өседі. Бір күні мал басы саналатын зор көк бұқасы құрдымға батып кетеді. Оны көрген бір қария «енді басыннан бақ таяды» - деген екен. Қарияның айтқаны қалай екенін білмедік, бірақ Шуаштан көп бала тарап, олар қазір елге танымал жақсы азамат болып өсті.

Белгілі зерттеушілер Х.Аргынбаев, М.Мұқанов, В.Востров
“Қазақ шежіресінде” Қарауыл басты аталарымызды былай береді:

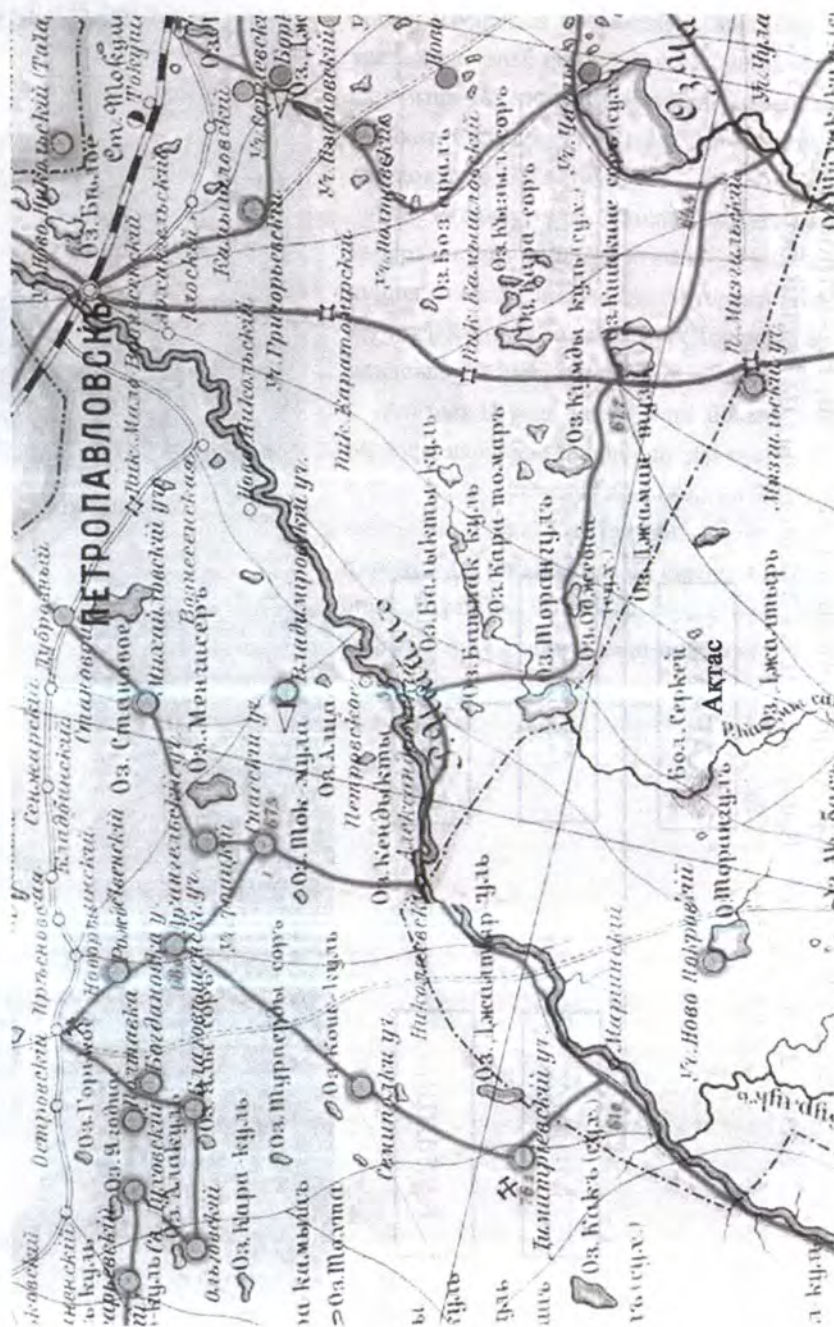
Тырбидін
Молдахметі

Қазақ әйелдері. ХІХ ғасыр

Түсініктеме: Бұл карта (атлас) П. Столыпин саясаты басталар кезде (1904 ж) жер-суды суретке түсірген. Ол үшін Ресейден арнайы геодезист-мамандар келген.

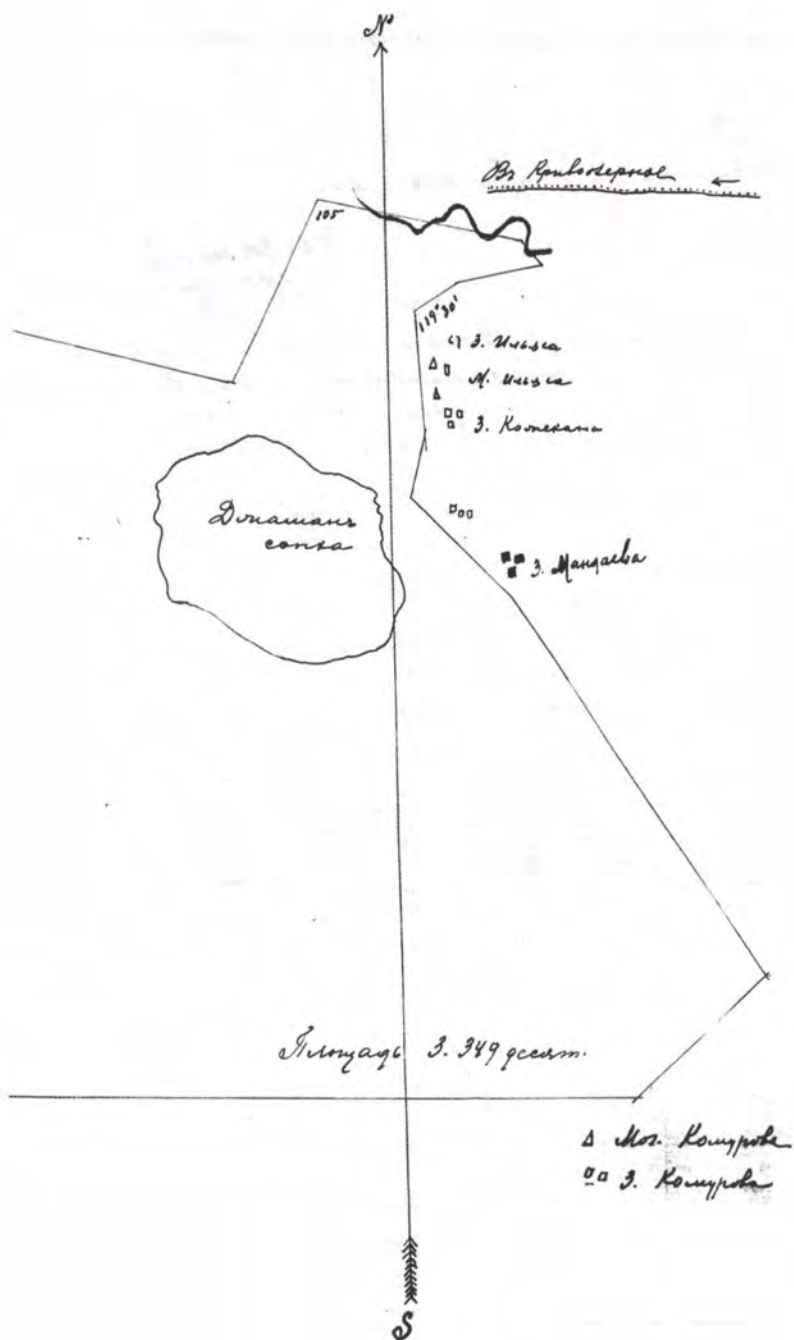
Карта по обводнению переселенческих участков в районе Сибирской железной дороги. 1895-1904 (Атлас).

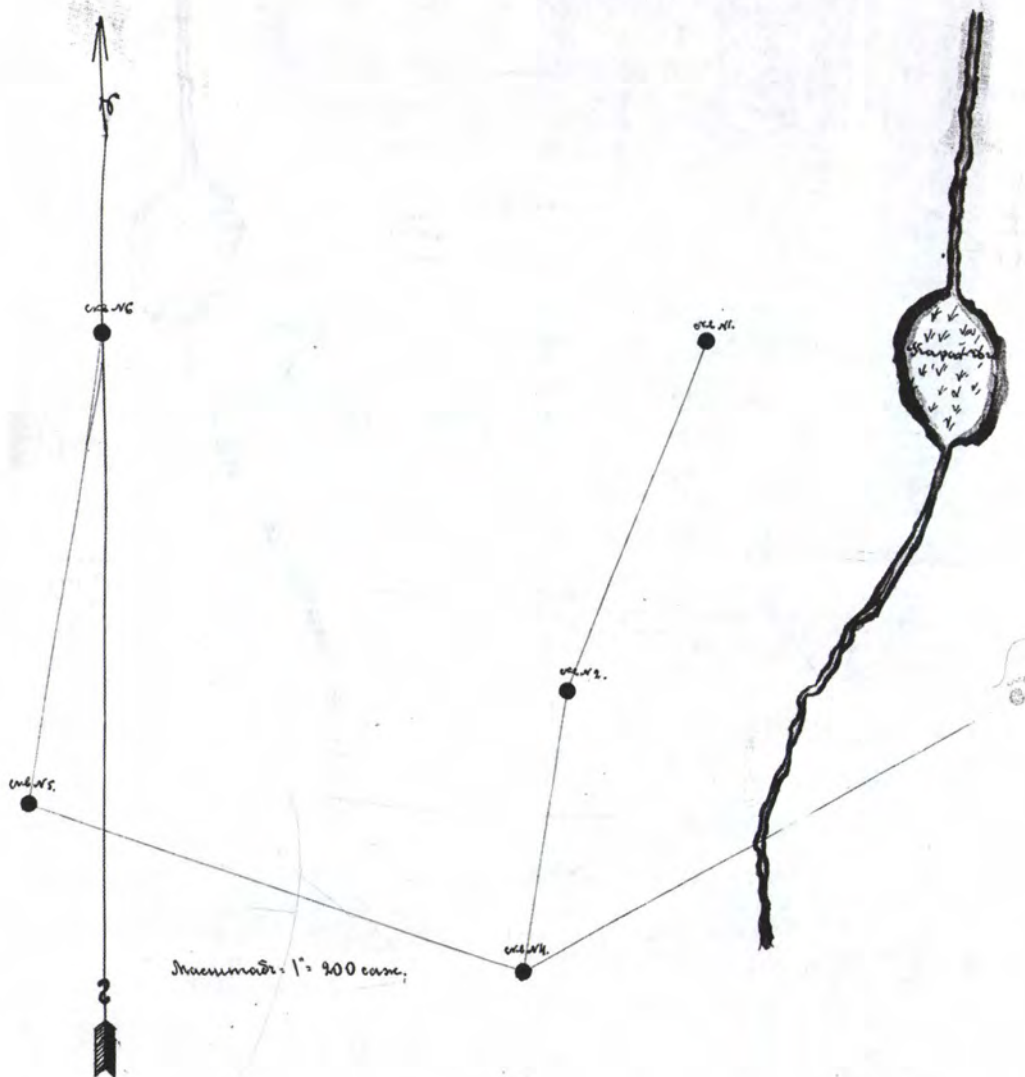
Түсініктеме: Бұл қағаздар мұрағаттан табылды. 1900-жылдары Омбыдан арнайы келген геодезист инженерлердің жазған хаттары, қағазға түсірілген карталары. Түсірілген карта, хаттамаларда қазыргі Жалғыз тау, Тораңғұл, Жамантау елді мекендері туралы айтылады.

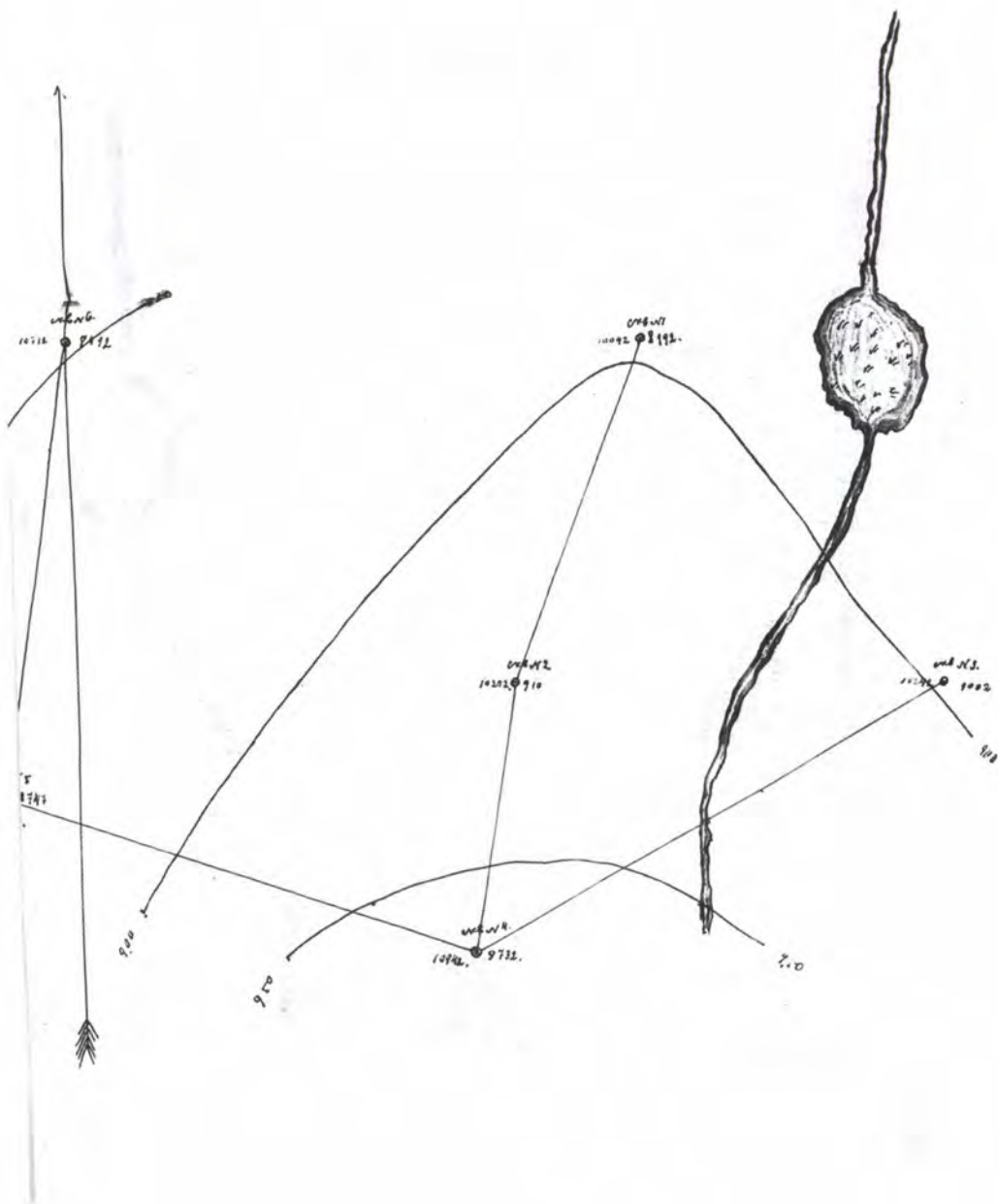
Участок "Ижамань - кумь".

[illegible]

Урамоф. Стандарт

Түсініктеме: Бұл анықтама 1911 Омбыдан шыққан. Мысалы Денежный, Майор паселкісі туралы мәлімет табылған: жер көлемі, судың сапасы. т.б.

Разстояніе вёрстъ отъ										Краткое описаніе участка	Водообеспеченность участка				
Почтовой станціи	Желѣзно-дор. ст.	Церкви	Школы	Врачебнаго пункта	Лѣсной дачи	Торговаго пункта	Вспомогат. населеннаго пункта	Лѣсного склада	Сел.-хоз. палата		Годы постройки казенныхъ колодезь	Число казенныхъ колодезь	Годы постройки частныхъ колодезь	Число частныхъ колодезь	Наружные водоемы, грунтовые и артезианскія воды.
143	25	25	35	25	25	5	65	65	40	Участокъ лѣсо-степной; съ сѣвера на югъ прорѣзывается солонцеватою стѣною съ отдѣльными топарями и чинаками, около которыхъ богатые солонцеватые покосы. Почвы черноземныя отъ 5 до 8 вершковъ.	—	—	—	—	Грунтовыми водами обеспеченъ. Изъ наружныхъ водоемовъ кромѣ небольшого озера (площадью около 250 кв. саж.) питающагося весенними водами и къ ювну зѣта почти высыхающаго, другихъ водоемовъ нѣтъ.
140	20	20	40	25	20	2	65	65	45	Лѣсо-степь, съ мощными черноземными почвами и богатымъ растительнымъ покровомъ, могущимъ замянить недостатокъ луговыхъ покосовъ. По рѣчкѣ Камысакты встрѣчаются заросли таловыхъ кустарниковъ.	—	—	—	—	Грунтовыми водами обеспеченъ. Изъ наружныхъ водоемовъ имѣетъ рѣчку Камысакты съ прѣсной водой, глубиной въ плесахъ до 1 саж.; два небольшихъ болота и озеро Костомаръ, площадью около 250 кв. саж., глубиной около 0,20 с. съ прѣсной водой.
10	10	10	15	полная	10	5	70	70	40	Участокъ преимущественно степной. Рельефъ мѣстности волнистый, съ каменистыми сопками. Преобладающія почвы черноземныя. Лѣса мало и послѣдній порослевого характера. Травяной покровъ ковыльный. Сенокосы по берегу рѣки «Бабыкъ-Бурулыкъ». Въ участкѣ много распаханной степи.	—	—	—	—	Обеспеченъ рѣками Бабыкъ-Бурулыкъ и Аканъ-Бурулыкъ.
5	5	15	10	5	5	5	70	70	40	Участокъ расположенъ въ степной мѣстности. Рельефъ волнистый, съ уклономъ на востокъ къ рѣкѣ «Аканъ-Бурулыкъ». Почвы преимущественно черноземныя. Лѣса очень мало и послѣдній порослевого характера. По берегу рѣки Аканъ-Бурулыкъ залегаетъ солонцеватая степь, а на сѣверо-востокъ отъ нея рядъ каменистыхъ сопки. Сенокосы степные.	—	—	—	—	Обеспеченъ рѣками Бабыкъ-Бурулыкъ и Аканъ-Бурулыкъ.

№ № по порядку	№№ по карт.	Название селений согласно утвер- жденных приго- воровъ сельска- го общества.	Официальное название участка, подъ которымъ онъ получилъ свое утверждение	Годъ образования участка	Площадь церковно-шко- льного участка	Въ участкѣ или прирѣзкѣ земли:												Число душъ имѣющихъ долей
						Степи год- ной для паш- ни.	Сенокоса	Лѣса и ку- старника	Поль усадь- бани	Делевого за- чета	Всего удоб- ной	Остатокъ де- левого заче- та	Позабавъ со- стороны доро- жекъ и водот.	Всего не- удобной	Итого въ на- делахъ крестья- нъ.	Норма душе- вого надела		
																	Д Е С Я Т И Н Ъ	
812	303	—	(Майор)	1910	120,00	1660,56	278,60	145,50	—	219,77	2304,43	269,07	13,25	482,32	2586,75	12	19	
813	304	—	(Денежный)	1910	120,00	2323,15	28,95	148,30	—	—	2500,40	—	42,60	42,60	2543,00	12	20	
814	306	—	Причмонастыр- скій (Многовод- ный № 1 . . .	1910	120,00	3450,60	39,90	49,50	—	97,00	3657,00	193,90	525,10	719,00	4376,00	13	26	
815	307	—	Многоводный № 2	1910	120,00	1866,20	35,60	—	—	69,90	1971,70	139,90	128,40	268,30	2240,90	13	152	

стояние версть отъ										Краткое описаніе участка	Водообеспеченность участка				
Жабыно-дур. ст.	Церкви	Школа	Врачебнаго пункта	Лѣсной дачи	Торговаго пункта	Врачебнаго пункта	Лѣсного склада	Сел. хоз. склади	Продовольственнаго склада		Годы постройки казенныхъ колодезь	Число казенныхъ колодезь	Годы постройки кооперативныхъ колодезь	Число кооперативныхъ колодезь	Наружные водоемы, грунтовые и артезіанскія воды.
143	25	25	35	25	25	5	65	65	40	Участокъ лѣсно-степной; съ сѣвера на югъ прорѣзывается солонцеватою степью съ одѣльными томарами и чидиками, около которыхъ богатые солонцеватые покосы. Почвы черноземныя отъ 5 до 8 вершковъ.	—	—	—	—	Грунтовыми водами обезпеченъ. Изъ наружныхъ водоемовъ, кромѣ небольшого озера (площадью около 250 кв. саж.) питающагося пессинными водами и къ концу лѣта почти высыхающаго, другихъ водоемовъ нѣтъ.
140	20	20	40	25	20	2	65	65	45	Лѣсно-степь, съ мощными черноземными почвами и богатыми растительными покровами, могущими замѣнить недостатокъ луговыхъ покосовъ. По рѣчкѣ Камысытки встрѣчаются заросли таловыхъ кустарниковъ.	—	—	—	—	Грунтовыми водами обезпеченъ. Изъ наружныхъ водоемовъ имѣетъ рѣчку Камысытки съ прѣсной водой, глубиной въ плесахъ до 1 саж.; два небольшихъ болота и озеро Костомаръ, площадью около 250 кв. саж., глубиной около 0,20 с. съ прѣсной водой.
310	10	10	15	полная	10	5	70	70	40	Участокъ преимущественно степной. Рельефъ мѣстности волнистый, съ каменистыми сопками. Преобладающія почвы черноземныя. Лѣса мало и послѣдній порослевого характера. Травиной покровъ ковыльный. Сенокосы по берегу рѣки «Бабыкъ-Бурлаукъ». Въ участкѣ много распаханной степи.	—	—	—	—	Обезпеченъ рѣками Бабыкъ-Бурлаукъ и Аканъ-Бурлаукъ.
315	5	5	15	10	5	5	70	70	40	Участокъ расположенъ въ степной мѣстности. Рельефъ волнистый, съ уклономъ на востокъ къ рѣкѣ «Аканъ-Бурлаукъ». Почвы преимущественно черноземныя. Лѣса очень мало и послѣдній порослевого характера. По берегу рѣки Аканъ-Бурлаукъ излагаетъ солонцеватая степь, а на сѣверо-востокъ отъ нея рядъ каменистыхъ сопковъ. Сенокосы степные.	—	—	—	—	Обезпеченъ рѣками Бабыкъ-Бурлаукъ и Аканъ-Бурлаукъ.

II. АҚТАС АУЫЛЫНЫҢ ҚҰРЫЛУ ТАРИХЫ:

«Әр әулеттің ауылда алтын ұясын

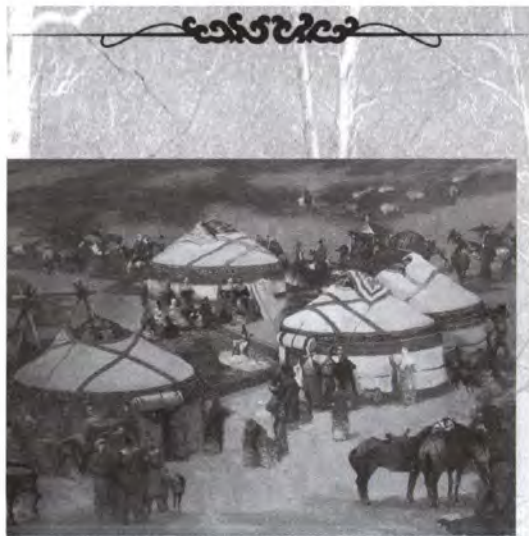
әспеттейді көңілімнің күні асыл.

Ауыл — десем, ақ дидарың жарқ етіп,

Көкірегіме ғашық әуен құясың!»

Ауыл десе, көз алдымызға қазақтың кен жазиралы даласы, тұяғымен жер тарпыған тұлпарлардың дүбірі, төскейде өрбіген төрт түлік малы, кешкі мезгілде әңгіме құрған ақ сақалды қариялардың қоныр үні, козылағы жамырап, қотанды у-шуға бөлеген балалардың шат күлкісі келгендей болады.

Заман қанша өзгеріп, нарық ағымымен алға жылжыса да, жаһандану үдерісі қылғытып, жұтып қоярдай жан алқымына алса да, бәрібір атамекенге, туған жерге деген жүрек түкпірінде сыздаған сағыныш алауын өшіре алмақ емес. Ұлық бол, кішік бол, қай-қасысының тағдырын да, тарихын да, ауылсыз көзге елестету қиын. Ұлтымыздың мәйегі саналатын ауыл шынында да – тіліміздің, діліміздің, әдет-ғұрпымыздың, салт-дәстүріміздің жалғыз қорғаншысы ретінде де ауыл баласына ерекше ыстық. Тағдырдың айдауымен шетте жүріп, көз жазып қалсақта, оған деген сағынышымыз, іңкәр, ғашық сезіміміз алабөтен. Жұдырықтай жүректі ерекше тулатып, жаныңды ерекше күйге бөлеп, магнитше тарта жөнеледі. Алабөтен ынта-ықыластың балалық бал дәуреннен басталып, тал бесіктен жер бесікке жеткен-

Қазақ ауылы XVIII ғ.

Ақтас ауылындағы ескі қора

Жаман-Жалғызтау. Бұлақ ауылы тұсынан қарағанда

ше суымай өтетінін кім түсіндіріп берер екен? Жалаңаяқ жер басқан, дала кезіп, қыр асқан, топшымызды бекітіп, қанат қағып ұшқан ұямыз әлі күнге дейін арқа сүйер асқарымыз, маңдай тірер алтын дінгегіміз саналатыны неліктен екен? Уақыт өткен сайын жаутаң қаққан баладай әркімге бір телміріп, әрі тарт, бері тарттың күнін кешсе де, әлдебір үлкен үміт жетегімен тұра жөнелетіміз бар. Қолымыздан ештеңе келмесе де, саф ауасын жұтып, баурайында аунап-қунап, бір серпіліп қайтқанның өзі неге тұрады? Бұл күнде жұртта қалған қазақ ауылдары аз ба? Аз емес. Оны еске алсақ, егесіз қазақ ауылдарының ертеңгі тағдыры не күй кешер деген сұман ой тұла бойынды одан әрі мұздатып, небір масасыз тірлік құшағына қалай сүңгіп кеткенінді де білмей қаласың. Әзірге түтінінің түзу ұшқанына қуанып, жұбаныш тапқандай боласың.

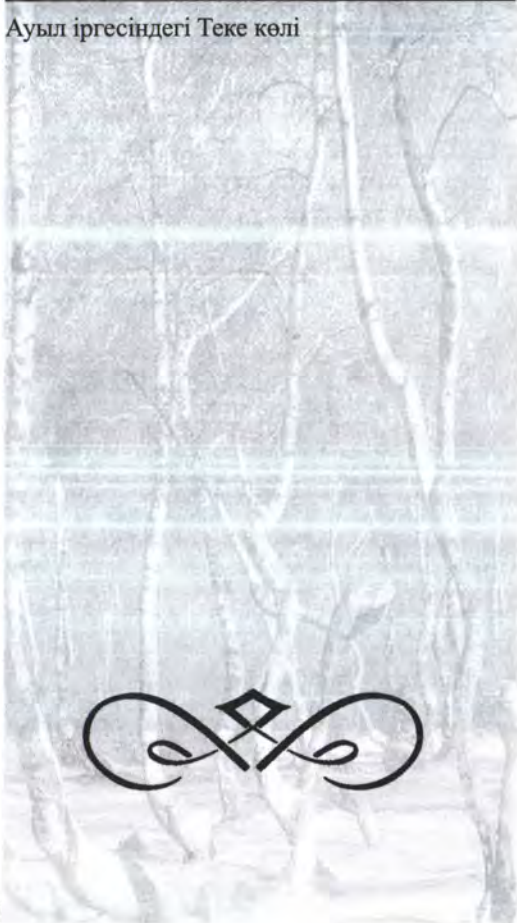
Сондай мамыражай тіршілік кешіп, алақандай болса да әркімнің өмір соқпағын басынан өткеріп келе жатқан көптеген қазақ ауылдарының бірі – Ақтас. Оның өз алдына отау тігуіне өткен ғасырдағы қызылдардың төңкерістік дүмпулері үлкен әсер етсе керек. Оған дейін ақ балтырлы шоқ-шоқ қайындар баурайында Шаңыраққойған, Ақсұлу, Үшқарағаш, Метірей, Досай, Жұман ауылдары орын тепкен. Қазақ қашанда ат қоюға шебер. Жалғызтаудың батысын Жақсылық Қарауыл жайлаған, Шәкен ұрпағынан тарағандарды үйдің үлкені болғандықтан, «Шаңыраққойған» деп атаған. Өзге ағайындары секілді олардың да мекені – суы мол, жел жағы ықтасын орман болған. Қысы қытымыр

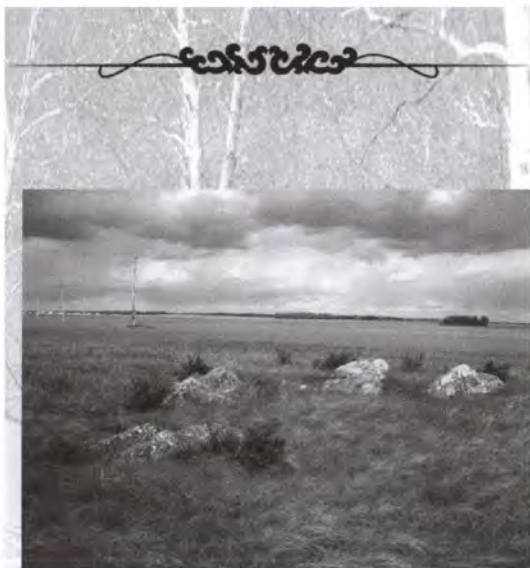
өлкеде қыстаулар салып, мал өсірумен қатар көрші қонған «елдерден» кәсіп үйренген. Ақсұлудың белсенділері Аяған, Төлебай болса, Метірейді Кәкім, Мәжікей бастап жүрген. Жұманда Балқай секілді жүзіктің көзінен өтетін жігіттер болған. Сырттай қарасаң, әркім өз қазанында қайнап жатқандай көрінгенімен, тонның ішкі бауындай араласып-құраласып жататын. Метірей қорасында мешіт салынып, Ботай Тілеуұлы Аяған біраз уақыт азаншы болыпты. Таңмен таласа-тармаса тұратын жұрттың бір жиналатын орны Аллатағаланың жердегі осы үйі болса керек.

Алайда, Ресей патшасының министрі Столыпин шүйгінді жерлеге «қарашекпенділерді» қаптатып, зұлым ойын іске асыра бастайды. Олар келесалысымен үй саламыз деген желеумен қалың орманды тып-типыл еткен. Өздерін ұшса құстың қанаты, жүгірсе аңнын аяғы талатын кең даланың толық қожасы сезініп, қыстауларда жайқала өсіп тұрған бөрелік ағаштарды отап тастаған. Есілдің сағасы – Қамысақтыны жиектей салынған Майор, Волошинка, Денежное, Корабелевка, Ореховка, поселкілері Тораңғұл көлін айнала қонған Корнеевка, Столыпин деревнялары «қарашекпенділерден» қалған. Содан екі жақ талай рет шарпысып, жұдырықтасуға дейін барған. Қазақтар қыстауын ағаштан салмай шымнан қалағандағы мақсаты – соған милалары жетпегендіктен болмаса қолынан келмегендіктен емес, табиғатқа, қоршаған ортаға деген аялы көзқарастан туған қамқорлық болатын. Орыстардан жиренетін іс те, үйренетін іс те болды. Жиренетін ісі- есіктен кірмей жатып, төр менікі деуі, жергілікті халыққа

Ауыл іргесіндегі Теке көлі

Ауылдың Ақтас аталуына себепті болған ақ тастар.

«бұратана» деп, мұрнын шүйіре қарауы, басынғысы келгені. Үйренетін ісі – жел диірмен, монша салып, бау-бақша өсіруі, жер жыртып, егіншілікпен айналысуы.

XX ғасырдың 17 жылынан бастап большевиктер кеңес өкіметін орнатып, жер-жерде өз саясатын жүргізе бастады. Жалаң ұранға, қызыл сөзге алданған алдымен қазақтар болды. Бұл дүрбелең Жамантау етегінде қазақ ауылдарын да айналып өткен жоқ. 1928 жылы ұжымдасу науқаны жаппай басталып, Шаңыраққойған, Ақсұлу, Метірей, Жұман, Досай ауылдары бірігіп, «Ақтас» ұжымшарын құрды. Шаңыраққойған ауылының солтүстігінде – дөнестеу жерде үй орнындай ақ тастар жатқан. Ұжымшардың «Ақтас» аталуы сол себепті екен. Ұжымшардың орны сол жерден белгіленіп, алғашқы қада қағылады. Төрағалыққа Рамазанов Ескалиді, бригадирлікке Бейсенов Сәкенді бірауыздан сайлайды. Ауылдар ақырындап көшіп келе бастағанымен, әліптің артын баққандар да болды.

Мұрағат құжаттарына сүйенсек, Зәмзә Құдайбергенов, Тәжібай Қылышбаев, Мәжікей Әбдірахиев, Төлебай Сыздықов, Дайыр Айсін, Қибат Серікпаев, Мәкен Бейсенов, тағы басқалары алғашқы колхозшылар қатарына қабылданыпты. «Бүкілодақтық староста» М.Калининнің қолы қойылған жер мәңгілік пайдалануға беріледі. Ұжымда небәрі 3-4 соқа, 4-5 ағаш тырма, 10 шакты өгіз, 4-5 ат болды. Егін жақсы шыққан жылдары тұқым үйетін қойма, мал тұратын қора, ұжымшар кеңсесі, мектеп салынды. Бірлесе еңбек етуде ауыл ақсақалдары – Зәмзә,

Төлебай, Құлатай, Біләл, қылшылдаған жастар – Оңаш, Мәргел, Төкіжан, Қажығали, Балқай, Мәкен, Марқаш, Секен, Шаймұрат тамаша үлгі - өнеге көрсетті. Әсіресе, Бейсенов Сәкеннің ұйымдастырушылық белсенділігі ерекше еді. Ә дегеннен озаттар қатарынан көрініп, «стахановшы» атанған Татанов Құлатай кетіп қалып, 1933 жылы қайта оралған. Оның басты себептерінің бірі – 30-шы жылдардағы аштық. Бұл жылдар елге өте ауыр тиіп, басы ауған жакқа босып кеткен.

Осындайда Бектеміров Марқаш ақсақалдың ертеректе айтқан әңгімесі еске түсіп, еріксіз шошындырады. Ол «аждахадай аранын ашқан аштықтан талай ауылдардың бос, адамдардың көмусіз қалғанын көрдік» деп айтып отыратын. Ұмытпасак, 70 жылдары болу керек, «Мәдениет және тұрмыс» журналына Татанова Айдаркенің қызы Қадишаға іздеу салған оймақтай хабарландыруға көзіміздің түскені бар. Сөйтсе, оқиға былай болған екен. Отызыншы жылдардағы асыра сілтеудің соңы ауылдарды бүйі тигендей етеді. Сауып отырған сиырға дейін сыпырып алып, тігерге тұяқ қалдырмайды. Оның соңы қолдан жасалған аштыққа ұласады. Айдарке – аркасында қызы, жолдасы үшеуі туыскандарын сағалап, іш жакқа бет алады. «Әне-міне» жетеміз деген ауылдың қарасы көрінбейді. Күн ыстық. Бас айналдырады. Күйеуі оған баланы тастап кетуге әмір етеді. Ана байғұс қызғыштай қорғаса да, күйеуі айтқанын орындатады. Арада жылдар салып, іздеуіне карағанда, ана үміті әлі үзілмеген екен-ау, дедік ішімізден сонда. Бұл әңгімені

Сыздықұлы Төлебай (Ләй)

Колхоздастыру жылдары

Төлебаева Дина әжемізден естіп едік. Ол да аштық кезінде Бағиласымен Төлепбергенінен қапияда айрылып қалған екен. Мұрағат құжаттарын қарастырып, Татанов Құлатайдың отбасына қатысты мәліметтер таптық. Онда марқұмның ұжымшарға 1933 жылы қайта кіргені жазылған. Демек ұжымшардан кеткені расталып тұр. Х.Құлатаева деген тұсқа туған жылы /1930 ж/ көрсетіліп, өлді деген белгі қойылыпты. Сонда бар-болғаны 3 жаста көз жұмған екен, бейбақ. Елден безген біраз шаруалар Ресейдің Түмен облысына көшуге мәжбүр болған. 1939 жылдары елге қайта оралды.

Мұрағат құжаттарына сүйенген тарихшылардың жобалауынша Қазақстанда 1931-1933 жылдары аштықтан 2 миллион 100 мың адам опат болған екен. Сай-сүйегінді сырқырата-тын нәубет Ақтаста да талай шаңырақты ортасына түсіргені айдан анық ақиқат.

Ауылдарға өкімет тарапынан астықтай жәрдем беріле бастады. Жерді өгізбен жыртып, қолмен сеуіп, жап-жақсы өнім алады. Колхоз әжептәуір көтеріледі. Ұжымшарларды МТС (Куйбышев атындағы) қамтама-сыз ететін болды. 3 ХТЗ тракторы, 1 астық оратын комбайн жұмыс істеді.

Колхозшылардың еңбекке деген ынтасы арта түсті. Егістің көлемі ұлғайды. 1937-1938 жылдары 500-800 гектар алқапқа өсіріліп, гектар басы 100 пұттан өнім алынды. Мемлекетпен, МТС-пен заттай есеп айырысып, еңбеккүнге астық берілді. «Ақтас» ұжымшары 1939 жылы Мәскеудегі бүкілодақтық ауыл шаруашылығы жетістіктері көрмесіне қатысуға жолдама алды. Оған ұжымшар

төрағасы Рамазанов Есқали барып, ВДНХ-ның жеңімпазы атанып, Құрмет грамотасымен оралды.

Енді ұжымшарда 120-дай үй болып, іргелі шаруашылыққа айналды. Орал жағынан Қылышбаев Қажыбай отбасымен көшіп келді. Оның әйелі Бәйни басқарма мүшелігіне сайланды. Бекқожин Қапез есепші, Нұрлан, Шаймұрат бригадир болды. Секен, Зарбап комбайн руліне отырды.

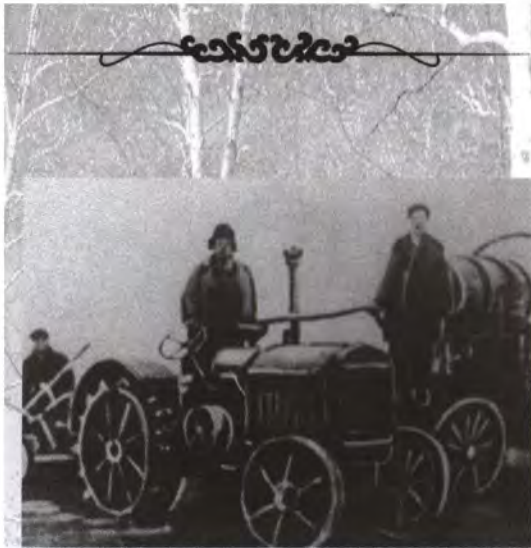
Ел есін жия бастаған шақта тағы бір зұлмат нәубет күтіп тұр еді. Ол – саяси қуғын-сүргін әлегі болатын. Ауылда бірнеше адам оның құрбанына айналды. Әсіресе, Әбдірахиев Кәкім молда көп мұхнәт шекті.

Рамазанов Есқали

Марапаттау қағазы

20 ғасырдың 20 – 30 жылдарындағы
ауыл шаруашылық техникасы

ҰЖЫМШАРДЫҢ АЛҒАШҚЫ МҮШЕЛЕРІ

/мұрағаттан алынған тізім/

Ақтас ауылының тарихи мұрағат құжаттары кемде-кем. Патшалық Ресей және Совет өкіметі қазақ ауылдарының тарихы мен тағдырына келгенде ұқсас саясат ұстады. Қазақ ауылдарын еш бір құжатта сақтамай, олар жөнінде аз не мүлде мағлұмат бермеген.

Құжаттардың негізгі бөлігі XX ғ. 30-60 жылдарды қамтитын Есіл аудандық мұрағаты мен Солтүстік Қазақстан облыстық мұрағатында сақталған.

Ауыл тарихы жөнінде жанама деректерден де алуға болады. Бұл XIX ғ. соңындағы карталардан жер -су аттарын анықтадық, жоғалып кеткен, не ұмыт қалған атауларды көріп, білуге болады.

«АҚТАС» ҰЖЫМШАРЫНЫҢ АЛҒАШҚЫ МҮШЕЛЕРІ

1. Төлебай Сыздықов
2. Зәмзе Құдайберген
3. Құлатай Татанов (стахановшы)
4. Біләл Рамазанов (стахановшы)
5. Тәжібай Қылышпаев
6. Мәкен Бейсенов
7. Секен Айсін (алғашқы комбайншы)
8. Оңаш Мусин

9. *Маргел Нұрғалиев (шебер. балташы)*
10. *Тәкіжан Рамазанов (шебер. балташы)*
11. *Қажыбай Қылышпаев*
12. *Балқай Тәттібаев*
13. *Марқаш Бектеміров (жылқышы)*
14. *Шаймұрат Әлімжанов (тракторшы)*
15. *Мәжікей Адырахиев*
16. *Қаби Адырахиев (ферма бастығы)*
17. *Сәкен Бейсенов (бригадир)*
18. *Қибат Серікпаев (бригадир)*
19. *Дайыр Айсін*

Бектеміров Марқаш, Сагила

АҚТАС КОЛХОЗЫНЫҢ 1936 ЖЫЛҒЫ ТҰРҒЫНДАРЫНЫҢ ТІЗІМІ

Солтүстік Қазақстан облыстық мұражайы,

Қор 35, Т.1, І. 2

Рамазанұлы Есқали – 36 жаста

Ажар әйелі – 33

Рамазан - әкесі – 72

Шалабай –ұлы – 8

Қайни – қызы – 9

Мұсаұлы Әнас –28

Бәсте - әйелі – 24

Сәти – енесі – 63

Сағат – інісі – 8

Бекқожаұлы Қапез – 18

Бекқожа - әкесі – 62

Ақбала – енесі – 58

Тәттібайұлы Балқай – 34

Айтын – енесі – 52

Ақық - әйелі – 23

Топай – інісі – 15

Орал – ұлы – 2

Жібек – қарындасы – 7

Нәзкен – 6

Құдайбергенұлы Зәмза - 51

Тікіш - әйелі – 26

Қоңырқұлжа – ұлы – 1

Сыздықов Төлебай – 42

Нұрғиза - әйелі – 33

Темірболат – ұлы – 14

Салдау – ұлы – 9

Сапар – ұлы – 3

Бердімұрат – ұлы – 1

Кәдіренұлы Есқожа – 56

Қамила - әйелі – 66

Қазкен – ұлы – 13

Қымбат – қызы – 5

Бейсенұлы Мәкен – 36

Сақып - әйелі – 26

Уақыт – ұлы – 5

Күлсім – қарындасы – 14

Әбдуақиұлы Өскен – 38

Қайша - әйелі – 31

Қаби – інісі – 36

Қатран – ұлы – 6

Қадес – ұлы – 2

Нагима – қызы – 9

Өтегенұлы Күжікей – 50

Күлән - әйелі – 27

Дәкүр – қызы – 8

Кәрім – ұлы – 1

Нұрғалиұлы Мәдгел – 33

Зада - әйелі – 23

Зәйлига – қызы 3

Қалел – ұлы – 1

Рамазанов Білал – 48

Бәтен - әйелі – 36

Дауан – ұлы – 5

Қабиден – ұлы – 1

Рамазанұлы Ескендір – 41

Қайнижамал - әйелі – 29

Ыбырайым – ұлы – 7

Зүйкен – қызы – 5

Құтжанұлы Қали – 57

Жәми - әйелі – 66

Қылышбайұлы Қажыбай – 38

Тәжібай – інісі – 34

Бәйни - әйелі – 30

Алқатия – келіні – 25

Бибіш – енесі – 66

Гүлназия – қызы – 1

Жұмабек – інісі – 1

Айсаұлы Секен – 28

Әкіжан - әйелі – 19

Айса - әкесі – 66

Шолтан – енесі – 72

Айсаұлы Қасым – 40

Қонқаш - әйелі – 32

Нүрикамал – қызы – 12

Сақыш – қызы – 8

Ұмсын – қызы – 4

Бейсенұлы Сәкен – 32

Рәшит – інісі – 19

Әлина - әйелі – 33

Күнке – енесі – 52

Хамит – інісі – 8

Мәйкен – қарындасы – 10

Нагима – қызы – 5

Төлепберген – ұлы – 1

Ботайұлы Аяған – 82

Ұмсын - әйелі – 38

Ғылман – ұлы – 12

Уәлдан – ұлы – 1

Тайжолұлы Есім – 41

Қожағали – інісі – 38

Кәмәли - әйелі – 32

Кәмен – келіні – 28

Ырысқол – енесі – 70

Ақыжан – ұлы – 2

Татанов Құлатай – 50

Айдарке - әйелі – 45

Мәлике – қызы – 3

Қабиба – қызы – 1

Құдайбергенұлы Хамза – 53

Мәриәм - әйелі – 50

Қази – ұлы – 11

Тәтай – қызы – 6

Жакен – ұлы – 1

Мұхаметжанұлы Жұмаш – 25

Болташ - әйелі – 24

Нүркен – інісі – 17

Қазез – ұлы – 2

Серікбайұлы Қибат – 41

Мәртұқа - әйелі – 26

Мақыш – енесі – 66

Нәби – ұлы – 6

Ауғанұлы Ақжол – 48

Омар – інісі – 41

Айтжан - әйелі – 38

Күлпәш – келіні – 23

Әміржан – інісі – 18

Есман – ұлы – 6

Сәркен – інісі – 6

Тәпәй – қарындасы – 16

Мәжкен – қызы – 11

Әлімжанов Шаймұрат – 34

Қайни - әйелі – 26

Есқақ – ағасы – 58

Зейнеп – жеңгесі – 45

Сейтжан – ұлы – 11

Мақпуза – қарындасы – 8

Мағрипа – қарындасы – 11

Құниза – қызы – 1

Айсин Дайыр – 36

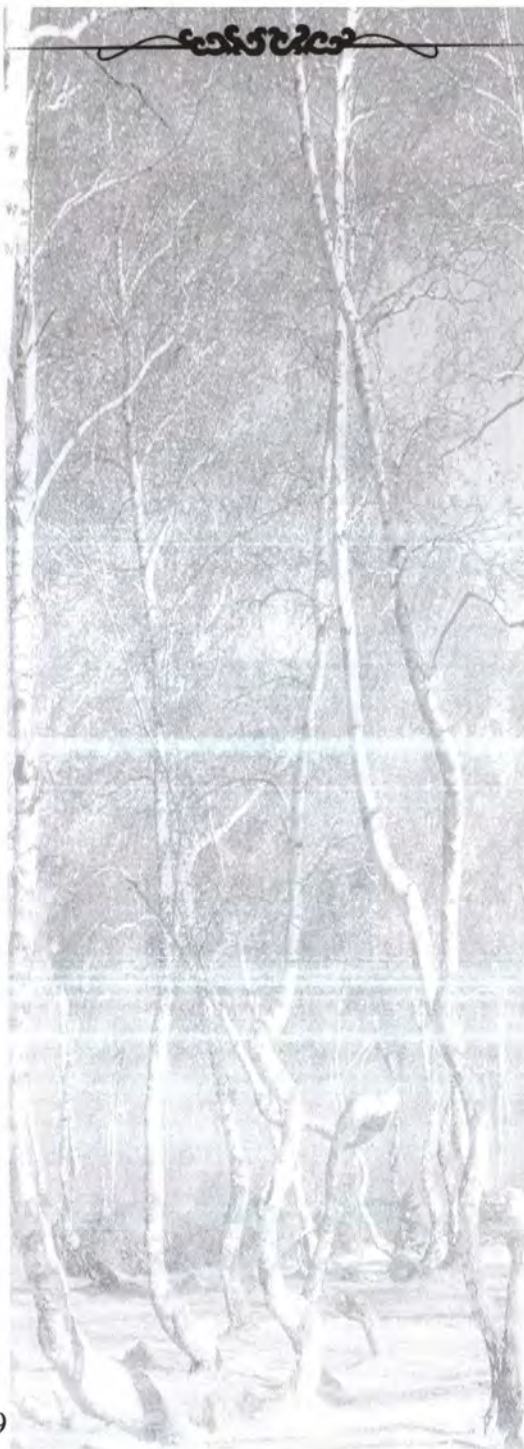
Мәруар – әйелі – 28

Ботан – ұлы – 6

Қали – інісі – 7

Қали келіні Мәртұқа – 50

Бәдила – қызы – 14

Өміржанов
Қайролла

Айсина Әкіжан

Нағима – қызы – 12

Жаңыл – қызы – 7

Әбдрақиұлы Кәкім – 55

Күлән - әйелі – 43

Жәмет – ұлы – 7

Әлина – қызы – 1

Көшербайұлы Сәрсенбай – 49

Балжан - әйелі – 40

Әбен – ұлы – 12

Сәкен – ұлы – 4

Күлзия – қызы – 1

Омарғали келіні Зарбап – 26

Қалиман – енесі – 49

Сәттар – ұлы – 5

Сапарбек – ұлы – 1

Түсініктеме: Өкінішке орай кейбір есімдер не басқаша берілген, не түсіп қалған. Кейбір жағдайда балалары атасы немесе нағашыларының айтуымен берілген.

ҚАРТТАРЫМ АМАН- САУМЫСЫҢ

Бүкіл ауыл Аяған ақсақалды Әйем деп сыйлап, құрметтейтін. Ол кісінің керемет қасиеттері көп еді. Үйінің маңы зообактан аумайтын. Ақ тышқан дейсің бе, сауысқан, сасық күзен, қарға дейсің бе – бәрін жинап әкелетін. Балаларды жанына үйіртіп – нан асқан шағында дүниеден өтті. Керемет ісмер болатын. Колхоз кезінде тоқпан тері илейді. Әйем етік, киім тігетін.

Есім мен Қожағалиды бірге туған ағайын деп айту қиын. Қожағалидың ақжарқындығына жан жетпеуші еді. Ал, Есім, керісінше, түсі суық, көзі қатты болатын. Әблин Қаратайдың бақсылық, емшілік қасиеті осы нағашысына тартқан да қойған. Есекең балаларға тіке қарамайтын. «Көзім тиеді. Қарасам, түкіремін» дейтін. Әйелі Кәмәлі қайтыс болғаннан кейін Мәриямға (шын аты Мария) үйленіп, біраз уақыт Явленкада тұрды. Ол Мәрия апамыздың ұлты удмурт-мордва болатын.

«Мир» колхозы ертеректе Фриден деп аталған. 1942 жылы осы селодан Герман Иван аштықтан бұратылып келіп, Біләлдің үйін паналаған. Бәтен шешеміз Иванды бағып-қаққан. Кәттайды (Катерина) Жаналықтан алып келді. Әкесі Сәлмен қазақ, шешесі орыс (Хадиша).

Таңқыштың 1934 жылдары еш жазықсыз сотталып кеткенін ауыл жақсы біледі. 25

Ләй мен Дина әжеміз. 1970 – ші жылдар

жыл ғұмыры темір тордың арғы жағында өтеді. Милицияны өлтірді деген жаламен Магаданға айдалады. 18-дегі жасөспірім Айдабол жактан арақ тасушыларға көшір болған. Танқыш пен бірге Бұлак ауылынан Кәрім, Елеусіз болады. Шамасы, атышулы Қара бастаған баскесерлердің қанды ізін бұларға аудара салғанға ұқсайды.

Танқыш Магадан жактан Надежда Иосифовна деген орыс әйелін алып келіп, кейін келген ізімен кері қайтты. Топырақ жат жерден бұйырды.

Түсініктеме: 1935 жылғы қаулы бойынша Ақтас, Бұлақ, Қарағай (Тұңшық ауыл сөзегі)
Айыртаудан Солтүстік Қазақстан облысы Ленин ауданына берілген.

КазЦИК, СНК, РИК, редакциям, почта, ОРГО, контроль, дело

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

Президиума Карагандинского Облисполкома

г. Петропавловск

№ 7/12

от 10 февраля 1935 г.

На основании постановления президиума ВЦИК от 31 января 1935 г.
президиум Карагандинского Облисполкома ПОСТАНОВЛЯЕТ:

1. Утвердить следующее новое административно-территориальное
деление Карагандинской области:

I. АКМОЛИНСКИЙ РАЙОН

Сельсоветы:	1. Елизаветинский	10. Приречный
	2. Софшевский	11. Максимовский
	3. Аулсовет № 5	12. Аулсовет № 6
	4. Рождественский	13. Красноярский
	5. Аулсовет № 10	14. Аулсовет № 11
	6. Аулсовет № 4	15. Романовский
	7. Воздвиженский	16. Мирасяновский
	8. Аулсовет № 12	17. Аулсовет № 2
	9. Елизаветградский	18. Челкарский

Районный центр – АКМОЛИНСК

II. АИРТАУСКИЙ РАЙОН

- Сельсоветы:
1. Ерназаровский	13. Аиртауский
2. Тарангульский	14. Аксуйский
3. Шолкарский	15. Каратальский
4. Горноозерный	16. Луночарский
5. Камсактинский	17. Коскульский
6. Карамсильский	18. Красноозерный
7. Интернациональный	19. Жатыркульский
8. Камышный	20. Володарский
9. Октябрьский	21. Каменобродский
10. Украинский	22. Канасуйский
11. Трудовой	
12. Красный	

Районный центр – ВОЛОДАРОВСКИЙ (*қазыр Саумалкөл*)

III. АРЫК-БАЛЫКСКИЙ РАЙОН

Сельсоветы: а) из прежнего Арык-Балыкского района:

1. Имантавский	9. Константиновский
2. Лобановский	10. А-Бурлукский
3. Верхне-Бурлукский	11. Нижнее-
Бурлукский
4. Цуриковский	12.
5. ..ветловский	13. Русаковский
6. ..	14. ..ский
6. Проньковский	15. Тахтобродский
7. ..авский	16. Арык-Балыкский
8. Привольненский	

XIV. КУРГАЛЬДЖИНСКИЙ РАЙОН

Сельсоветы: а) из Акмолинского района:

1. Аул № 3	3. Бырлыкский
2. Сулыколский	

б) из прежнего Кургальджинского района:

4. Кумкольский	7. Жосалинский
5. Кзыл-Сайский	8. Саумалкольский
6. Асау-Балыкский	9. Алакольский
7.	10. Кенбидакский
- СОВ.СОВ.**

Районный центр – КАЗГОРОДОК

XV. ЛЕНИНСКИЙ РАЙОН

Сельсоветы:	1. Явленский	7. Покровский
	2. Александровский	8. Ильинский
	3. Бирликский	9. Лесниковский
	4. Ново-Узенский	10. Советский
	5. Ясновский	11. Заградовский
	6. Малиновский	12. Петровский

а) из Аиртавского района:

13. Ивано-Павловский	15. Ивано-Петровский
14. Тунгуюкский	

б) из Бейнеткорского района:

16. Карагашский

18. Красноармейский

17. Тарангульский сов.сов.

19. Летовочный

Районный центр – ЯВЛЕНКА

XVI. МАКИНСКИЙ РАЙОН

Сельсоветы: а) из Щучинского района:

1. Вознесенский

8. Пушкинский

2. Капитоновский

9. Иваноковский

3. Ергольский

10. Ново-Киевка

4. Б.Церковский

11. К.Карагайский

5. Немецкий

12. Отраденский

6. Суворовский

13. Карамышский

7. Аршалинский

14. Макинский сво.совет

Районный центр – ВОЗНЕСЕНКА

XVII. МАМЛЮТСКИЙ РАЙОН

Сельсоветы:

1. Мамлютский

13. Калугинский

2. Беловский

14. Оливинский

3. Щучинский

15. Ковальский

4. Михайловский

16. Снежарский

5. П-й Дубровинский

17. Станбской

6. Восресенский

18. Ледебковский

7. Налобинский

19. 1-й Дубровский

8. Глубоковский

20. Онековский

9. Сумский
10. Вагулинский

21. Соколовский
22. Кустовский

а) из Кокшетауского района:

8. Амандыкский
9. Восточный сев.
совет
10. Чушкалинский

Районный центр – КАЗГОРОДОК

2. Продолжить всем райисполкомам и ОРГбюро Облисполкома уточнить границы между районами и между сельсоветами внутри района и представить Облисполкому не позднее 17 марта с.г. схематическую карту районов с нанесением на ней местонахождения центров сельсоветов и статистическую карточку форма № 6.

Зам.Прод.Облисполкома
За секретаря

/Окляренко/
/Атанов/

Түсініктеме: *Замана құжаттары ретінде беріліп отыр. Ақтас, Қарағай, Бұлақ кезінде бір облыстан басқа облысқа берілгенін көрсетеді.*

ОРНЫҢДА БАР – ОҢАЛАР

Қызыл қырғынның көп құрбандарының бірі – Әбдірахиев Кәкім ақсақалдың ісі еді бұл. Сол кездегі Ленин ауданының Қарағай ауылында елді имандыққа үйіріп, тілін сындырып, сауатын ашып жүрген 60 жастағы ақсақалды 1937 жылдың қақаған қысында 4 желтоқсан күні өз үйіне келіп ұстайды.

Кәкім ақсақалды тұтқындауға рұқсат берген №87 ордерге НКВД-ның аудандық бөлімінің бастығы қол қойған. Учаскелік инспектор Забелинге берілген ордерге былай деп жазылған: «Вам поручается произвести обыск и арест гр. Абдрахиева Какима проживающего в ауле Карагай, Тунгуюкского сельсовета Ленинского р-на».

«...При обыске ничего не обнаружено. ...При обыске жалоба от обыскаемого не поступило».

«Состав семьи:

1. Жена Абдрахимова Кулян. 45 лет д-х. аул Карагай.

2. Сын Какимов Жамкин 8 лет, ученик.

3. Дочь Какимова Азина 3 года».

Одан әрі тағы да ақсақалға қол қойғызып, өзі де қол қойып ала жөнелді.

Осынау тасыр-тұсыр қысқа жазылған сөздердің әр жағында қаншама адамның тағдыры тұрғаны ешкімге де керек емес. 60-қа келген ата жасында тышқан мұрнын қанатпаса да жалғаннан жазықты болып, жұртқа құбыжық көрініп қор боп, жендеттің

алдына түсіп айдалғалы тұрған ақсақалдың күйініші, айдың-күннің аманында шаңырақтарына жасын түсіп, үйдің иесінен тірідей айырылып, шиеттей баламен жалғыз қалғалы тұрған ананың қайғысы, әкенің панасынан шыға алмай, буыны бекіп, бұғанасы қатпаған балалардың екі көзі жаутандап, жетімсіреген халі – ол кезде ешкімді де алаңдатпайтын.

Енді Әбдірахиев Кәкімге – толтырылған анкетаға назар аударып көрелік:

«Год рожд: 1877, аул Актас, Ленинского р-на, СКО

Должность и место службы мулла

Профессия мулла

Имущественное положение в момент ареста – мулла, имеет 1 лошадь,

1 корову.

То же до 1929 г. мулла

То же до 1917 -----

Соц. положение в момент ареста мулла

Соц. происхождение мулла

Национальность казах».

Сонымен, 4 желтоқсан күні ауданға айдалып әкелген ақсақалды 5 желтоқсан күні соттап жіберіпті. Сот – «тройка» істі 3-4 минуттен артық қарамаған тәрізді. «Бұлтартпас дәлелі» болған соң аясын ба, 57-ші болып сотталған ақсақалды 10 жылға жомарттықпен кесе салған. Шешімді де толық келтіре кетейік: «Выписка из протокола №20 заседания тройки УНКВД СКО от 5.12.1937 года.

57. Дело № 1429 Ленинского РОНКВД по обвинению Абдрахиева Какима, 1877 года рождения. Бывший мулла обвиняется в том, что он среди населения проводил контрреволюционную агитацию, направленную про-

Саясатқа құрбан шалу

тив мероприятий партии и правительства.

Постановили:

Абдрахиева Какима – заключить в ИТЛ сроком десять лет, считая срок с 4 декабря 1937 года».

Бар болғаны осы. Адамның тағдырын шешу – шыбын өлтіргенмен бірдей болған. Ол кездің өлшемімен қарағанда ақсақал 10 жыл алғанына қуанған да шығар, өйткені ату жазасын беру де шекілдеуік шаққанмен бірдей кез еді ғой.

Біз «үкімді» толық келтірдік. Байқап отырсаңыз мұнда да заң жоқ. Тегі ол кезде заңға негіздеудің қажеті де болмаған сияқты. «К-р агитация» дегендерді де айта-айта жауыр болған. Жұрттың бәріне де қолданатын сөздер тәрізді. Оны толық «контрреволюционная агитация» деп жазуға да ерініпті.

Әбдірахиев Кәкім ақсақал елге сыйлы, үлкен оқуы бар білімді адам болған. Ол жаңаша да, ескіше де бірдей сауатты екен. Қол қойғанда сол кездегі жаңа оқудың қолданысында болған латын әріптерін пайдаланыпты. Оның жалғыз жазығы, осы білімділігі сияқты, өйткені кеңес өкіметіне оқымаған қарадүрсін адамдар керек болған ғой. Ақсақал молдалығының үстіне ағаш шебері екен. Сол Қарағай ауылының түлегі, Батыр ағамыз Жәлел Қизатов ол кісі туралы былай деп еске алады: «Кәкім Әбдірахиев он саусағынан өнері тамған ағаш ұстасы, сонымен бірге осы елдің имамы еді». (Қизатов Ж. «Өмір мен өлім», Алматы, 1995, 318-б.).

Осындай адамды кім көрсетіп, кім соңына түскені белгісіз. Бізге ақсақалдың «делосын» көрсеткен ҰХҚ-нің қызметкері «донос»

жазылған бетті көрсетпеді. Президенттің жарлығы бойынша оны және тергеудің хаттамасын көруге рұқсат жоқ екен. Ал көршіміз Ресейде мұндай шектеу жоқ көрінеді. Бізде әлі күнге іштен шыққан шұбар жыланды танып – білуге рұқсат жоғы өкінішті-ақ... (Ақсақалды кім көрсеткені кейін белгілі болды.

Сөйтіп, жазықсыздан жапа шегіп, ұшықиырсыз 10 жылды арқалаған ақсақал, ата сақалы аузына түскенде тұтқын болып «Степлагқа» айдалып Көкшетау облысының аумағында болған.

«Қырық жыл қырғын болса да ажалды өледі» деген бар емес пе, лагерьдегі тұтқын түгіл, кейбіреулер бостандықта жүріп-ақ соғыс жылдары аштан өліп жатқанда, ақсақал аман шығып, 1948 жылы арып-ашып еліне келеді. «Өлмегенге өлі балық кездеседі» дегендей Кәкең қолының шеберлігінің арқасында ғана аман қалыпты. Ол тұтқындарды күзететін солдаттарға ағаштан неше түрлі бұйымдар жасап беріп өзіне нан тапқан екен. Ақсақалдың сегіз жасында тірі жетім қалған жалғыз ұлы Жәмет аман-есен ер жетеді. Бұл кезде ол өзінің туған ауылы Ақтасқа көшіп келіп, тұрып жатыр екен. Кәкім ақсақал жалғыз ұлынан туған үлкен немересі Қабдурахманды да көріп, 1954 жылы 77 жасында дүние салады.

«Орнында бар оңалар» демекші Кәкеңнің артында қалған жалғыз ұлы Жәмет те ұзақ жылдар өз ауылында бригадир, бөлімше басқарушысы болып істеп, бұл күнде зейнет демалысына шыққан қадірменді ақсақал болды. Ол 2-ші және 3-ші дәрежелі «Еңбек Даңқы» ордендерінің иегері, ұлын ұяға, қызын кияға қондырған ұлағатты отбасының аяулы жаны.

Астық орағы

САРҒАЙҒАН ГАЗЕТ БЕТТЕРІНЕН

Сталиндік вахтада

АҚТАСТАҒЫ ЖАРЫС

«Ақтас» колхозында Октябрь мерекесі қарсаңындағы социалистік жарыс қыза түскен. Астық тазалауда Біләл Рамазанов пен Құлатай Татанов нормаларын 150 – 175 процентке, ал егін маялауда Нұрлан Әлімжанов, Құлыш Әлімжанова, Балқай Тәттібаев және Қибат Серікпаевтар тамаша еңбек етіп жүр».

*Қ. Оспанов. «Ленин туы».
1941 жыл, 15 октябрь.*

«ИГІЛІКТІ БАСТАМА КЕҢ ӨРІС АЛУДА»

«Ленин ауданындағы «Ақтас» ауылшаруашылық артелінің – председателі Мұхамеджанов жолдас мүшелері ауданда бірінші болып көктемгі егіс жоспарын орындап шықты. Олар жоспар бойынша 800 гектар жерге тұқым септі. Қазір колхоз Полудень ауданының Киров атындағы колхоз мүшелерінің үлгісі бойынша жоспардан тыс егіс егіп жатыр».

*Т. Құрманов. «Ленин туы».
1945 жыл, 25 май.*

III. АҚТАС АУЫЛЫ ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДА

*«Соғыс деген — тарқамаған мұң, шерім,
Ол — қырышын жас шықпай қалған үндерім.
Ол — ауылда атам, әжем, апаммен
Сиыр жегіп, соқа айдаған күндерім»*

1941 жылы 22 маусымда Германия Совет Одағына тұтқиылдан шабуыл жасады. Фашистік басқыншыларға қарсы совет халқының Ұлы Отан соғысы басталды. Отанға деген адалдық, патриотизм, туған жері мен Отанын қорғау үшін халықты жұдырықтай жұмылдырды. Ер азаматтар соғысқа аттанды. Олар әскери құрамалар мен бөлімдер құрамына енді.

АҚТАС АУЫЛЫНАН 58 АЗАМАТ СОҒЫСҚА АТТАНДЫ:

1. Әблин Қаратай	30. Мәжекеев Жұмахмет
2. Аманжолов Әміржан	31. Мусин Оңабай
3. Айсін Секен	32. Тәттібаев Балқай
4. Айтжанов Мұқамади	33. Омаров Шаяхмет
5. Аяғанов Нак	34. Майлыбаев Ережеп

6. Аянбергенов Батырбай	35. Майлыбаев Бексұлтан
7. Мұқашев Хамза	36. Өміржанов Баттал
8. Мұстафин Ғаббас	37. Өміржанов Қасен
9. Мұхаметжанов Нүркен	38. Рамазанов Есқали
10. Нұрғалиев Мәргел	39. Рамазанов Тоқжан
11. Нұрмағанбетов Қабдөш	40. Садуақасов Сәбит
12. Нұрмағанбетов Шыңғыс	41. Сәрсенбин Қаппас
13. Аяғанов Қасым	42. Сандыбаев Кәкімжан
14. Аяғанов Ғелман	43. Сексенбаев Махмет
15. Бектеміров Марқаш	44. Сексенбаев Молдаш
16. Бейсенов Мәкен	45. Серікбаев Қибат
17. Бейсенов Рәшит	46. Сарқұлов Жанғали
18. Бектеміров Ақан	47. Сарқұлов Ерғали
19. Бектеміров Қуанышбай	48. Сұрағанов Есмұхан
20. Бектеміров Тұяқ	49. Сыздықов Қабдолла
21. Бәзелжанов Сары	50. Сыздықов Қасым
22. Есеналин Оңайбек	51. Тайжолов Қажығали
23. Есқақов Сейтжан	52. Татанов Бұйратай
24. Жалықұлов Сәрсен	53. Нұрмағанбетов Қатыран
25. Жажин Ахмет	54. Омаров Шаяқымет
26. Қабылқасымов Нәнтай	55. Майлыбаев Зейнолла
27. Кәкенов Топай	56. Майлыбаев Сұлтанбек
28. Қылышбаев Тәжібай	57. Төлешов Айбас
29. Қылышбаев Қажыбай	58. Төлешов Қабыкен

Майдан даласында қан кешіп, қаза болған жерлестеріміз көп олардың өшпес ерлігіне бас иіп, ауылдастары Ақтаста Ұлы Жеңістің 45 жылдығында мәңгілік ескерткіш орнатты. Бүгіндері ол алаң ауылдастардың қасиетті орны. Сол ескеркішті ұстаздар мен оқушылар қамқорлыққа алып, дәстүрлі Жеңіс Күнін атап өтеді, көгалдар отырғызып, гүл шоқтарын қояды.

М.П.Ключеровтың «Книга Памяти Есильского района» кітабына енген Ақтас ауылынан Ұлы Отан соғысында қаза болғандар тізімі:

Айтжанов Мухамади, 1916 г.р., а.Ақтас. На защиту Отечества призван 17.07.1941г. Рядовой. В ноябре того же года пропал без вести.

Барамбаев Бахмерган, 1923г.р., а.Ақтас. На защиту Отечества призван 17.05.1943г. Рядовой, разведчик 213 гв.сп. 19.02.1944г. умер от ран в ЭГ-3105. Похоронен: г.Смоленск,

Покровское кладбище, брат. могила 198, ряд 3-й.

Бектемиров Куанышбай, 1918г.р., а.Актас. На защиту Отечества призван в 1941г. Рядовой. В 1943г. пропал без вести.

Бектемиров Туяк, а.Актас. Других сведений не имеется.

Есеналин Онайбек, а.Актас. Других сведений не имеется.

Ескаков Сейтжан, 1924г.р., а.Актас. На защиту Отечества призван в 1941г. Рядовой. В октябре 1943г. пропал без вести.

Жакин Ахмет, а.Актас. Других сведений не имеется.

Жалыкулов Сарсен, а.Актас. Других сведений не имеется.

Кабылкасымов Нантай, а.Актас. Других сведений не имеется.

Клышбаев Тажибай, 1907г.р., а.Актас. На защиту Отечества призван 21.01.1942г. Рядовой. В 1944г. пропал без вести.

Майлыбаев Бексултан, а.Актас. Других сведений не имеется.

Майлыбаев Ережеп, а.Актас. Других сведений не имеется.

Майлыбаев Зейнолла, а.Актас. Других сведений не имеется.

Майлыбаев Султанбек, а.Актас. Других сведений не имеется.

Серикбаев Кибат, 1904г.р., а.Актас. На защиту Отечества призван 1941г. Рядовой, стрелок. В феврале 1944г. пропал без вести.

Сураганов Есмукан, 1909г.р., а.Актас. На защиту Отечества призван 1941г. Рядовой. В феврале 1944г. пропал без вести.

Сураганов Искак, 1898г.р., а.Актас. На защиту Отечества призван 1943г. Рядовой, стрелок. В феврале 1944г. пропал без вести.

Сыздыков Кабдолла, 1907г.р., а.Актас. На защиту Отечества призван 1941г. Рядовой. В том же году пропал без вести.

Сыздыков Касым, а.Актас. Других сведений не имеется.

Татанов Биратай, а.Актас. На защиту Отечества призван 1942г. Рядовой, стрелок. В том же году пропал без вести.

Тулешов Айбас, а.Актас. Других сведений не имеется.

Тулешов Кабыкен, а.Актас. Других сведений не имеется.

P.S. Тізім толық емес. “Қазақ энциклопедиясы” шығарған “Боздақтар” (Солтүстік Қазақстан облысы бойынша) кітабында басқа деректер бар. Бірақ бірін-бірі толықтыру үшін М.Ключеровтың тізімін де беріп отырмыз.

ҚАМАР ІЛИЯҰЛЫ

«Ақтас» ауылының алғашқы колхозшыларының бірі – Қамар Ілияұлы. Қамар Ілияұлы армияда Қиыр Шығыста әскер қатарында болып, 1941 жылы неміс фашистеріне қарсы соғысқа аттанады. Ұлы Отан соғысында ерлікпен қаза тапқан Қамардың артында қарт әкесі мен жалғыз қызы Майра, інісі Сабыр қалды. Қамардың жолдасы Мекей көп жылдар бойы колхозда сауыншы болып істеп, еңбек озаты 50 – інші жылдары екі дүркін аудандық кеңестің депутаты болды.

Сабыр қазір ұлын ұяға, қызын кияға ұшырған ауылдың қадірменді қарттарының бірі.

Қамар Ілияұлының әскерден еліне өлеңмен жазған хаты ел ішінде сақталып қалған екен.

*Біз тұрдық Дальный Восток край шетте,
Уа, шіркін! Шығамыз ба ел бетіне?
Шақыртып приказбен запад жаққа,
Шықтық қой дәл июньнің он бесінде.*

*Біз шықтық Халкин деген үлкен көлден,
Келеміз күні-түні елсіз жермен.
Әскери міндетіміз десек тағы
Жүрек күпті, сезікті әлде неден.*

*Вагонға мініп алдық қажымастан,
Паровоз зымырайды дем алмастан.*

Майдан шебінде

*Жолдағы ағайын мен туыстарды
Шіркін-ай, өтеміз бе көре алмастан.*

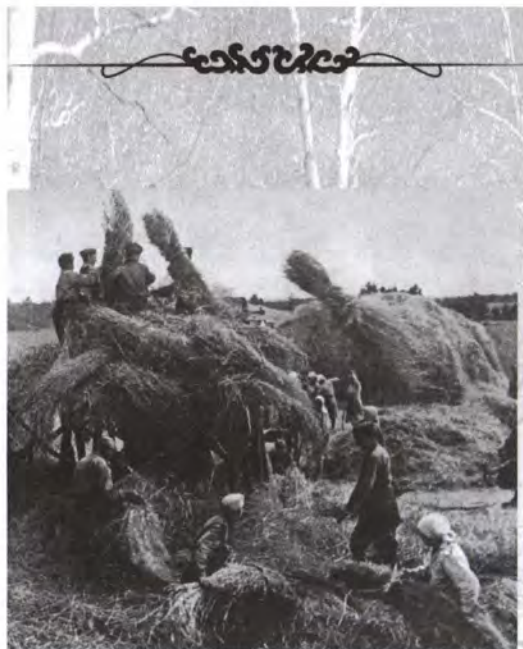
*Жігітті желдендірдік желіменен,
Батыстың таныс болдық еліменен.
Вагонда келе жатып өлең айтып,
Көңілді көтеріміз соныменен.*

*Құдай-ау, сапарымды өзің аңда,
Бет қойдық қиын міндет, алыс жолға.
Шетіне Қазақстан келгеннен соң
Қараймыз терезеден оң мен солға.*

*Қолыма қара сия, қалам алам,
Мен теріп жақсы сөзді хатқа жазам.
Сағынып күні-түні ойлаған соң
Құлыным Майра жанға өлең жазам.*

*Майра жан, сағындым ғой сені ойлап,
Мен жүрмін міндетті өтеп, ойын-тойлап.
Осыдан аман-есен елге барсам,
Жүрем ғой еркелетіп, «құлынтайлап».*

*Қолыма қалам алып, жазған хатым
Келеді Қарауылдан арғы затым.
Шығарған бұл өлеңді кім десеңіз
Баласы Ілиястың Қамар атым.*

Тылдағы еңбек

Москваны корғау

Шабуылға шығу алдында

СОҒЫСТАН АМАН –ЕСЕН ЕЛГЕ ОРАЛҒАНДАР

- 1.Әблин Қаратай
- 2.Айсин Секен
- 3.Аманжолов Әміржан
4. Аяганов Ғелман
- 5.Аяпбергенов Батырбай
- 6.Бәзілжанов Сары
- 7.Бектеміров Ақан
- 8.Бейсенов Мәкен
- 9.Бейсенов Рәшит
- 10.Бектеміров Марқаш
- 11.Тайжолов Қожағали
- 12.Кәкенов Топай
- 13.Қылышбаев Қажыбай
14. Мәжікеев Жұмахмет.
- 15.Тәттібаев Балқай
16. Нұрмағамбетов Шыңғыс

ӘМІРЖАН АМАНЖОЛОВ

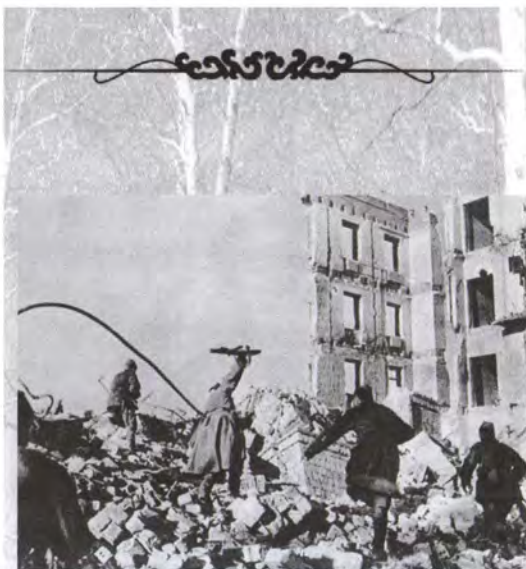
«Ақтас» ауылының көрнекті азаматының бірі – Әміржан Аманжолов еді. «Тұңғыық» ауылында 1920 жылы дүниеге келген Әміржан ақсақал «Ақтас» колхозын ұйымдастырушылардың бірі. «Ақтас» колхозында тұңғыш тракторшы мамандығын меңгеріп егіс даласында жұмыс істеді.

1941 жылы ауылдан Ұлы Отан соғысына алғаш алынғандардың да бірі еді. Сталинград үшін соғысқа қатысып, 1943 жылы ауыр жараланып елге оралды. Ауыр жұмысқа денсаулығы жарамай колхозда таразышы, газет-журнал таратушы істерін атқарды. 13 ақпан 1991 жылы еңбек ардагері Шалабай Есқалидың «Солтүстік Қазақстан» газетіне Әміржан Аманжолов жайлы «Сыр сандық» айдарымен «Сәлем жаздым ағайын» атты мақаласы басылған болатын. Осы мақаласында Әміржан ақсақалдың соғыста жүргенде елге өлеңмен жазған хаты бар екен. Сол хатын кітап оқырмандарына ұсынып отырмыз:

*Қолыма қалам алайын,
Сәлем жаздым ағайын.
Сағынып бекер жүргенше,
Шер тарқатып алайын.*

*Сәлем бүкіл көліме,
Тоғай-өзен, жеріме.
Қырық жыл қырғын болса да,
Барармыз есен еліме.*

Сталинград шайқасы

Европаны фашист әскерлерінен азат ету

Аман ба құрбы-замандас,
Ғаріпшілік біздің бас.
Көргенше енді көп күн бар,
Тілектес бол кәрі-жас.

Сен үшін Отан-анамыз,
Төгілді ғой қанымыз.
Көретұғын бейнет боп,
Қалар ма екен жанымыз.

Кателок, күрек арқаңда,
Түйолі қан қалтаңда.
Төгілуде белгі жоқ,
Төгілгенше шалқанда.

Винтовка, гранат қолыңда,
Қазулы окоп жаныңда.
Олай-бұлай боп кетсең,
Қалғаның соның жанында.

Міне осылай халіміз,
Қиналуда жанымыз.
Екі талай күн болса,
Жасырынбайды тәніміз.

Қарлығашқа ұқсаған,
Самолеттер ұшады.
Снарядтар жарылса,
Иманың көкке ұшады.

Есінен ұйқы аша алмай,
Аяқ-қолын шеше алмай.
Арманда өткен қыршын жас,
Бойымды жазып өсе алмай.

Бірге туған аға жоқ,
Қарындас, іні және жоқ.
Арман қылып қайтейін,
Талайдан өткен дүние боқ.

Қайғырмашы анажсан,
Опасыз ғой бұл жалған.
Талай қыршын өтті ғой,
Өткендердің бәрі арман.

Қызығын көрмей баладан,
Ата менен анажсан.
Сағынып жүрген балаңның,
Сүйегін ізде даладан.

Темір таяқ аларсың,
Құбылаға қарарсың,
Құлыныңды іздесең,
Украинадан табарсың.

Төрт айдан бері азғаным,
Елді сағынып тозғаным,
Қатесі болса кешіңдер,
Сағынғаннан жазғаным.

Ауыл айналасындағы

орман - тоғайлар

*Жәлел Қизатов,
Кеңес одағының батыры.*

«ӨМІР МЕН ӨЛІМ» КІТАБЫНАН

Жәлел Қизатов

*«Елге барсам соғыс жылғы балалар,
Жұрттан бұрын өктем төстен қашалар.
Еске түсер ауылы әнге салған,
«Қара қағаз» алған шерлі аналар».*

Қылышын сүйретіп қыс та келіп қалды. Айыртау ауданының орталығы Саумалкөлде (орысша аты Володаровка) есепшілер курсі ашылған екен. Аудандық жер бөлімінің бастығы қол қойған қатынас қағаз келді. Мені әлгі есепшілер курсіне оқуға шақырыпты. Қуанып кеттім.

«Қарағай» колхозынан Қапез барды. Бізді Саумалкөлде таныстары көп Күжекей дейтін кісі алып кетті. Күжекең өте пысық адам.

- Біздің Ақтастағы Оқашты білесіңдер ме? – деді Күжекей, қолындағы божысын Күпәшке бере салып, әңгіме айтқысы келіп.

- Білгенде қандай! – деді Қапез.

- Сол Оқаштың шешесі жас кезінде кермет сұлу болды. Сол кісі біздің елге келін болып түскенде, өзінің бір сиңілісін ала келіпті. Әлгі сиңілісі келіннің өзінен де сұлу көрінеді. Талай жігіттер оған ғашық болыпты. Қыз талай өр көкірек бай балаларының бірін де жолатпайды екен. Бірақ ол қыз өздерің білетін Дәулеттің Зікіриясымен тәуір көрінеді.

Сонда Зікірия сұлу қызға қолы жетпей жүрген өзінің құрбы – құрдастарына мынадай өлең шығарыпты:

Ауру ма өзі, сау ма өзі Қожахмет,
Бауырынан жарып алған Рахмет.
Қойнында Балбөпенің жата бермей,
Мұнда не іздеп келген жынды Ахмет.

Жақия торы ат мініп қырындайды,
Көңілім оғандағы бұрылмайды,
Қара ауыз сүтке тиген күшіктей боп,
Халық та ат үстінде ыржындайды.

Біз ішек – сілеміз қатып күлдік. Қалай
күлмессің, өлеңде айтып отырғандардың
бәрі өзіміздің ауылдың мыжырайған қазіргі
кәрі шалдары. Олар да, әне, жас күндерінде
қандай қызықты өмір өткізген.

- Бұл үлкен өлең. Мұнда осы шалдардың
жастық шағындағы өмірі түгел суреттелген!
– деді Күжекей.

- Тағы айтыңыз! Тағы айтыңыз! – деп
жалындық біз.

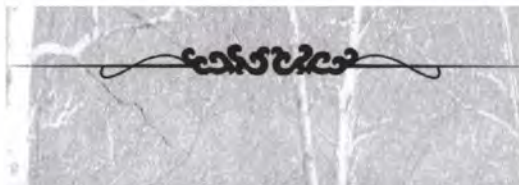
- Жоқ, ойбай айтпаймын. Сендер ауылға
келгенде шалдарға айтып қойсаңдар, олар
мені тірідей бауыздар! – деді Күжекен.

- Айтпаймыз, ағатай! Тым болмаса тағы
бір-екі шумақ айтыңыз!

- Жарайды! – деп Күжіекен тағы айта
жөнелді.

Сұм Ысқақ мені көріп түрленеді,
Мезеннен тұла бойым жиренеді.
Секілді тарғыл бұқа Күшенғалиды
Жігітсің деп қандай қыз көз іледі.

Адамы құдалардың Мешел екен,
Мешелің әзіл сөзге шешен екен.
Бүкшендеп бүкірейген Сейдахмет,
Мешелге барып тұрған кесел екен.

Жәкең зайыбы Шәмшібанумен бірге

Бұл өленді Зікірияның әкесі Дәулет қажы естіп қалып, баласына жаман ұрысқан көрінеді.

Осындай қызық әңгімелерімен жол қысқарады. Сырымбет тауынан өттік.

- Міне, балалар, Акан атаңның туып-өскен жері осы! – деді де, серінің

«Сырымбет», «Құлагер» атты өлендерін айтып берді. Біз көрмесек те, жақсы білетін ақын атамыздың, сері атамыздың туып-өскен жерін көріп, шаттыққа бөленгендей болдық.

ҮЙЛЕНУ. ӨМІРЛІК ЖАР

Ақтас пен Қарағайдың екі арасы онша алыс емес, төрт шақырымдай. (шынында 7-8 км.) Біз Ақтас ауылына келгенде кәрі-жасы, еркек-әйелі түгелімен жиналып, күтіп отыр екен. Бәрін ұйымдастырып жүрген менің көптен білетін таныс, дос-жар жігітім, осы колхоздың басқармасы Жұмаш Мұхаметжанов екен. Бұл жігітті мен екінші кластан білемін. Біздің қазір үш колхоз болып отырған ауылдар ол кездері бір ауыл советі болып, «№ 20-ауыл совет» деп аталған. Кенесі «Метірей» деген осы Жұмаштардың ауылында болатын. Кішкене екі бөлмелі ағаш үй – бастауыш мектеп те осы ауылда еді. Мен екінші кластан бастап Кәкім молданың үйінде пәтерде тұрып, оқуға барып жүрдім. Кәкім Әбдірахымов он саусағынан өнері тамған ағаш ұстасы, сонымен бірге осы елдің имамы еді. Ал Жұмаш – осы кісінің ағасының баласы.

Жұмаш мені құшақтап, бетімнен сүйіп амандасты. Көзіме ерекше түскені: малдас құрып домбырасын қолына алып отырған Молдахмет ақын еді. Молдахмет Тырби-

ев атышулы Үкілі Ыбырайдан бата алған шәкірті. Орта бойлы, толық денелі, алқымы Ыбырайға ұксап жуантықтау келген, екі қолы ақыннан гөрі ағаш, не темір ұстасінікіндей жуантық адам екен. Еңбек колхозында тұратын ақынды Жұмаш ат жібертіп, әдейілеп алдыртыпты.

Молдахмет маған қарап, домбырасын қағып – қағып жіберіп өлең айтты. Сол өлеңнің бір ауызы есімде қалыпты:

Хош келдің, Жәлел батыр, жеткіншегім!
Дұшпанға жібермеген елдің кегін.
Көтеріп Ақан сері аруағын,
Төгетін жыр нөсерін келді кезім!..

Енді Ақтас аулындағы әңгімеге оралайық. Молдахмет ақын мені өлеңмен құттықтаса, өзге білетін адамдар – еңкейген кәрісі мен жасөспірім қыз-балалар маған «Батыр атағың қайырлы, құтты болсын!» деп, қуанышты пейілдерін білдіріп жатты.

Митинг өткесін Ақтас колхозының бастығы Жұмаш Мұхаметжанов үйіне қонаққа шақырды. Бұл кісі мектеп есігін ашпаған, сауаты өте төмен адам еді. Барлық білім деңгейі - өзінің әкесінің інісі Кәкім молданың бірнеше жыл шәкірті болған. Әйткенмен өзі өте пысық, сұлу, сал жігіт болатын.

Үйіне жолдастар қауымымен барсақ, үш бөлмеден тұратын пәтер өте жинақы. Өзінің бұрынғы әйелін тастап, Күлшара есімді сұлу қызға үйленіпті. Жеңіс атты кішкентай ұлы бар екен. Жұмаштың жасы сол кездері 34 – 35-терде. Қайдан тапқаны белгісіз, дастарханы өте мол, арақ – шарабы да жеткілікті екен.

Жұмаштың інісі Жұмахмет екеуіміз бір мектепте оқығанбыз. Өте ақкөңіл, мейірімді жігіт болатын.

... Сонымен Қабдөш қарт ертеңіне менің болашақ жарымның шешесін алып келді. Мәселе шешілді...

ҚАРАТАЙ ӘБЛИН

Қаратай Әблин 1925 жылы Ақтас ауылында туған. Ұлы Отан соғысының ардагері. Соғысқа 1943 жылы Ақтас ауылынан алынған. Соғыстан медицина қызметінің аға лейтенанты болып оралды. 1965 жылы КСРО санитарлық қызмет ісінің озаты, 1983 жылы Қазақ КСР денсаулық сақтау ісінің озық қызметкері атақтарын алды.

Еңбек жолын Петропавл дәрігер-акушерлік мектебін бітіріп, Бұлақ ауылында дәрігерлік пункте дәрігер болып қызмет жасаудан бастады. 1953 жылдан бастап туған ауылы Ақтаста дәрігер болып істеді.

Көп жылғы үлгілі қызметі үшін «Халықтар достығы» орденімен және көптеген медальдармен марапатталды.

СЕКЕН АЙСИН

Секен Айсин 1907 жылы туған. Ақтас ауылы ұжымшарының алғашқы мүшелерінің бірі. Ауылдың алғашқы механизаторы. Зейнеткерлікке шыққанша осы мамандық бойынша жұмыс істеді.

Ұлы Отан соғысына ауылдан алғашқылардың бірі болып аттанып, соғыстан жаралы болып оралды.

Жүгері комбайнында жұмыс істеп, аудан бойынша алдыңғы қатарлы жүгеріші болды. Кезінде бірнеше дүркін медальдармен, мақтау қағаздарымен марапатталған.

1985 жылы дүние салды.

Айсин Секеннің соғыстан еліне өлеңмен жазған хаты:

*Хат жаздым ата-анаға
Әйел менен балаға.
Сағынып аңсап жүрерсің,
Соғыста жүрген балаңа.*

*Биссмила деп сөз жаздым
Дүние толқып ел оздым.
Ата-ананы көре алмай,
Құдіретке не жаздым.*

*Ішім толған қызыл шоқ
Артымда менің інім жоқ.
Ата-анаға қарасар
Зәземнен басқа ешкім жоқ.*

Бектеміров Ақан

Кәкенов Толай

*Зәзе десем егілем
Қорғасындай езілем.
Дікіш, Мәруәр жеңгелер
Сіздерді кімге теңгерем.*

*Серікбай, Серкеш атыңнан
Тастамаймын хатымнан.
Олай-бұлай боп кетсем
Тұяқ болар артымнан.*

*Балтырымда орауыш
Бір алла болсын қорғауыш.
Шырқата әнді салсам да,
Жетпей тұр ғой бұл дауыс.*

*Үстімдегі шинелім
Өтерін дүние-ай білмедім.
Жүрерімде Серкештің
Бетінен неге сүймедім!*

*Қолымда менің қарындаш
Сақыш, Жаңыл қарындас.
Үйреніп оқып алыңдар
Бұл өлеңді елге шаш.*

*Украина қаласы –
Жазық майдан даласы.
Ақын емес, әнші емес
Айсаның кенже баласы.*

МӘКЕН БЕЙСЕНОВ

Бейсенов Мәкеннің соғыстан туыстарына
жазған хаты:

*Ақ қағаз сәлем жазсам барасың ба?
Жатыр деп Европаның даласында.
Аққудың баласындай бауырларым
Көруге кәдір алла жазасың ба?*

*Еліме хат жазамын сөзім жетсе,
Жыламай тілек тіле, қабыл етсе.
40 жыл қырғын болса да адам өлмейді
Қауып жоқ, жалғыз алла жәрдем етсе.*

*Нағима, Шәрку менің балдай бауырым
Артымда қанат-құйрық, піскен қауын.
Ойымнан жатсам тұрсам кетпейсіңдер
Келешек, не болады замандарың.*

*Хамитжан, айналайын гаухар тасым
Алдымнан жүгіріп шығар азаматым.
Гитлердің қастық қылған көзін ойып
Қайтармын менде еліме амандықпен.*

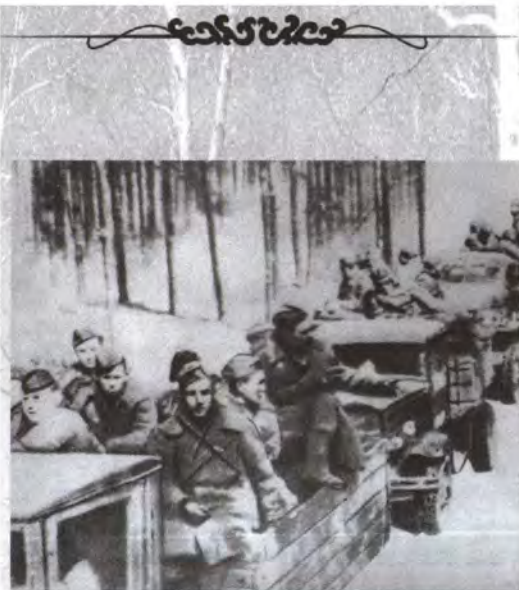
Кәкімова Қымбат
ананың айтуымен жазылды.

Күләндәм апа, Қайыр мен Зайтон

Шәрку апа мен Науан ағай

ЖҰМАХМЕТ МӘЖІКЕЕВТІҢ СОҒЫСҚА КЕТІП БАРА ЖАТҚАНДА ШЫҒАРҒАН ӨЛЕҢІ

*Ардақты апақайым қалды-ау жылап,
Мендағы іштен тынып, көзді сулап,
Қолыңнан келер дәрменің жоқ –
Біз шықтық ауылдан, бір Аллалап.*

*Қайран ел қалды артта – жылай-жылай,
Кеуде дерт болды-ау, күнім осылай.
Ақ тілек арнап қалды арттағы елім –
Жолыңды оңдасын – деп, Жаббар құдай.*

*Біз келдік Қызылжардың қаласына,
Шуласқан көп қалыңның арасына.
Ашылған осы жерде үлкен лагерь
Жарқабақ аққан Есіл жағасында.*

*Лагерьде 20 күн ойын болды –
Командир бізге үйретіп, оң мен солды,
Демалыс бір күн беріп ақырында –
Шығарды үлкен жолға – ауыр қолды.*

*Паравоз бізді алып, кетті жүріп –
Қоштастық туған жермен жан үзіліп,
Қалғанда Қазақстан жері – артта –
Сыйындық бір құдайға, белді буып.*

*Бәріңе сәлем жаздым, Жұмаш ағай,
Бауырым Күлдірміш пен Жәмет тағы-ай,
Бәріңнің атыңды атап қосалмадым
Тілектес бола көрші, бала-шаға-ай.*

Бір Алла, өзің сақта, есен-аман,
Білдіріп жайымызды хатқа жазам –
Аңсаумен ел-жұртымды, ойлап кетем
Осымен бұл хабарым – болсын тамам.

Соғыс жылдарында

Соғыс ардагерлері

МӘЖІКЕЕВ ЖҰМАХМЕТ

Мәжікеев Жұмахмет 1914 жылы 5 қаңтар күні қазіргі Бұлақ селолық округінің төңірегінде туған. Әкесі Мұхаметжан, шешесі Зықан екеуінен Күлім атты қыз, Жұмаш (ағасы), Нүркен (інісі), (1920 туған, соғыстан оралмаған) дүниеге келген. Әкесі Мұхаметжан қайтқан соң, інісі Мәжікейдің (Құрманғали) қолында өсіп, жетілген. Үлкен апасы Күлімнен Қалел, Қыдырбек, Сәруар деген жиендері ағасы Жұмаштан Қазиз, Жүсіп, Бати-ма, Жеңіс, Құлбаршын атты ұл – қыздары болған.

Жұмахмет 8 – 9 жасында ауылдағы мол-дадан дәріс алған. 23 жасында Ефим деген жас машина жүргізуші рыс жігітінің жанында көмекші болып, келесі жылы өз алдына жеке машина (полуторка) айдайды.

1939 жылы міндетті әскерге шақырылады. 1941 жылдан бастап Ұлы Отан соғысына қатысады. 1943 жылдың декабрь айында ауыр жаракат алып, Ташкент әскери ауруханасында емделіп, 1944 жылы II дәрежелі Ұлы Отан соғысының мүгедегі болып елге оралады.

Ауылға оралған соң ауылдың Қайни атты қызымен көңіл қосып, жанұя құрады. Соғыстан кейінгі жылдары Ақтас ауылында бригадир болып еңбек жолын жалғастырады. 1949 жылы Петропавл қаласында 2 жылдық басқармалар дайындайтын курста оқиды.

Деңсаулығының нашарлауына байланысты оқуды аяқтай алмай, 1950 жылы ауылға қайтып келіп, бригадирлік жұмысын жалғастырады.

Ақтаста қызмет атқара жүріп, тың игеру жұмастарына қатысып, 1956 жылғы Қазақстан миллиардына да үлес қоса білді.

1957 – 1963 жылдары Заградовка совхозында, 1963 жылдан Бұлақ совхозында Ақтас ауылында трактор – егіс бригадасының бригадир қызметін атқара жүріп, 1970 жылдың қаңтар айында зейнеткерлікке шыққан. 1972 жылы 58 жасында ауыр науқастан кейін дүние салды.

Жұбайы Қайнимен 28 жыл бірге өмір сүріп, 2 қыз, 8 ұлды дүниеге әкелген. Ең үлкен қызы Ғалия отбасы құрып, ұл – қыздарын өсіріп, немере сүйіп, мұғалима болып зейнетке шыққан, ұлдары Айтахмат мамандығы ғалым-агроном, Нұрахмет – мамындығы-жүргізуші, Гүлжамила, Жанахмет, Ибрагим, Айтмырза, Айтолла, Мереке, Жайық әр салада еңбек етіп, ұл – қыздарын өсіріп отырған жанұялар.

Жұбайы Қайни – Ардақты ана, қазір 80-нің сеңгірінен асып, кіші ұлы Жайықтың қолында, Ақтаста.

Елеусізов Сыман,
соғыс ардагері,
ұлағатты ұстаз.

IV. ТЫҢ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ АУЫЛ

Мәлікова Сәуле

Еліміздің ауыл шаруашылығын өркендету ісінде айрықша маңызды болды деп есептелетін тың және тыңайған жерлерді игеру ісі талай жылдар бойы тек марапаттау ыңғайында біржақты, көтеріңкі сөздермен бағаланып келді. Республиканың тарихи тағдырындағы өзіндік орны үлкен осы жай тарихшыларды да толғандыруда.

20 ғ-дың 50-жылдарының бас кезінде елдегі астықтың тапшылығы айқын сезілді. 1953 жылы 31 миллион тоннаға жетержетпес астық дайындалды, ал 32 миллион тоннадан астам астық жұмсалды. Әсіресе, азық-түліктік дақыл – бидай өте тапшы болды. Мал шаруашылығының жағдайы да мәз емес болатын.

СОКП Орталық Комитетінің 1954 жылғы ақпан – наурыз Пленумында қабылданған шешімде қысқа мерзімде Қазақстанда, Сібірде (Алтай, Краснояр өлкелерінде), Оралда, Волга өңірі және Солтүстік Кавказдың, Қиыр Шығыстың кейбір аудандарында жаңа тың және тыңайған жерлердің есебінен астықты дақылдар егістігінің көлемін кеңейту көзделді. Пленум Қазақстан мен Сібірдің колхоздары мен совхоздарында әр гектардан 14-15 центнерден астық алуға және екі жылдан кейін қосымша бір миллиард екі жүз миллион пұт астық өндіруге толық мүмкіндік бар деп санады.

Тыңды игеру тым шұғыл және өте асығыс жүргізілді. Төтенше қимылдар қажет болатын жерде кеңес өкіметінің әміршіл-әкімшіл әдісі өзін-өзі уақытша болса да ақтады.

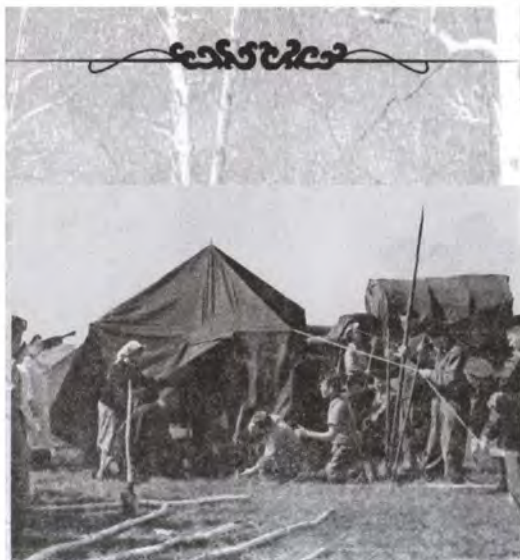
Тың игергеннен кейін Қазақстан 6 рет Отан қоймасына 1 миллиард пұт немесе одан да артық астық өткізді. Кезінде үлкен шу туғызған бұл миллиардтар шын мәнінде ауа райының қолайлы жылдары ғана алынған еді. Бұл жөнінде ауыл басшылары мен диқаншылары айтып отыратын. Солай бола тұрса да, қазақтың жаны жайсаң жомарт даласы шынында да кең пейіл 1949-1953 және 1959-1963 жылдардағы екі бесжылдық кезеңінің көрсеткіштерін салыстырғанда айқын байқалады. Осы мерзімдерде еліміздегі негізгі тыңды игеруші аудандар астықтың орташа жылдық жалпы түсімін 227 пайызға, ал РСФСР тыңында 167 пайызға арттырса, ал Қазақстанның тың игерілген солтүстік аудандарында бұл көрсеткіш 500 пайызға көбейді. Тың және тыңайған жерлерді игеру үшін 1954-1959 жылдары 1 млн. 500 мың адам келді. Қазақстандағы тың эпопеясын жүзеге асыруға орталықтың ұйғаруымен ұйымдастырылған көші-қон саясаты ғаламат этнодемографиялық өзгерістерге әкелді. Нәтижесінде Қазақстанның ұлттық құрамы түбірлі өзгеріп, қазақтар өз жерінде азшылыққа айналды.

Республикада қазақтар 30-ақ пайыз, ал орыстар 42,7 пайыз болғанын 1959 жылғы санақ көрсетіп берді. Осылайша, Қазақстан негізінен қазақтар тұратын республикада ең көп халық — орыстар болып табылатын, көп ұлтты республикаға айналды. Ең алдымен,

Тыңға көшіп келгендер

Алғашқы тың игерушілер

Жер жырту

тың игерген аудандардың географиялық, ұлттық, этнографиялық және экологиялық бейнесі басқаша бола бастады. Географиялық картада жыпырлаған жаңа елді мекендер бой көтерді. Есімдері таза орысша аталатын ірі елді мекендер мен қалалар көркейе түсті. “Московский”, Волошинский, Заречный, Корнеевский атты бірыңғай “ский” атаулар көз сүріндірді. Тіпті Ақтас ауылының құрамына кірген колхоздың қазақша атауына “ский” жалғанып «Булакский» болып шықты. Тыңды игерудің өзі шаруашылықтарға, елді мекендерге жаңа есімдер асығыс-үсігіс қойылды.

Ғасырлар бойы халық тарихымен қабысып келе жатқан қазақ даласындағы атауларға терең бойлап, көз жүгіртіп жатпады. Оған олардың білімдері де, уақыттары да жетпеді. Тың жерді жаппай игергеннен кейінгі соңғы 30 жылдың ішінде жердің жыртылатын қабатындағы қарашіріктің азайып кетуі, әсіресе, тың жерлер мен жыртылған облыстарда орын алғаны да — қайғылы шындық. Ғалымдардың нақты мәліметі бойынша көрсетілген мерзім ішінде ол Көкшетау облысында 4,3-тен 3,6 пайызға, Қостанай облысында 3,7-ден 2,7 пайызға төмендеп кетті (“Казахстанская правда”. 1988, 19 сәуір). Осындай көріністі Солтүстік Қазақстан, Целиноград, Павлодар облыстарында да айқын байқауға болады. Табиғаттың бергенін өзіне қайтармай, одан тек ала беруді, оны “бағындыруды” көздеген біржақты көзқарас бізді, міне, осыған алып келді. Тыңның жел және жер эрозиясына ұшырауына, республиканың мал шаруашылығының құлдырай

түсуіне, ұлттық сана-сезімнің аякасты етілуіне апаратын жол еді бұл бағыт. Тың игеруге сәйкес келетін 1951-1965 жылдарда республика қазақтардың ежелгі малы жылқының саны 365,7 мың басқа түсіп, шұғыл азайып кетті де, тек 80-ші жылдары ғана мардымсыз өсім бере бастады.

Қазақстан тыңынан мемлекет тек қана пайда түсірді және одан мемлекет ешқандай зиян шеккен жоқ. Қазақстан экономистері тыңды игеруге кеткен шығынның алғашқы жылдардан бастап-ақ таза табыспен қайтарып бергенін есептеп шығарды.

1954-1962 жылдардың ішінде Солтүстік Қазақстанның жаңа жыртылған жерлерге егілген астығы мемлекетке 649 млн. сом таза пайда бергенін КСРО-ның Орталық статистикалық басқармасы да есептеп шығарды.

Сол астықты өндірудегі Ақтас және көрші Қарағай ауылдарының диканшыларының үлесін атап кеткен жөн: Айсін Секен, Нұрланов Нұрғали, Бейсенов Мәкен, Ташетов Зиятден, Қойшин Әли, Нұрғалиев Мәннап, Кәкімов Жәмет, Ахметов Қыдыр, Қоспанов Олжабай, Тәттібаев Орал, Есқалиев Сапар, Төлебаев Бердімұрат.

Тың жерін игеру

ҚАЙРАН БІЗДІҢ АНАЛАР АРДЫ ОЙЛАҒАН!

Кәкімов Жәмет

Қымбат Кәкім
келіні

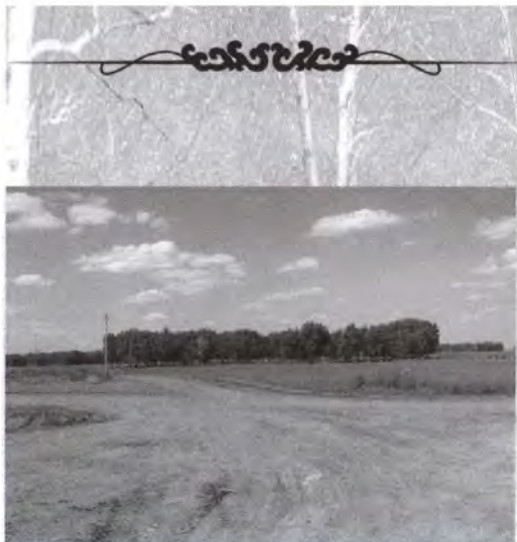
Әке – асқар тау, ана – ағып жатқан бұлақ, бала – жағалай өскен құрақ. Бірақ, әрқайсысының өз орны бар екенін ешкім жоққа шығара қоймас. Десек те, Аллатағала Әз Ананы ерекше, бөлекше етіп жаратқан зой. Дүниеге шыр етіп келген сәбиі үшін түн ұйқысын төрт бөліп, табанына қадалған тікен маңдайыма қадалсын деген өмір бойғы тілеумен өтетін аяулы да қастерлі жан алдындағы парыздың ешқашан өтелмесі анық. «Алдымен жақсылықты Анаңа, тағы да Анаңа, тағы да Анаңа жаса» деп Пайғамбарымыз да өсиет еткен. «Жұмақ Ананың аяғының астында» деген даналық сөз тағы бар.

Олай болса, бар жақсылық атаулыны жұдырықтай жүрегіне сыйдырып, жан-дүниесі тек мейірімнен суарылған, жан-жағына Күннің көзі сияқты нұр-шуақ сеуіп тұратын Ананы қалай ұлықтасақ та жарасады. Ақтас ауылын осындай аяулы жандар құрайды. Солардың бірі - көп балалы ана, еңбек ардагері ҚЫМБАТ КӘКІМ келінінің де ар-ұят, намыстан жаралған тау тұлғалы абзал АНАЛАР жайлы шертер сырлары аз емес.

Е, қарағым-ай,— деп бастады өткен күндерді кимастықпен еске алып, көз алдымызға елестеткен Қымбат тәте бір күрсініп алып. Айтарым көп сияқты көрінгенімен, көбі көр-

ген түстей, бұлдыр елестей жадымда ғана жаңғырып қалыпты. Ол біреуге жай естелік, қарапайым әңгіме сияқты сезілуі ықтимал. Бірақ, бүтін ауылдың тарихына қатысты болғандықтан, толқымай айту мүмкін емес. Замандастарымның қай-қайсысын алсақ та, алтын бесік – туған жері үшін маңдай терін шөпiлдете төгіп еңбек етті. Әжелеріміз, апаларымыз, құрбыларымыз, сіңлілерімің қай-қайсысы бірінен бірі бөлетін, биязы мінезі самалдай есіп, иманды көңілі жібектей төгіліп тұратын. Еңбектің жампозы еді-ау шетінен! Оларды ойласам, жүрегім езіліп, қолқамды біреу суырып алғандай болады. Ұлттық салт-дәстүріміздің, әдет-ғұрпымыздың қаймағы бұзылмаған біздің заман өзгеше еді. Сүттей ұйыған, ынтымақты бір қауым ел болатынбыз. Еңсеміз енді көтеріле бастағанда тәркілендіру, аштық, қуғын-сүргін, сұм соғыс шаңырағымызды күйретіп, тыныш өмірімізді айран-асыр етті. Тұлымшағымыз желбіреп, құлын-тайдай асыр салып жүрген біз секілді жастар бұғанамыз қатпай жатып, жұмысқа жегілдік. Өгіз айдап, жер жырттық. Егін септік. Балалық шақтың не екенін білмей өстік. Айта берсең, қамшының сабындай қысқа, сағымдай алдамшы уақыттың қалай өткенін де білмей қалыппыз. Ойхой, желдей есіп, бөкендей желіп, көзден бұл-бұл ұшқан қайран заман десеңші!

Тәте, әрқайсысы бір-бір от басы, ошақ қасының алтын дінгегіне, тұтқасына айналып, құт-береке дарытып, ырыс, бақыт әкелген ай маңдайлы аналарымыз ел намысы, абырой-беделі жолында бар күш-қуатын, тіпті денсаулығын да, бала-шаға қызығын

Балқай шок

Теке көлі

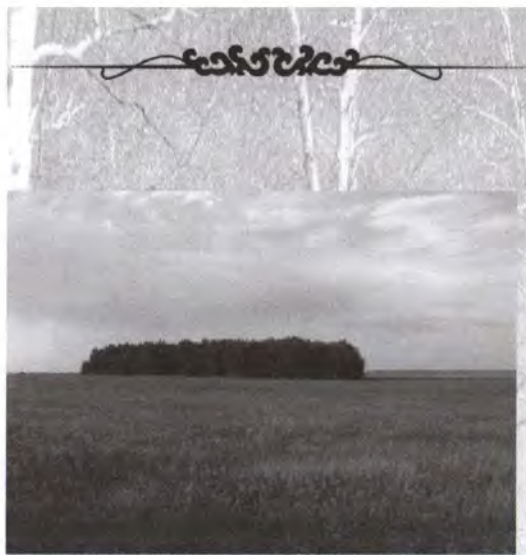
да сарп еткен өлшеусіз еңбегі өтеусіз, ескерусіз қалып бара жатқандай көрінеді маған, Колхоздың, совхоздың жұмысына қара нардай жегіліп, артына ұлағатты ұрпақ қалдыра алмағандары да жоқ емес қой. Осындай абзал, қайратты, қайсар Аналардың рухын асқақтататын еңселі ескерткіш ел болып тұрғызылса, еш артықтық етпес еді.

— Дұрыс айтасың, айналайын! «Өлі риза болмай тірі байымайды». Еске алып, дұға бағыштап, құран оқып тұрса, аруақтары риза болмай ма? Қалай қадірлесек те жарасымды. Ең үлкен ескерткішті өздерің орнаттыңдар. Бүркіт, Сәуле үшеуің бірлесіп, жарыкқа шығарғалы жатқан кітаптарың—ескерткіш емей немене! Тасқа басылған жазу өшпейді. Кейінгі толқын біздің осындай ата-әжелеріміз болған екен деп, бастарына тәу етіп жүрсе — соған шүкіршілік дейміз. Аруақтары риза болғай. Дүниеден озған марқұмдарды біз еске алмасақ, кім еске алады? Жатқан жерлері торқа, жандары жәннатта болсын!

Біз Бәйни, Мәруэр, Әкіжан, Бикамал, Күләндам, Сағила тағы басқа апайлармен бірлесіп, түрлі наукандық жұмыстарға жегілдік. Мал азығын дайындаймыз. Шөп майлаймыз. 4-5 кісіден бөлініп, өзара жарысқа түсетінбіз. Білэл, Құлатай, Сейфолла, Мүлік басқарып жүретін. Сейфолла біраз уақыт Светлоое (Жаркында) тұрды. Мүлік – елі Башқұртстанға кетті. Ұмытпасам, 70-ші жылдары Ақтасқа келіп, бір аунап-кунап кеткені бар. Сонда Бәйни, Бикамал, Мәруэр секілді келіншектер жұмысты жапырып жіберетін. Білэл марқұм адал да момын адам еді. Бірде ұжымшардың малы

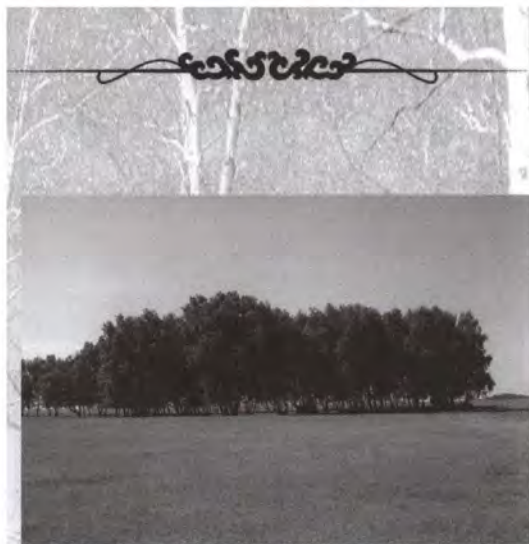
жоғалып, басқарма — сенің атаң Ескали, колхозшыларды жинап, «кім ұрлық жасады?» деп сұрамай ма. Сонда Біләл орнынан ұшып тұрып, «Мен алғам жоқ. Өмірі адал жеп, күн көріп келемін» деп ағынан жарылыпты. Енбекқорлығы сондай, өгізбен бір күнде Қызылжарға жететін көрінеді. Сөйтсе, өгіздің мүйізіне жемдorbаны іліп, желдіртіп отырады екен. Бәйни жөнінде есімде қалған бір әңгімені айтайын. Ол — ауылдың қазіргі молдасы Ерәлінің шешесі. Ойыма түссе, күліп те аламын. Ешкімнен тайынбайтын бетті әрі сөзшең еді, жарықтық. Басқарма мүшесі болып та сайланды. Малайсарыдағы қоста түнеп, егін орып жүргенбіз. Бірде оның «үйде бірлі-жарым жаңа көйлек-көншегім бар еді. Ауыстыруға да қолым тиер емес. Ас әкелушіге айтсам, үнемі ұмытып кетеді» — деп налып отырғанын естіп қалдық. Со-сын ай-күннің амаында шорт сынды. «Әй, сендер жүре беріңдер. Мен бидай маялауға бармаймын»,—деп айғай салады. Омар бригадир «Бәйни, сенің есің дұрыс па? Жұмысқа шык!» — дейді. Сонда ол «мына бұтымдағы дамбалымның бір ай ішін кидім, бір ай сыртын кидім. Қазір ас әкелушіні күтіп отырмын. Үйге барып, киім ауыстырамын. Шыкпаймын, бітті» — деп, айтқанынан қайтпаған.

Мәриям мен Дина азын-аулақ қой бағып, қозы жамыратты. Қой қыркуға жәрдемдесті. Мәриям — менің екінші шешем. Құлатай әйелі Айдаркені жанынан тастамайтын. Оны өзіне соқа айдаушы етіп алды. Айдаркенің інісі Жаулыбай қуақы тілді еді. Өгіз бағады. Жаны тыныш, жұмысы жайлы. Омар ағамыз

Жұпар түскен шоғы

Ғелман шөк

«Жаулыбай, халың қалай?» — деп аман-дасса, «Жаулыбай өзі майлы, өзі жайлы, Жаулыбайдан арылмайды қарыс майы» — деп, жетім өсіп, қарны тоя тамақ ішпей жүрген жасөспірім табан астында кекетінді жауап қайырған. Жаулыбаймен тете өскендіктен, неше түрлі әжуә өлеңдерін жиі айтқызатынбыз. Содан тағы бір есте қалғаны мынау. Апақай, Ләй және Ахметжан бастаған бір топ адам аңға шығып, бірнеше қасқыр соғып алады. Өгіз бағып жүрген Жаулыбай оларды көріп, былай өлеңдеткен екен:

*Аңға шығыпты алты адам,
Алты адам аздай-ақ,
Жаулыбай қосылды жаңадан.
Келеді екі Шуаш қасқыр артып,
Көңілге күдік алған Омар байғұс,
Қояды аттың басын тежсей тартып.
Малды жинадым асып-сасып,
Бір жерде отыр ма деп қазан асып.
Бір жапырақ ет жеу үшін мен де келдім,
Келсем, ет түгіл сорпа да жоқ.
Сүйіп алған жарларымен
жатыр екен қорылдасып.*

Екі Шуашы – Ләй мен колхоздың басқармасы Ахметжан. Жаулыбай бертін Ясновкада қайтыс болып, Бұлақта жерленді. Оның бір қызын інім Әзкеннің баласы алып, құдақұдандалы болдық. Марқұм суырып салма өлеңге талай тәнті еткен еді.

Ауылда екі Күлән болды. Оларды бір-бірінен айыру үшін дене тұрқына қарап, «жуан Күлән» және «жіңішке Күлән» /менің қайыненем/ дейтін. Жуан Күләннің күйеуі

Күжікей ағатайым кілтші болып, әйелі соның манайында жүрді. Жіңішке Күлән ас-су тасумен айналысты. Күләндам мен Бикамал – әйелдер арасында ауылдан шыққан тұңғыш тракторшылар әрі коммунистер еді. Ол кездері әйел түгіл еркек техникаға жақындай қоймайтын. Ол екеуі тракторды тез-ақ меңгеріп, ұршықша үйіріп әкетті. Жиналыс сайын мақтау алатын. Кейін бұлардың қатарына Зарбап, Ендіғой қосылды.

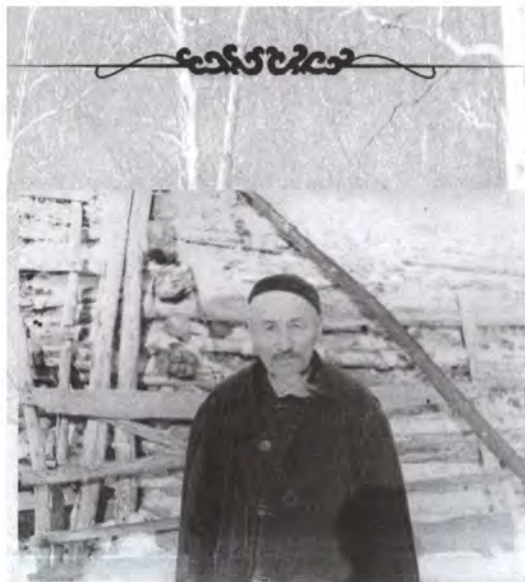
— *Тәте, ол кездері сіздер неше жаста едіңіздер?*

— 12-13-тегі шикіөкпе баламыз ғой. Үлкендердің бәрі соғыста. Ауылда қалғандар шал-шауқан, кемпір-сеппір, біз сияқты бала-шаға ғана. Таңмен таласа тұрамыз. Содан кеш батқанша жұмыс істеп, сүрініп жығыламыз. Ол кездің адамдары мықты, текті, анау-мынауға жаси қоймайтын жігерлі, қуатты болатын. Ауыртпалық жандарына қатты батса да, еш қыңқ деместен көтере білді. Жұмыстан қанша шаршап келсек те, көпке дейін ұйықтамаймыз. Аталарымыздың, ағаларымыздың қылықтарын айтысып, соғыстан аман-есен оралуын тілейміз. Соғыс әп деп басталғанда ер азаматтар жаппай шақырылып, орны үнірейіп қалды. Біразға дейін жұртта қалған жандай үйренісе алмай жүрдік. Бірақ «Бәрі де майдан үшін, бәрі де жеңіс үшін!» деген сталиндік ұран қиындық атаулыны ұмыттырып жіберді. Майданнан келген үшбұрышты хаттарды таласа-тармаса дауыстап оқимыз. «Қара қағаз» келсе, ауыл болып еңірейміз. Өшімізді көз жасымыздан аламыз. Қолғап, шұлық тоқып, сәлемдеме жолдаймыз. Хат жазамыз.

Обаған шоғы

100 жасаған Нұрлан қария

Меңсұлу, Мақпуза, Нағима, Мәжікен бәріміз қоста қона жатып, жұмыс істедік. Ол кездері озат еңбеккерді «интеллигент» дейтін. Осы саптан көріндік. Малайсарыда тігілген қосты Сұраған деген шал күзетеді. Кемпірі Үміт ас-су дайындайды. Сұраған Ысқақтың әкесі, Ахмадидың атасы. Жаугершілік кезінде келіп, тұрақтап қалған. Нағима екеуімізге Мағауия аға талдың қабығын бояп, бір-бір етік тігіп берді. Рамазанов Біләл, Татанов Құлатай және Сейфолла деген татар қапты белдеріне байлап алып, қолмен бидай шашады. Ауғанов Омар — бригадир. — Шелек көтере аласыңдар ма? Айтпақшы, жастарың нешеде?— дейді Омар аға бізге аяй қарап. — Көтере аламыз. Жасымыз 13-те,— деп тақ-тұқ етіп жауап береміз. — Олай болса, бір-бір пар өгізге ие боласыңдар. Бидай сап береміз. Ана шалдарды мінгіземіз. Сендер оларға шелекпен бидай әперіп тұрасыңдар. Мойындарына асып алған қапқа екі шелектен саласыңдар, — деп, қызметіміздің тәптіштеп түсіндіреді. Бір жағынан, әбден болдырған өгізді жүргізе алмай әлекпіз. Бағымызға қарай, сол жылы /1944 ж./ егін бітік шықты. Масакты лобогрейкамен құлатып, өгізге жегілген 5-6 қатар етіп қайыңнан жасалған сүйреткімен мая етіп үйеміз. Осылай 3-4 жыл тынбастан еңбек еттік.

— *Жап-жас бастарыңызбен «тыл батыры» атанып, «Ұлы Отан соғысы кезіндегі ерен еңбегі үшін» медалін өңірге қалай тағып жүрсіздер? Бәріңіз де алдыңыздар ма?*

— Ауылда марапатталғандар — Нұрғали, Нағима, Борааш төртеуіміз ғана.

— *Меңсұлу, Мәжікен, Мақнуза тәтелер қатар еңбектенген жоқ па? Олар ілікпеді ме?*

— Біз 1947 жылға дейін еңбектен қалған жоқпыз. Осы жағы ескерілген болу керек. Олардың бірі тұрмысқа шығып, бірі үйде отырып, жұмыстан қол үзіп қалды.

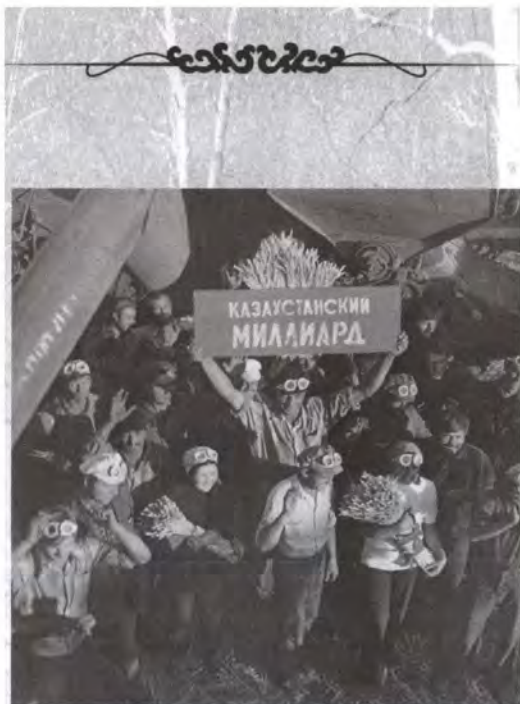
Медаль алғанымыз әлі күнгідей есімізде. 1947 жылы Явленканың жанындағы қалың ағашта үлкен жиын өтті. Оған Нұрғали, Нағима, Бораш төртеуімізді арбаға жегілген пар атпен апарды. Неге шақырғанын ешкім жөнді білмейді. Ауылдан ұзап шыққанымызға мәзбіз. Көшіріміз — Еркін деген кісі. Қазір Заградовкада тұрады. Жиналыс біткен соң еңбек озаттарының аттарын бір-бірлеп атап, наградтау басталды дейсін. «Нұрланов Нұрғали, Сәкенова Нағима, Хамзина Қымбат» — деп бізді де ортаға шақырды. Дүйім жұрттың алдына шығуға ұялып барамыз. Бір жағынан, сенбей тұрмыз. Не керек, өңіміз түгіл түсімізге еңбеген КСРО Жоғарғы Кеңесі Президиумының медалін кеудеге тағып, мәре-сәре болдық. Қуанышымызда шек жоқ. Бір-бір шұлық пен сия қалам қосып берді. Награда алу үш ұйықтасак түсімізге еніп пе? Бораш бертін Өрнекте қайтыс болды.

— *Со кезеңде сырттан келген жетім-жесірлерді қанатының астына алып, бір үзім нанды бөліп жеген ауылдастарымыз жайлы көп естиміз. Бірқатарын өз қолдарымен үйлендіріп, ұзатып, шаңырақ құруларына, ұрпақ өрбітуіне ұйытқы болған деседі. Әсіресе, аз әжселеріміздің қамқорлығы ерекше болған көрінеді.*

Хамзиндер жанұясы. Қазі ұлымен

70-жылдардағы сурет

— Ол рас. Соғыс жылдары Ефим деген орыс жігітінің барар жері, басар тауы болмағаннан Ақтасты паналағанын білеміз. Орысты бірінші көруіміз. Қайдан келгенін білмеймін, әйтеуір көп жыл ұсталық құрды. Шаруақор адам еді. Кейбіреулер оны мұсылман зиратына жерлеуге қарсы болса керек. Сонда оларды “ол мұсылман болмаса да Аллатағала адам баласы етіп жаратқан. Адамнан адамның айырмасы жоқ,”—деп, Кәкім молда тоқтатып, шеткерілеу жерлеуге рұқсат еткен. Иванның шешесі Наталья да осы зиратқа жерленген.

Есім атамыздың түсі суық, көзі өткір болатын. «Көзім тиеді» деп жас балаларға тік қарамайтын. Қаратай ағамыздың бақсылық, емшілік қасиеті осы нағашыларынан жұққан деп отыратын. Атамыз әйелі Кәмәли қайтқан соң Мәриямды алып келді. Түбі — Явленка жақтан. Бір ауыз қазақша білмейтін оны абысындары тілге де, дәстүрге де үйретіп, кейін өзімізді жаңылыстыратын болды. Обалы не керек, қазақы ортаға тез сіңісіп кетті. Соған қарағанда нәсілі орыс емес-ау деймін.

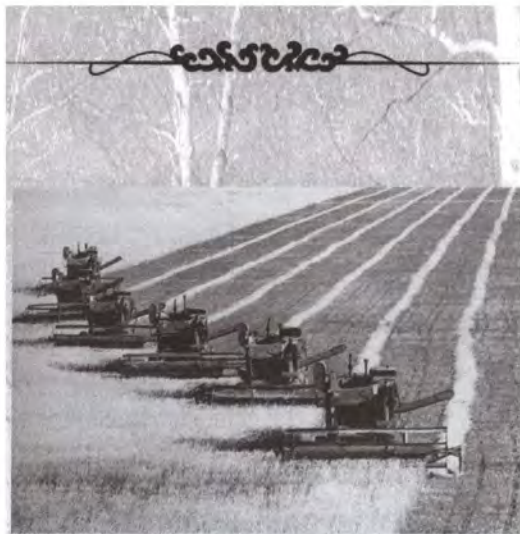
Соғыс кезінде келіп, тұрақтап қалғандардың бірі — өзіміздің Герман Иван. «Өзіміз» деп өзімсініп отырғаным — қатарлас болғандықтан әңгімеміз тез жарасатын. Кәттайға да өз қолымызбен үйлендірдік. Иван шешесі Наталья екеуі жер аударылған туыстарынан ажырап қалып, басы ауған жакқа қаңғып жүре берген. Ақыры Ақтасқа тап болған. Алғашқыда Біләл мен Бәтәннің үйінде тұрды. Сосын ауылдағылар кезекпе-кезек қондырып, тамақтандырып, өз туыстарындай күтті.

Орыс әйелі Хадишаның қалай келгенін енемнің әңгімелеп бергені бар. Онымен бірге Кәттай және Шура /шын аты Зылиқа/ деген екі қызы ере келді. Бірінші күйеуі қазақ болғандықтан ба, тез сіңісіп кетті. Бала жетектеген әйелді Кәкім молда үйіне түстендіреді.

Алдына жылы – жұмсағын тосып, киіндіреді. Жаңалық ауылынан шығып, жол бойы қайыр сұрап, аш-жалаңаш, азып-тозып жеткен беті екен. Ауыл болып ескі моншаны жөндеп, үй тұрғызып берді. Жеңіл-желпі жұмысқа орналастырды. Қаратай ағатайымның ағасы Өмекеге қосылды. Жәмет, тағы басқалары Иванға «сен Кәттайды ал, одан артық жар таппайсың» деп, құрдас болған соң қалжыңдап, құлағына құя берген ғой. Иван «сендердікі жөн, айтқандарына құлдық» – деп көне кеткен. Содан Кәттай Иванға қазақы жолмен ұзатылды. Қанша айтқанмен, заті неміс қой. Пысықтығының аркасында Краснояр жақтан үй сатып әкеліп, сол шаңырақ құтты ұяға айналды. Валера, Юра, Саша, Надя атты ұл-қыз сүйді. Айтпақшы, Иванның Лида деген қарындасы бірге ере келді. Шешесі Натальяны қолдарына алды. Иван өмірбақи ұсталықты кәсіп етті. Ауылды көп нәрсеге үйретті. Қолынан келмейтін ісі болмайтын. Мақалдап, мәтелдеп сөйлейтін. Баянды құйқылжыта тартатын. Жазда бақшаға көкөніс егетін. Кәттай дүниеден ерте озды. Сосын көрші Денежнайдағы Полинаға үйленді. Өттеңі сол, оған туған жеріндей болып кеткен Ақтастан топырақ бұйырмады. Көкшетау облысында тұратын баласының қолында қайтыс болып, сол жақта жерлен-

Бердімұрат пен Иван

Астық жинау

ді. Надясы “мен тек қазақ жігітіне тұрмысқа шығамын” — деп отыратын. Ол мұратына жетті. Бәрі де қазақша оқып, жақсы азамат болып жетілді. Валерасы Германияда. Қалғандары туған жер төсінде тұрып жатыр. Үйлі-баранды.

Реті келіп қалған екен, Көзтай сіңлім жайлы да айта кетсем деймін. Бүгінде жетімдерді жебеуімен, қамқор қолын созуымен елге танылып отырған мақтаныштарымыздың бірі ғой. Ондай көзсіз ерлік екінің бірінің қолынан келмесі анық.

— *Тіпті жақсы. Көзтай тәтеміз өз тірлігімен білім қуып, ауылдан ерте кеткендіктен, кейінгі толқын жақсы біле бермейді. Есімі ауылдастар арасында жоғары дипломды маман атанғандардың алдыңғы легінде мақтанышпен аталады. Ол кездері Алматыдағы ҚазҰУ секілді іргелі жоғары оқу орнына түсу бәрінің арманы болатын. Енді, міне, анау-мынау тәуекел ете бермейтін қиын іске бел буып, Әнуэр жездеміз екеуі 110 жәутең көзді бауырына басып, әке орнына әке, шеше орнына шеше болып отыр. Жақсы тәлімді әжселерінен бойына сіңіріп, өзгелерге сабақ боларлық осындай имандылықты үлгі етіп жатса, біз үшін бұдан асқан мәртебе жоқ шығар.*

— *Сөз арасында мына жайтты да біле кеткім келеді. Сіңліңіздің шын аты Көзтай ма, Күлзия ма әлде Тұяқ па?*

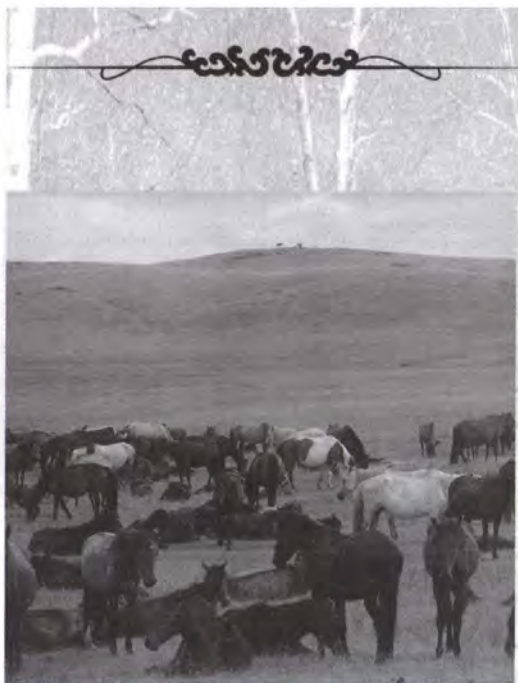
— Басқалар біле жүрсін, жадына токи берсін деген ниетпен кей жайттарды тәптіштеп айтып жатырмын. Оның артықтығы бола қоймас.

Енді сауалыңа оралайын. Айса, Қамза,

Зәмзе – Құдайбергеннен тарайды. Дайыр мен Секен – Айсаның, Қазі, Қазкен, Мәзи, Әзи /Әзкен/ – Қамзаның балалары. Зәмзеден екі ұл-қыз туып, жастай шетінеп кеткен. Біздің шешеміз Бәткен көз жұмғаннан кейін нағашы әжесі Камила мені арқалап алып кетеді. Онда үш жаста болсам керек. Нағашы атам Есқожада бала тұрақтамай, ағам Қазкенді бауырына басады. Ол 21 жасында әскерге шақыртылып, алайда денсаулығы жарамайды. Соғыс аяқталар тұста дүниеден озды. Көзтайдың шешесі Нағима – Қарағайдағы Әміренің қызы. Нағашы әжемнің оларға жақындығы болған. «Мен болсам қартайдым, сіңлімді әкеп бер» деп Нағиманы Қазкенге айттырып, қосады. Көзтай әкеден жөргегінде қалған. Күлзия – әкем Қамзаның азан шақырып қойған аты. Оның алдында ер бала туып, шетінеп кеткен. Балқай марқұмның ойында сол қалған болу керек, санақ кезінде құжатқа «Тұяқ» деп жаздырып жіберіпті. Кейін еркелетіп, Көзтай атандырған. Көзтай, Күлтайлар Сәлдау мен Шалабайдың алдынан тәлім алды. Олардың жолын қуып, ұстаздықты қалады. Алдымен училище, сосын жоғары оқу орнын бітіріп, тұлғалы ұстаздарға айналды. Мыңдаған шәкірт тәрбиелеп ұшырды. Қазір өздері немере қызықтап отыр. Қайда жүрсе де, ауыл атына кір келтірген емес.

— Ауылдағы Мұхамеджанов Сәнөктің шын есімін көп адам біле бермейді. Әкесі Жұмаш «Ақтасты» басқарып тұрған кезінде ауылға көрші селоның орыстары жиі келетін. Солар басқарманың баласын «сыноқ, сыноқ» деп еркелетіп, содан «Сәнөк» аталып кеткен.

Табындағы жылқылар

Өрістегі сиырлар

Жайылымдағы қойлар

Әйтпесе, азан шақырып қойған аты – Жүсіп.

— *Тәте, жетімін жылатпаған, жесірін жатқа қимаған тектілігіміз ұлттық салт-дәстүрлерімізден, әдет-ғұрыптарымыздан айқын байқалса керек. Солардың ажырамас бір саласы – әмеңгерлік салты сіздердің кезіңізде қандай сипат алып еді? Оған мысалдар келтіре аласыз ба?*

— Неге келтірмеске! Ағам қайтыс болғаннан кейін жеңгеміз Нағима қайнағасы Зәмзеге тұрмысқа шықты. Оған Зәмзенің Көзтайымды жетімсіретпеймін деуінің үлкен ықпалы болды. Бауырына басып, қызындай көрді.

Нұрғали, Құрманғали, Кәкім, Өске, Қабі – Әбдірахидың балалары. Осылардың ішінде Құрманғали ерекше көзге түскен. Өз кіндігінен бала болмағандықтан жақын туысы Өтеген деген кісі оны бауырына басқан. Атын Мәжікей деп өзгерткен. Баласы Жұмахмет Апақай деп атап кеткен. Ауыл түгел осылай десті. Содан құдай Өтегеннің тілеуін беріп, Күжікей туады. Апақай Ләй сияқты керемет қарулы болған. Қасқырды жуан жұдырығымен бір пергенде сұлатып түсірген. Түменге дейін аңшылық құрған. Әр саятшылық сайын бір шана қоян әкеліп, ауылға таратып отырған. Шөп шапқанда 12 табан шөпті /аяқтың табанымен өлшегенде/ бірақ оратын. Ләй барлығының көрші селодағы казактар Баклиндермен төбелесінің өзі – бір аңыз. Арбаның жетегін сойыл етіп сокқанда ат-матымен омақаса құлатқан ғой. Кейін олар бір-бірімен «тамыр» болып, өле-өлгенше достасып өтті. Күжікей атамен көрші тұрдық. Бір өкініштісі, артында ізін жалғастыратын ұрпақ қалмады. Қыздары

Шәку де, Алма да, Сағадат та қайтыс болды. Әсіресе, жуан Күләннің 19 жастағы ұлы Еркінді қаратпаған жері қалмады. Жалғыз сиырын сойып, Одессаға да апарды. Тағдырдың жазуы шығар, жіңішке ауруынан ерте көз жұмды. Қасым мен Оразбикенің жалғыз ұлы – Сағындық та шашы бұйраланған алтын асықтай бала еді-ау, шіркін. Маңдайымызға сыймады. 20 жасында қыршынынан қиылды. Ерәлі көлінің маңында совхоздың қойын бағып жүргенде күн түседі деп кім ойлаған? Оны ажал тырнағынан арашалап қалуға болатын еді. Ауданнан дәрігер жеткенше уақыт оздырып алды. Қызыл гүлдей солған осындай жастардың желкілдеп өскенін әке-шешелері де, туған-туыстары да көре алмай, қапияда айрылды.

Апақайдың інісі Қабі домбыраның құлағында ойнайтын өте өнерпаз-тұғын. Әншілігі өз алдына. Ол қайтыс болғанда артында жесірі Ендіғой қалды. Апақайдың әйелі Гүлсім ауырып қайтыс болғаннан кейін өзінен көп кіші келінін алды. Ендіғой – Қарағайдағы Жантуғанның қызы. Жантуғанның Ендіғойдан басқа екі қызы – Ғайнижамал мен Ажар да Ақтасқа келін болып түскен. Ғайнижамал Қожағалиға, Ажар Есқалиға тұрмысқа шыққан. Ендіғой апа тірі, 100-ге аяқ басты. Бұлақта немересі Қайролланың қолында тұрады. Тың. Жуырда Сәнөк /Жүсіп/ пен Бақыттың шаңырақ құрғанына 50 жылдық “Алтын тойы” атап өтіліп, бәйге шаптырды, көкпар тарттырды. Сонда Ендіғой апамызды құрметтеп, төрде отырғызды. Біз «Жас апа» дейтінбіз. Ол – қызым Шекердің кіндік шешесі.

Түлкі

Қасқыр

Зарбап әже

Аманжолов Әміржан мен
Күлдірміш балаларымен

Қасым мен Қаппасты бала күнімізде көрдік. Екеуі де соғыстан оралмады. Олардың шешелері Шікілдік, әйелі Бикамал, қыздары Сусар, Мәймәш бір үйде тұрды. Мәймәштің шын есімі Сусарлы болатын. Қасым мен Сәкеннің үйлері көрші болды. Сенің мамаңның әкесі — Сәкен балалармен қатты қалжыңдасатын. Мен нағашы атамның үйінен қымыз әкелемін. Қамила әжем Сәкенге де құйып беретінмін. Жап-жасыл көкөрай өскен көше бойымен ойнап келе жатқанда Сәкен аға анадайдан «бері кел, бүйрегінді алып жеймін» деген сөздерімен зәремді талай ұшырған. Айналма есікке қалай зып бергенімді білмей қалатынмын. Сонда Дина марқұм айналып-толғанушы еді. Бикамал марқұм жұмыстан қалмаса да, екі көзі көрмей қалған қайыненесін жақсы күтті. Гелман армиядан келгеннен кейін әмеңгерлік жолмен жеңгесіне үйленіп, жарасып кетті.

Әмеңгерлік жолмен қосылғандардың бірі — Таңқыш пен Зарбап. Зарбап апамыздың алғашқы күйеуінен Саттар туған. Күйеуі қайтыс болған соң қайнысы Таңқышқа қосқан. Бірақ Таңқыштың тағдыры қайғымен аяқталды. Айдабол жақтан арақ тасушыларға көшір болып жүргенде басы үлкен пәлеге қалды. Қара бастаған банды тобына қосылды, милиционерді өлтірді деген жаламен 25 жылға сотталып, жазасын Магаданда өтеп келді. Ол жақта отбасы құрғанын кейін естідік. Надежда Иосифовна деген орыс әйелін, ұл-қыздарын ертіп келгенін көрдік. Зарбап апамыз содан кейін күйеуге шықпады. Трактор, комбайн курстарын бітіріп, көп жыл бойы адал жұмыс атқарды.

«ХТЗ» тракторын алғаш жүргізушілердің бірі болды. Өзіміз Ләй дейтін ел адамы — Төлебай, әйелі Нұрғиса көз жұмғаннан кейін Сәкеннен жастай жесір қалған келіні Динаны алды. Жап-жақсы өмір сүрді. Солай, айналайын, жетімін жылатпаған, жесірін жатқа қимаған әмеңгерлік салт біздің ауылда да өрісін кеңге жайған болатын.

Әжелеріміз шетінен ісмер, шебер еді. Тоқпанның әйелі Кәлімәнның қолынан келмейтіні жоқ еді. Құртты, ірімшікті баппен дайындайтын. Таңқыш сотталып кеткенде жылқының бітеу қазысын ол келгенше сақтапты. Тұзға әбден пісіріп, ақ шүберекке орап, сосын жел тимесін деп жұқа киізбен қаптаған көрінеді. Таңқыш жазасын өтеп келгенде ақ дастархан жайып, алдымен дәмділігі тіл үйретін сап-сары қазыны қойған. Ауыз тигендер әлі күнге дейін тамсана айтады.

Е, қарағым, несін айтасың! Бұл ауылдан небір дүлділ адамдар шықты ғой. Саттардың аталары Бітебай, Омарғали қажылыққа барып келген өте пірәдәр адамдар болған. Кірпиаз Ақан сері тек Омарғалидың үйіне ғана түседі екен. Есқалидың інісі Төкжанды бәріміз «Тәтті аға» дейтінбіз. Оның ағаш шеберлігіне ешкім тендесе алмайтын. Ауылға ағаштан дүкен тұрғызып берді. Орыстардың өздері оның шеберлігіне қайран қалысып, жалдауға алыстан ат арытып келетін. Бүркіттің атасы Аяғанды бүкіл ауыл сыйлап «Әйем» дейтін. Оның қулықештігіне құрық бойламайтын. Әжеміз Ұмсын қыдырып кеткенде балаларды айран беремін деп жинап алатын. Тостағандағы айранды әрқайсының бетіне жағып, «сұртпендер, Әйем үйінен ай-

Темірболат, Бердімұрат Төлебаевтар.
Ортада Темірғали

Ауыл зираты

Нұрмағамбетов Шыңғыс

ран іштік деп айтындар» – деп әзілдейтін. Неше түрлі аң-құстарды асырап, бәрінің тілінде сөйлесетін. Тума биолог, орнитолог дерсін. Балаларға ат қойдыру үшін алдымен сол кісіге баратын. Менің қайынатам Кәкім – молда медіресе бітірген. Зират жақтағы ауылға мешіт салдырған. Оны «жұртты жаппай теріс жолға түсіріп, мұсылманшылыққа үйретіп жатыр» деп Сүттібайдың Қалиы көрсетеді. Тексеру әбден зықысын шығарып, содан мешітті бұзып, мектеп салдырып, әзер құтылады. Төрт жылдықты осы мектептен бітірдік. Бірақ кейін «халық жауы» ретінде ұсталып, сотталады. Түрме бастығына көз жауын алатын неше түрлі бұйымдар жасап беріп, асқан шеберлігінің арқасында ажалдан аман қалады.

Ауылдан тұңғыш шыққан әскери адам, полковник Мұхамеджанов Ғазез, Мәскеуде Кремльді күзеткен Нұрмағамбетов Шыңғыс, кез келген музыкалық аспапта еркін ойнайтын жеті жұрттың тілінде тамылжыта ән салатын Тәттібаев Ораз, сіндім Көзтай, тағы басқалары сыртта жүрсе де —Ақтас ауылының мақтаныштары, бетке ұстарлары емес пе! Өзіміз де ісмерліктен құр алақан емеспіз. Мәрияштар алаша тоқығанда шеберлігіне бәрі тәнті болатын.

— *Сіздер салып кеткен дәстүр кейін қалай жалғасын тапты? Қазір көңіліңіз тола ма?*

— Біздің кезіміздің бір кереметтілігі – алтын құрсақты аналар өте көп болды. Сәбилердің сынғырлаған күлкісі ауылды шатдуманға бөлеп жататын. Қасиетті де ізгі жолды он және одан да көп бала өсіріп, тәрбиелеген

Ардақты аналар Мәжікеева Ғайни, Аяпбергенова Меңсұлу, Жахина Дәмелі, Төлебаева Амантай бастап берді. Кейін олардың ізін Хамзина Сәруэр, Мұхамеджанова Бакыт, Тәттібаева Зұлкия, Бұйратаева Үмітжан, Тәжібаева Шәпен жалғастырды. Ал, өзіміз сияқты 7-9 бала өсіргендер жетіп артылатын. Қазіргі аналардың бір-екі баламен ғана шектеліп жүргені жанға батады.

Ауылдағы кеңінен қанат жайған тамаша дәстүрлердің бірі – талапқа сай тазалықтың болуы еді. Оның басы-қасында Әблин Қаратай аға жүрді. Республикада үшінші орын, облыста бірінші орын алып, жақсы атағымыз шар-тарапқа тарады. Үйіне кіруге ұялатын салдыр-салақ келіншектердің өздері бойларын түзеп, бір жаңарып қалған жоқ па? Көшелердің, аулалардың жарысы ұйымдастырылып, ауыл жасыл желекке оранды.

Өзімнің сінділерім, қыздарым Гүлнәр бастап, «Арай» комсомол-жастар бригадасын құрып, Ұмсындық, Әйбәттар қостап, ауыл абыройын асқақтатты. Тәттібаева Майра әке жолын жалғастырып, Паша Ангелина атындағы бүкілодақтық жүлдені алғашқылардың қатарында жеңіп алды.

Алақандай ауылға қызыл кірпіштен өрілген екі қабатты мектеп үйін салу арман емес пе еді? Ыстық, суық суы, дәретханасына дейін ішінде. Бүркіт бар, өзің бар – осы құрылыстың жандануына үлес қосып жатырсыңдар. Ендігі бар мақсат-мүддені бала санын азайтып алмау жағына жұмылдыру керек. Алтын құрсақты аналар көп болса деген игі тілегім орындалса екен деймін. Бір-екі баламен ғана шектеліп қалу — ұлтымыз үшін өте қауіпті

Москва. Кремль

Жол үсті

құбылыс. Ауыл жойылса, қазағымның болашағына балта шабылды дей бер. Ауылсыз тіл де, діл де, дін де оналмайды. Тәуелсіздігіміздің көк байрағы желмен жарысып желбіресін десек, ұлтымыздың санын көбейту — басты шарт. Кейінгі сіңлілеріме берер ақ батам осы, айналайын!

Қымбат тәтенің айтары көп. Көненің көзіндей сиреп бара жатқан осындай шежіре Аналардың өзгелерге айтатын ақылы, беретін өнегесі таусылмасын деңіз. Ол кісінің өткен күннің тарихын ортаға салатын сөзге шешендігімен қатар ақындығы да бар. Бірқатар өлеңдерін оқи отырып осындай ой түйдік. Әсіресе, үйдің тұңғышы Ғабду /шын аты-Ғабдолрахман/ жол апатына ұшырап, кейін асқынған аурудан қайтыс болғанда шығарған Жоқтауы адамның сай-сүйегін сырқыратады. Оны оқырмандар назарына ұсынып отырмыз.

А Р Н А У

*Манар-ау, қағазың мен қаламыңды ал,
Айтатын жан қинайтын сөздерім бар.
Ағаңды ұмытарсың әлі ертең-ақ,
Өлең ғып осылайша естеріңе ал.*

*Ғабдуым айтарлықтай бала еді,
Әскерден екі жыл жүріп аман келді.
Бір айлық демалысын алғаннан соң,
Қызылжар — оқу іздеп барған жері.*

*Қызылжар техникумнан орын алдың,
Сейдахмет, Есенғали, Мұрат болды.*

*Бір елден төрт балапан оқу іздеп,
Бір бауыр, бір туыстай бірге жүрдің.*

Жақсы оқып, уақыт зулап өтіп жатты,
Жыл сайын практикаға барып жатты.

Ақырғы бітіретін жылы бірақ,
Техникум автобусы бармай қапты.

Сонан соң көп күтіпті стансада,
Таксиге қол бұлғайды көре сала.
Сағынып алып-ұшып асыққанмен,
Құлапты Явленканың даласында.

Төрт бала төртеуі де құлап жатад.
Шопырың есі шығып айғай салад.
Ұшырап аварияға ай далада,
Явленке бәлнесіне әкеп салад.

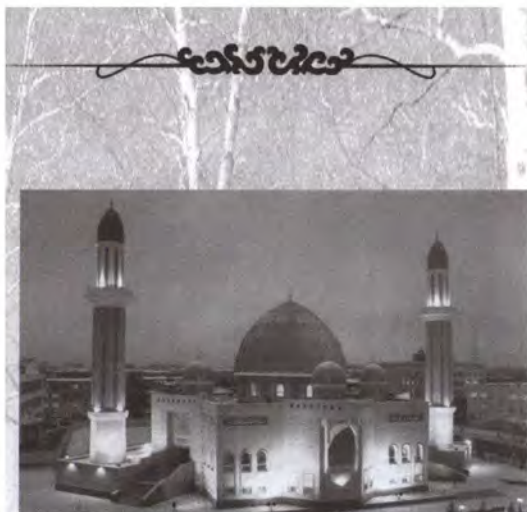
Тимирязев — практикасы барған жері,
Сорыңа кездесті гой такси сенің.
Бір құлап, бейнет көріп, тәуір болдың,
Оралды ажалыңа қалған дертің.

Бардың гой бәлнеске жатамын деп,
Дертіңе бір дауасы бола ма деп.
Алты ай ем-дом алып болғаннан соң,
Енді үйіне қайтарамыз, демал-ай деп.

Жылы еді жетпіс алты, марттың айы,
Бәлнестен алып шықтық төрті күні.
Қуанып бір аптадай жүргеннен соң,
Төсекте жатып қалдың төрт ай бойы.

Айығып науқасыңнан кете алмадың.
Арманың көп еді-ау жете алмадың.
Июльдің алтысында-бозарып таң
атқанда,
Өмірмен қош айтысып кете бардың.

Петропавл қаласындағы орталық
(Қызылжар) мешіті

Тәуір боп бұл дертіңнен кете алмадың,
Көздеген мақсатыңа жете алмадың.
Қолынан врачтардың келмеді зой,
Құлыным жиырма бесіңде кете бардың.

Артыңда тұяқ қалды — Қуанышым,
Бір мезгіл отырғанда жұбанышым.
Апаңның жан қайғысы сыртқа шықсын,
Қолымнан бар келгені осы-ақ болды.

Жәмет-ай, бір әкеден жалғыз едің,
Қарасаң, жан-жағыңа жалғыз өзің.
Жалғыздық енді саған жоқ деуші едім,
Ғабдуды көпсінді ме Құдыретім.

Дүниенің енді білдім жалғанына,
Алланың кім көнбейді жазғанына.
Қызықтап, жаңа келе жатыр едік,
Қалдық қой қайғысы мен арманына.

Жүрекке қайғы толып қапаланам,
Өзімді жұбатуга әнге салам.
Ұйықтап, көрген түстей болды саған,
Ақзейнебім, өлеңіме сені қосам.

Өлеңді күнде айтсам да, Ғабдуым жоқ,
Келетін сияқты боп күнде тосам.
Келмейтін жерге, ойхой, кеткеннен соң,
Ғабду-ай, атыңды атап әнге қосам.

4. 07. 1976 ж.

ЖӘМЕТТІҢ 60-ҚА ТОЛҒАН ТОРҚАЛЫ ТОЙЫНА ҚАРЫНДАСЫ КҮЛИЗАТТАН АРНАУ

Бұлақтың баурайында қайнаған ел,
Бақ — дәулет мандайыңа байлаған ел.
Туысқан ағайынын Ақтас ауыл,
Жел жағын Жалғыз таудың жайлаған ел.

Осы елдің Жамкен аға, аскары едің,
Іздерін жақсылардың басқан едің.
Сан — мәрте тәрбиелеп баулап өзін,
Көкірек көзімді өзің ашқан едің.

Өмірдің өттің тайғақ өткелдерін,
Мойымай қиындыққа көкке өрледің.
Ел үшін еңбек етіп бала кезден,
Жылдардың көрдің қыс — жаз, көктемдерін.

Ел бастап Жамкен аға шықтың өрге,
Жөн сілтеп, ақыл беріп қалың елге.
Жұртыңмен қиындықты — қуанышты,
Бөлісіп жетіп едің талай белге.

Бұл әнім сіздерге енді ұнар ма екен,
Туғандар көңіл қойып тыңдар ма екен.
Бұл тойға арнау етіп, ән шығарған,
Күлизат Мәргел қызы болар ма екен.

Күлизат Мәргел
қызы

Көлден ұшқан аққу

ЖУРНАЛИСТІҢ ҚОЙЫН ДӘПТЕРІНЕН

I

*«Ауыл десем ашылады тұнығым,
түнсіз терең қазақ үшін бұл ұғым»*

Ұжымдастыру кезеңі

Қазақтың бірнеше отбасыларының бір шаңырақ астында тұруы қалыпты жағдай болған. Үбірлі-шүбірлі өсіп, жетіліп отырса да, туыскандық, ағайындық сезімнің күштілігі ме, аядай үйдің өзіне бәрі сыйысып кететін. Әй-шәй деспейтін. Бір-бірін қолынан жетелеп өсіретін тетелестерге киім де жететін, ас-судан да тарықпайтын. «Ағайын тату болса – ат көп, абысын тату болса – ас көп» үлгісінің кеңінен қанат жаюын уақытты ыңғайынан гөрі ұлттық дәстүріміз десек, бек жарасады. Осындай имандылық иіріміміз 80-ші жылдарға дейін жалғасып, кейін үзілді ғой.

1937-ші жылғы шаруашылық кітабы бойынша Бейсенов Сәкеннің шаңырағында 10 жан тіршілік еткен. Отағасының жарым-жан болғанына қарамастан, әйелі Дина, ұл-қыздары Нағима, Төлепберген, Айманмен қоса қайыненесі Күнке, інілері Рашид, Хамит, қарындастары Майкен, Шәрку бірге тұрған. Сөз арасында айта кеткен жөн, Күнке – Бейсеннің екінші әйелі. Одан Хамит, Майкен, Гүлсім, Шәрку /Күлшара/, Бейсеннің бірінші әйелі Бәтиден Сәкен, Мәкен, Мәжит, Рашид, Күліш туған. Осынша жанды асырау, оған қоса үкіметтің салығын төлеу – ол кездері өлген адамды тірілткенмен бірдей еді.

Иә, колхозға мүше екенсің – салық төле. Ол мал басына емес, жан басына есептелген. Жоспар берілді ме – өл, тіріл өтеуге тиіссің. Оны орындамаймын деген сөз мүлдем айтылмайтын. «Партия тапсырмасы» деген жалғыз ауыз сөз талайларды сүттей ұйытты та, қан қақсатты да. Онсыз да шықпа жаным шықпамен әзер күнелтіп отырған байғұстарды жалғыз сиырдың сүтінен айыруға мәжбүрленген. Сәкеннің шаңырағы жылына 600 литр сүт, 33 кило ет тапсыруға міндетті болған. Басқа отбасылар да өз міндеттерін осылай өтеп тұрған. Колхозға күштеп кіргізу аздай-ақ, шиеттей бала-шағаның ауызына тосқан нәпәкасы ұстағанның қолында, тістегеннің аузында кетіп жатса, қазақ азбағанда, аштан қырылмағанда қайтеді?

ЖУРНАЛИСТІҢ ҚОЙЫН ДӘПТЕРІНЕН

II

Қазақстан миллиард пұт астық алған жылдары Ақтастың атағы да шартарапқа дүрілдеді. Бұл кезеңді “Аспаннан жұлдыз жауған кез” деуге де болады. Қырда егін, ойда төрт түлік өсірген, жас ұрпақты біліммен сусындатқан жандардың бірде-бірінің еңбегі елеусіз қалған жоқ. Кеуделеріне мемлекеттің наградаларын тақпағаны кемде-кем. Әсіресе, 80-ші жылдар үлкен құт-берекеге айналды.

Енді санамалап көрейік. Ұлы Отан соғысынан майдангерлер Төлентай Кәкенов, Әміржан Аманжолов, тағы басқаларының орден-медалдармен оралғанын айтпағанда, жүгеріші Сәкен Айсін “Қазақ ССР-іне еңбегі сіңген механизатор” атағын иеленді. Комбайншылар Сәмен Шәкенов Еңбек Қызыл Ту, Есенғали Қоспанов,

Шаруа

Еңбек ардагері,
Мемлекеттік
сыйлықтың
лауреаты
Тәттібаев Орал

Қыдыр Ахметов “Құрмет Белгісі”, Нұрғали Нұрланов екінші дәрежелі “Еңбек Данқы”, Олжабай Қоспанов бірінші дәрежелі “Еңбек Данқы” ордендерін омырауға жарқырата тақты. Олардан шопандар да қалыспады. Совет Омаров “Құрмет Белгісі”, Жұмабек Тәжібаев Еңбек Қызыл Ту ордендерін алды. Сәкен – ВДНХ-ның алтын медалі мен “Жигули” жеңіл көлігін алғаш жеңіп алғандардың бірі.

Осылардың арасынан суырылып үздік көрінгені – бригадир Жәмет Кәкімов пен механизатор Орал Тәттібаев. Жәкең Еңбек Қызыл Ту, “Құрмет Белгісі”, екінші, үшінші дәрежелі “Еңбек Данқы” ордендерімен марапатталды. Орекең “Құрмет Белгісі”, Октябрь революциясы және Ленин ордендерін кеудеге қадады. Республиканың Мемлекеттік сыйлығының лауреаты атанды. Есімі еліміздің Алтын құрмет кітабына жазылды. Ол туралы құрдастары “әттең, сол жылы егін бітік шықпай қалды. Әйтпесе, Социалистік Еңбек Ері атанар еді” деп қалжындайтыны бар.

Республикада “СССР денсаулық сақтау ісінің озық қызметкері” атағын иеленгендер төрт-ақ дәрігер екен. Солардың бірі – Қаратай Әблин. Мұғалімдер Сәлімгерей Төлебаев пен Шалабай Ескалиев “Қазақ ССР оқу ісінің озық қызметкері”, “Халық ағарту ісінің үздігі” атақтарын алды.

Қойын дәптерімде мынандай жазулар бар: “1975 жылы ноябрьде Ақтаста “Арай” комсомол-жастар бригадасы құрылды. Алғашқы екі жыл С.Омаров тәлімгер болды. Сосын оның орнын Гүлнар Төлебаева басты”.

Енді сол кезеңді еске алып көрейік. 1975 жылы октябрьде совхоз директоры Сайлау

Өтеев, партрог Амангелді Смайылов, аудандық комсомол комитетінің бірінші секретары Дулат Сағденов Ақтасқа келіп, облыс бойынша тұңғыш комсомол-жастар бригадасын құру жөнінде ақылдасады. Таңдау Гүлнарға түседі. Бригада құрамында Қайырлы Оразалин, Рәзия Төлебаева, Ұмындық Әлімжанова /марқұм/, Адырбай Аяпберген, Меңдеш Бейсенов /марқұм/, Валерий Герман, Әйбат Кәкенова болады. Кейін Баян Татанов, Жанайдар Дайыров, Ерғали Қоспанов, Дулат Аманжолов, Жұматай Нұрланов қосылады.

Әр жүз саулықтың 102 – 105 қозы алу, әр қойдан 4,5 кило жүн қырку қалыпты дәстүрге айналады. Гүлнар 1976 жылы Кремль қабырғасында суретке түседі. 1978 жылы Қазақстан ЛКСМ 14 съезіне делегат болып сайланады. 1980 жылы “Құрмет Белгісі” орденімен марапатталады. Әйбат пен Рәзия озаттар қатарында Мәскеудегі ВДНХ-ға қатысады. Әйбат Қазақстан Компартиясының 15 съезіне делегат болып сайланады.

Оның ізімен Қарағайда Ө.Бектемісов басқарған “Шұғыла” комсомол-жастар бригадасы отау тікті.

Бұдан кейін ауылдың даңқын Майра Тәттібаева асырды. Ол әкесі Оралдың жолын қуды. Шынашақтай қыз “Еңбектегі ерлігі үшін” медалін кеудеге такты. Алып “К-700” тракторын ұршықша үйірді. ВЛКСМ-нің ең жоғары марапаты – “1980 жылдың жеңімпазы” медалі мен “Алтын” белгісін алды. Бүкілодақтық П.Ангелина жүлдесіне ие болып, атакты механизатор атындағы клубқа мүшелікке қабылданды. “Алтын дән” звеносын басқарып, оның мүшелері Төлеген, Александр, Баян, Жанайдарлармен тізе қосып, еңбек етті.

Тәттібаева Майра

МҰХАМЕДЖАНОВ ҒАЗЕЗ

Полковник Ғазез
Мұхаметжанов

Ғазез Мұхамеджанов 1934 жылы туған. Ауылдан шыққан тұңғыш әскери адам, армия полковнигі. Ташкент қаласында танк училищесін бітірген. Грузия, Германия, Омбы қаласында әскери қызмет атқарған.

Қазір Омск қаласында тұрады. Ғазездің туған інісі Жүсіптің айтуы бойынша Ғазез үлкен бір әскери жиында халық қаһарманы Бауыржан Момышұлымен кездесіп, батасын алған екен.

ГЕРМАН ИВАН

Ақтас ауылында ежелден казак ұлтының өкілдері ғана тұрып келеді. Ұлы Отан соғысының алғашқы жылдары Саратов облысынан жер аударылған апасына еріп 14-15 жасар неміс баласы Герман Иван келеді. Өмірдің тауқыметімен ауылға келген панасыз ана мен баланы ауыл адамдары қамқорына алады. Бәтен ананың үйінде өсіп ер жеткен Иван өнерпаз адам болады. Әнші, домбрашы Ивансыз ауылдың тойы өтпеген. Қазақ мектебінде оқып, казакша тәрбиеленген Иван аудандық газеттің штаттан тыс тілшісі де болады.

Кәмелеттік жасқа жетпей механизатор болған Иван кейін ұсташы болып істейді. Ол саусағынан өнер тамған Иванды ауыл тұрғындары осы уақытқа дейін естеріне алып отырады.

Иван баласы Юриймен

ЖҰМАШ МҰХАМЕДЖАНОВ

Жұмаш Мұхамеджанов 1911 жылы туған. Рамазанов Есқали соғысқа кеткенде орнында колхоздың басқармасы болып қалды.

Алқа колхозында да басқарма болып істеді.

Сәлдәу мұғалім шәкірттерімен

V. МЕКТЕП ЖӘНЕ МҰҒАЛІМДЕР

Баршамызды білім нәрімен сусындатып, өмірге қанат қақтырған қасиетті орын мектеп.

Ақтас ауылын 1929 жылы колхоз етіп ұйымдастырған және сол колхозға алғашқы басқарма болған Рамазанов Есқали 1930 жылы ауылда тұңғыш мектеп те аштырады. Алғашқы мектеп салу үшін Айыртау ауданындағы Сырымбеттің арғы бетіндегі, Қаракамыс деген жерден колхозшылар арбамен ағаш тасиды. Сөйтіп үш бөлмелі ағаш үй салып ауыл балаларын оқыта бастайды. Өкінішке орай, ең бірінші мұғалім ешкімнің есінде қалмаған. Ауыл қарияларының айтуы бойынша, 1933 жылы балаларды Айыртау ауданынан келген Бектенов Бұлкым деген мұғалім оқытыпты. Одан кейін 1935-1936 жылдары қазіргі Шал ақын ауданының Жаңажол ауылынан келген Тұрлыбаев Қабдірашит пен Айыртау ауданының Бірлестік ауылынан келген Жоламанов Сұлтан оқытады. Көп жыл Ақтас ауылының бастауыш мектебінің мұғалімі болған Есқалиев Шалабай Тұрлыбаев Қабдірашиттен тәлім алған екен.

Соғыстың алдында Ақтас бастауыш мектебінде Есеналин Оңайбек және әйелі Зада, соғыстың басында Дәукара ауылынан келген Жағпаров Құрманғали әйелі Бәтіш мұғалім болады. Соғыс кезінде қазіргі Есіл

ауданының Еңбек ауылынан келген ерлі-зайыпты Көшалин Төлебай мен Иманбекова Кәмаш балаларға сабақ береді. Бұлардан кейін Есіл ауданы Жарғайың ауылынан келген Жазин Қорқытбай мен әйелі Нұржамал мұғалім болған.

1949 жылы Ақтас бастауыш мектебіне мұғалім болып осы мектептің түлектері Петропавл педучилищесін бітіріп келген Төлебаев Сәлдәу мен Есқалиев Шалабай және Кеңес ауылының (Есіл ауданы) тұрғыны Әбдірахманов Әусат орналасады. Әусат 1955 жылы өз ауылына кетеді. 50 жылдары Бекқожин Совет те мұғалім болған.

Оқушылар саны көбейе бастайды. Бұрынғы мектеп әрі тар болады, әрі ескіреді. Колхоз жиналысында жаңа мектеп салуға шешім қабылданады.

Колхозшылар жазда саманнан кірпіш дайындап өз күштерімен жаңа мектеп салды. Ауыл балалары осы мектепте 1973 жылға дейін оқыды. Оқушылар саны көбейген сайын бұл мектеп те тар болды. Бастауыш мектепті бітірген оқушылар басқа жерлердегі мектептерде оқуларын жалғастыруға мәжбүр болды. Сондықтан ауыл тұрғындары сегізжылдық мектеп ашу керек деген шешім қабылдады. Бұл шешімді сол кездегі Бұлақ кеңшарының директоры Өтеев Сайлау қолдап, мектеп ғимаратын салу ісіне көп көмек жасады. Мектеп салуға рұқсат алғаннан кейін ауыл тұрғындары – жасы бар кәрісі бар – негізгі құрылысшыларға (Әзербайжаннан келген) көп көмектесті.

Құрылыс басталысымен оны қадағалап басқарып отыруға мектепке директор қажет

Шалабай Есқалиев пен
Сәлдәу Төлебаев

Жүсіпов Рахмет

болды. Ақыры мамыр айында бұл жұмысқа Қазақ мемлекеттік университетінің қазақ тілі мен әдебиеті факультетін бітіріп келіп, сол кезде Ленин аудандық партия комитетінің нұсқаушысы болып қызмет атқарып жүрген Жүсіпов Рахмет тағайындалды. Оның жан-ұясы Явленка селосында тұрды. Рахмет өзінің «Урал» мотоциклімен күн сайын Ақтасқа келіп құрылыс жұмысын басқарып жүрді. Оған кеңшар директоры Өтеев Сайлау, құрылыс материалдары қоймасының меңгерушісі Оспан керек материалдарды (тактай, шифер, шеге...) тоқтаусыз бергізіп отырды. Ауыл тұрғындары – кәрі-жасы, бала-шағасы, оқушылар, мұғалімдер, басқа да қызметкерлер мен Бұлақ ауылында оқитын жоғары сынып оқушылары көмектерін аяған жоқ. Нәтижесінде мектептің қабырғасы жарты айдың ішінде көтерілді. Сол кездегі ауыл тұрғындарының көмегі туралы Рахмет Жүсіпұлы – мен олардың еңбексүйгіштігіне қайран қалдым, – деп еске алады.

Бөлімше партия ұйымының хатшысы ауыл дәрігері Әблин Қаратай сенбі күндері кешкі сағат 10 кезінде коммунистермен кездесу өткізіп, олардың мектеп құрылысына қалай көмек көрсетіп жүргенінен есеп алып отырды. Мектеп директоры коммунист Р.Жүсіпов қандай жұмыстар атқарылғаны, алдағы аптада не істеу керектігін айтып беріп отырды. Май айының аяғында мектеп құрылысын көруге Москва аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы Мейірманов Еркін Нұрмұхамбетұлы келіп, құрылыс қарқынына риза болып ауыл тұрғындары мен мектеп директорына алғысын айтты.

Июнь айында мектептің қабырғасы көтеріліп, төбесі шифермен жабылды. Сөйтіп екі айдың ішінде қыруар жұмыс істелді. Мектеп үйін сылау кезінде ауылдың кәрі-жасы, бала-шағасына дейін көмектесті. Совхоз директоры электр тоғымен қыздырылатын жылу жүйесін орнатқызып берді. Мектеп үйі толық дайын болды. Енді оқушыларға сапалы білім, саналы тәрбие беретін оқытушылар қажет болды. Бастауыш кластардың мұғалімдері Төлебаев Салдау мен Есқалиев Шалабай көптен істеп келе жатқан тәжірибелі мұғалімдер. Ал 5-8 кластарға сабақ беретін мұғалімдерді таңдап алу керек еді. Рахмет Жүсіпов ең бірінші өзіне жақсы көмекші болатын оқу ісінің меңгерушілігіне өзі көптен білетін өз ісінің маманы Сағындықов Асхат Өмірзақұлын қабылдап алды. Басқа да білікті мұғалімдер жиналып қалды.

1973 жылдың 1-ші қыркүйегін де келіп жетті. Мектептің салтанатты ашылуына аудандық партия комитетінің қызметкерлері Коржов М.Ф., Батаева М.А., кеңшар директоры Өтеев С.Ғ., партия ұйымының хатшысы Балтабаев, облыстық оқу бөлімінің меңгерушісінің орынбасары Мұқанов Қ.М., бүкіл ауыл тұрғындары қатысты. Жаңа мектепті қажетті көрнекі және техникалық құралдармен жабдықтауға аудандық оқу бөлімі, кеңшар басшылығы көмектерін аямай, қаржы беріп тұрды.

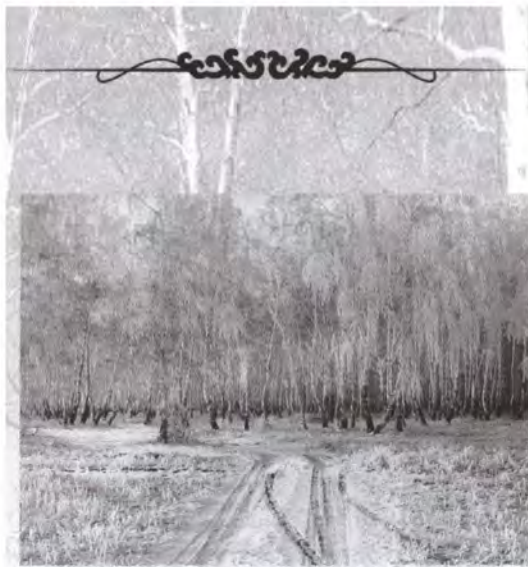
Мектеп 1973-74 оқу жылының өзінде кабинеттік жүйеге көшті. Көп ұзамай мектеп облыс көлемінде алдыңғы қатарлы оқу орнына айналды. Мұғалімдер ұжымы тек қана бала оқытумен шектелмей, кеңшардың

Өтеев Сайлау

Қысқы ауыл

Күзгі көрініс

Жер жырту. 80-ші жылдар

егін орағында жоғарғы класс оқушыларымен бірге бидай тазаласуға қатысты. Мұғалімдер мал төлдейтін кезде түнгі кезекшілікті де атқарды. Ауыл ортасында бой көтерген мектеп үйінің маңайы да сәнді болуы үшін мектеп учаскесіне және айналасына 200 түп терек, 500 түп акация ағашы отырғызылды. Мектептің тәжірибе учаскесінің ортасына 1941-1945жж. Ұлы Отан соғысында ерлікпен қаза тапқан ауыл азаматтарына ескерткіш орнатылды. Оған материал табуға ауылдың орманшысы Хамзин Қазі көп көмек көрсетті. Мектеп учаскесі мен ауыл тұрғындарының үйлері ағаш қоршаумен қоршалып, әр үй өз күшімен 10-15 терекпен акация ағаштарын отырғызды. Қоршалған дуал әкпен әктеледі. Кеңшар директоры Өтеев С.Ғ. Ақтастың үш көшесін де грейдерлеп, Ақтастан Қарағайға дейінгі жолды да жөндеп берді. Сөйтіп 2-3 айдың ішінде қыруар жұмыс атқарылды.

Актас мәдениетті ауылға айналып, оның аты бүкіл облысқа жайыла бастады. Телестудиядан, газеттерден тілшілер келіп Актас ауылының игілікті істерін бүкіл республикаға паш етті.

Осы жұмыстардың басы қасында әрқашанда мектеп директоры Рахмет Жүсіпов жүрді. Ол ұйымдастырушылық қабілетімен қатар идеологиялық жұмысқа да белсене қатысты. 1973 жылдан 1981 жылға дейін бөлімшеде насихатшы болды. Оның бұл тұрғыдағы еңбегі бағаланып 1975 жылы ұйымдастырылған облыстық үгіт поезымен Совет Одағының Батыр қалаларын аралап қайтты. Мектеп ұжымы оның басқаруымен көп жетістіктерге қол жеткізіп кеңшар, ау-

дандық, облыстық оқу бөлімдерінің және ауыл тұрғындарының алғысына ие болды. Жүсіпов Р.Ж. бұл мектепте 9 жыл жемісті қызмет еткеннен кейін басқа жаққа қызметке ауысты. Ол ауыл тұрғындарының есінде жақсы істерімен қалды. Кейін Рахаң Петропавл қаласындағы қазақ мектеп-интернатында істеп жүрген кезінде «Қазақ КСР-нің еңбек сіңірген мұғалімі» атағына ие болды. Қазіргі кезде зейнеткер Қызылжар ауданындағы Соколовка селосында жанұясымен тұрады.

Ақтас негізгі мектебінің ашылған 1973 – 1974 оқу жылы осы мектепте қызмет істеп, әрі мектепті салуға, жабдықтауға көмектескен, мектеп маңына ағаш егіп, учаскесін жасаған мұғалімдердің тізімін бере кетуді жөн көрдік.

1. Жүсіпов Рахмет Жүсіпұлы – мамандығы қазақ тілі және әдебиет – мектеп директоры.

2. Елеусізов Сман Елеусізұлы – тарих пәнінің мұғалімі және оқу ісінің меңгерушісі.

3. Есқалиев Шалабай – бастауыш сынып мұғалімі.

4. Жәзитов Нонаш Ж. – математика пәнінің мұғалімі

5. Шунгулшина Роза – орыс тілі пәнінің мұғалімі.

6. Ибраев Төлеген И. – орыс тілі және әдебиет пәндерінің мұғалімі.

7. Есқалиев Жомарт Ш. – география биолог пәнінің мұғалімі.

Петропавловск (Қызылжар) автобекеті

Бейсенов Рәшит

8. Кәкімова Гауһар Жәметқызы – пионер ұйымының жетекшісі.

9. Тоқпанов Бердібек Саттарұлы – тарих пәнінің мұғалімі.

10. Мағзұмов Жоламан М. – дене шынықтыру және еңбекке үйрету пәнінің мұғалімі.

11. Игенова Ақмарал Сарықызы – қазақ тілі және әдебиет пәнінің мұғалімі.

12. Төлебаев Сәлімгерей (Сәлдау). – бастауыш сынып мұғалімі.

13. Жүсіпова Алма – бастауыш сынып мұғалімі.

14. Жанат Зұлқарнайқызы – бастауыш сынып мұғалімі.

Актас мектебі туралы айтқанда осы мектепте сонау 1949 жылдан бастап зейнеткерлікке шыққанға дейін бастауыш класстарда сабақ беріп, жүздеген оқушыларға сапалы білім, саналы тәрбие берген Сәлдау Төлебаев пен Шалабай Ескалиев туралы толығырақ айтпауға болмайды. Бұл екеуі де осы мектепте көп жыл аянбай еңбек етті. Актас ауылының сол 1949 жылдан 80-ші жылдарға дейін оқыған балаларының бәрі де осы ұстаздардан дәріс алды. Соңынан олардың көбі орта және жоғары білім алып еліміздің әр жерінде әр қилы қызмет жасауда. Кезінде бұл ұстаздар өз тәжірибесінен жас мұғалімдермен бөлісті. Талай әдістемелік бірлестіктерде, оқытушылар конференцияларында мазмұнды баяндамалар жасады. Бұлардың еңбектері бағаланбай қалған жоқ. Екеуі де Қазақстанның ағарту ісінің озығы, көптеген мақтау грамоталарының иегері. Ескалиев Шалабай оның үстіне КСРО халық

ағарту ісінің озығы. Екеуі де ұлағатты ұстаз болумен қатар үлгілі жанұяларының тұтқасы. Өздері сияқты олардың балалары, немерелері де үлгілі, тәрбиелі азаматтар.

Білікті қарт ұстаз Есқалиев Шалабайдың отбасынан бес жоғары білімді мамандар шығып отыр. Олар: Ғабдолғазез – инженер, Ғабдолмүтәллап – дәрігер, Өмір – журналист, Айсұлу – мұғалім, Жомарт – мұғалім болса да бірнеше жылдан бері осы Ақтас ауылын басқарып отыр. Мұрат пен Марат – Петропавл индустриалды-педагогикалық техникумды тәмамдаған техник-механиктер.

Ал Төлебаев Салдаудың отбасынан шыққан он баланың төртеуі - Роза, Алмагүл, Орынгүл, Азамат – мұғалім, екеуі – Қарлығаш, Бахыт – арнаулы білімді құрылысшы, Кенжегүл – дәрігер, Гүлнәр – атақты шопан болған, қазір зейнеткер. Оның да екі қызы мұғалім.

Жалпы Ақтас мектебін тәмамдаған көптеген оқушылар ұстаздарының еңбегін ақтап, орта, жоғары білім алып, халық шаруашылығының әр саласында еңбекке араласты. Мысалы, осы мектептің түлектері. Майра Тәттібаева – алдыңғы қатарлы механизатор болып, озық еңбегінің нәтижесінде Паша Ангелина атындағы жүлдеге ие болды.

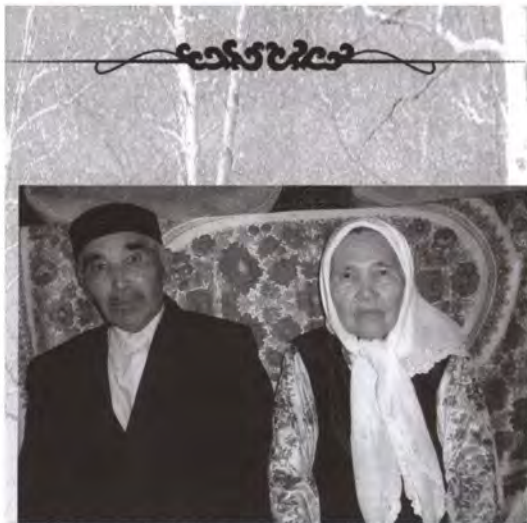
Әблина Айнагүл – дәрігер, Кәкімов Жеміс – инженер-құрылысшы, Токпанов Мейрам – мектеп директоры, Кәкімова Манар – банк қызметкері, Токпанов Манарбек, Хамзин Ахат, Аяғанова Гүлсім, Аяғанова Ардақ, Есқалиева Әйгерім – дәрігер. Ақтас негізгі мектебінен кейін қаладағы қазақ мектеп-интернатын алтын медальмен бітіргендер Әблина Айнагүл, Дайырова Айнагүл – дәрігер.

Қоспанов Олжабай

Қысқы көрініс

Токпанов Саттар мен Мәрияш

Еңбекқор азамат Бекхожин Сәбет

Ұстаздарының жолын қуып мұғалім болғандар көптен саналады. Солардың біразын атап өтейік: Төлебаева Бағдат, Әбілина Салтанат, Сәуле Мәлікова, Төлешов Жангелді, Мұхаметжанова Асылтас, Төлебаева Алмагүл, Токпанова Бекзат, Әблина Әлия, Кәкімова Меруерт, Нұрланова Сандуғаш, Төлебаева Самал, Аманжолова Алтынай, Кәкімова Жанар, Рахымжанова Гүлмира, Ескалиева Жансұлу, Аманжолова Айгүл, Бейсенова Гүлнар, Қасымова Айымхан, Мәжікеева Айнаш, Тәжібаева Айнагүл, Бұйратаева Дәмеш, Тәжібаева Әшекей, Аяғанова Зураш, Аяпбергенова Ләззат, Ескалиева Жайнагүл, Жахина Роза, Төлебаева Ақбота, Ыбыраева Гүлнар, Әуелбекова Ақдидар, Омарова Бағлан, Аманжолова Гулия, Саудабекова Нұршат, Татанова Гүлмира, Қалдарбаева Эльмира, Омарова Гүлдана, Омарова Гүлжазира, Какенов Дархан, Токпанова Анар т.б. Бұлар еліміздің әр елді мекендерінде ұстаздық құруда.

Бұл мектеп түлектерінің ішінен ғылым жолына түскен оқушылар баршылық. Мысалы, Аяғантегі Бүркітбай – тарих ғылымдарының докторы, академик, Қазақстан Ұлттық энциклопедиясының бас редакторы, “Көшпенділер” фильмінің кеңесшісі, Токпанов Сәдібек – ветеранария ғылымдарының кандидаты Төлешов Жангелді, энциклопедист, Бейсенова Әсем – шығыстанушы.

Ал Ескалиев Өмір, Төлешова Гүлгүл, Тұяқова Фарида, Хамзина Данаш – журналистер. Сондай-ақ әскери қызметте жүрген түлектер де баршылық, олар: Аяғанов Серік, Негметжанов Нұрғожа, Тәттібаев Ораз,

Аманжолов Кенже, Қасымов Бейбіт, Омаров Еркембай, Есқалиев Еркебұлан, Мәжікеев Әсет, Рақымжанов Нұрлан, Омарова Айым, Кәсенов Сейілхан. Бірсыпыра түлектер ауылшаруашылық саласының қызметкерлері т.б.

Қазіргі кезде Ақтас негізгі мектебінде 16 оқытушы ауыл балаларын оқытуда. Олардың он үші жоғары білімді, үшеуі арнаулы орта білімді мамандар. Бұл ұжымды жоғары білімді тарих пәнінінің маманы Тоқпанов Мейрам Саттарұлы басқарады.

1973 жылы салынған мектеп үйі 35 жыл ішінде әрі тозды, әрі мектепке қойылатын қазіргі талаптарға сай емес. Сондықтан сол ескі мектептің жанынан жаңа мектеп ғимараты салынуда. Екі қабатты ғимараттың бірінші қабаты бітіп тұр. Мектеп ұжымы да, ауыл тұрғындары да жаңа мектептің биылғы жылы ашылуын асыға күтуде. Жаңа мектеп пайдалануға берілсе, әрине ол қазіргі заман талаптарына сай жабдықталуға тиіс. Бұл, әрине мұғалімдердің де оқушылардың да жұмысын әрі жеңілдетеді әрі сапасын арттырады.

Әр жылдары Ақтас негізгі мектебін басқарған директорлар:

1. Жүсіпов Рахмет Жүсіпұлы – 1973-1980

2. Рахымжанов Серік Рахымжанұлы – 1980-1989

3. Ибраев Төлеген Исманұлы – 1990-1995

4. Саудабекова Зауреш Қалелқызы – 1995-1997

5. Есқалиев Жомарт Шалабайұлы – 1997-1999

6. Тоқпанов Мейрам Саттарұлы – 1999 жылдан.

Ералы Қылышбаев

Үйрек

ТӨЛЕБАЙ СЫЗДЫҚҰЛЫ

Жайлауым Жалғызтаудың жағасында,
Саяттап Сырымбеттің саясында
Елімнің еркесі боп еркін өстім,
Ерке Есіл – Көкшетаудың арасында.

80-нен асып барад жасымдағы
Ағарды қара мақпал шашым дағы,
Естелік парызым бұл мінәжатым
Еске алар адамзаттың асыл жаны.

Құс салып ит жүгіртіп, жүйрік міндім
Атақты Ақанменен бірге жүрдім.
Үкілі Ыбырайдың соңына еріп
Сырымбет саясында ойнап күлдім.

Нағашым Құдайберді, Бәйімбеттер
Күн күліп тұрды сүйіп айым беттен
Атығай-Қарауылдың еркесі едім
Мен бұлай қартаям деп уайым жеппе ем.

Атыңнан айналайын егіз елім,
Кең пейіл шалқып жатқан теңіз едің
Төлебай Сыздықұлы өз атым
Есенбай ес білгелі думанды елім.

Пенденің мәңгі тірі қалғаны жоқ
Айтылған сөзімнің бір жалғаны жоқ.
Саятшы, сері болдым, балуан болдым
Мендей боп өткендердің арманы жоқ.

ҚАЙРАН ДА МЕНІҢ АТАМ-АЙ!

Төлебайды тұрғылыстары Төке десе, келін-кепшек, бала-шағалар Ләй дейтін. Арқанын Ақан серісін көрген, әйгілі Құлагер мен қыраны Қараторғайын ауылына келгенде баптап, күтскен ардақты ақсақалымыз еді. Өткен шежіре тарихымызды, аталар туралы әңгімелерді кітаптан оқығандай етіп айтушы еді. Әр уақыт Абайды есіне алып, толғанатын да мұңаятын. Сол бір заманда сөзін тыңдамаған ақынды аяйтын.

– «Су анасы – бұлақ, жол анасы – тұяқ, сөз анасы – құлақ», – деп Сырым батыр айтқандай, осы кезде сөз тыңдайтын да, оны ұғатын адам да азайып бара жатқан сияқты. Бұл дүниеде мінсіз, кемшіліксіз адам болмайды. Данышпан дегендерде де бір кемшілік болады. Бүкіл дүние жүзінің көсемі Ильичтің өз кіндігінен туған бала болмауы да, әйтеуір бір кемшілік сияқты. Бірақ мен оны кемшілікке санамаймын. «Әкеден ұл туса игі, әке жолын қуса игі» дегендей, бала болып Ленин жолын қуса құба құп, әйтпесе оның барынан жоғы. Қазір көріп отырғанымыздай, үкімет басшыларының ұл-қыздары не істеп жатыр? Олар әке даңқымен өмір сүріп, алшаң басып жүргендер емес пе? – дейтін. – Мен Кеңес үкіметі орнамай тұрғанда да, орнағаннан кейін де дүние жинап байыған «жоқпын» деп кейіген де кісі емеспін. Білекті түріп, балуан болып күреске түстім, бүркіт пен тазы ұстап аңға шықтым, жүйрік баптап, бәйгеге қостым. Қайтейін, қайсы бірін айтайын, – деп өткендері есіне түсіп, мұртынан күліп отыратын.

Жас кезіміз. 1947 жылы Мүсін селосында (ол кезде Ленин ауданына қарайтынбыз) маусым айында сабантой болды. Төкеңнің жер ортасынан асқан 53 жастағы кезі еді. Сонда бай Еңбектің балуаны Қажығалимен күреске түскені әлі көз алдымда. Соғыстан бұрын да, соғыс уағында да Акбүркіт деп аталатын қыраны, Ақдау, Көкдау деп аталатын тазылары болды. Таң алакеуімнен атқа қонып, аңға кететін. Қанжығасын теңдеп, қоян, түлкі, қарсақ, кейде қасқыр да әкелуші еді. Бұл кісі жеке жүргенде болмаса аң байланбайтын. Жолгер еді. Жанында кім болса ол болсын – бала ма, қария ма, орыс па, қазақ па – ұстаған аңын соған байлайтын. Мұның да куәсі едік. Бертін келе совхоз Ленин ауданынан Москва ауданына ауысқанда Корнеевка селосында өткен сабантойда кербестігін бәйгеге қосып – бірінші, облыстық жарыста – екінші орынға ие болды.

– Мана айттым ғой, мінсіз адам жоқ деп, – дей келіп. Төкең әңгімесін одан әрі жалғастырар еді. – Менің де кемшілігім, бір мінезім бар. Оны өзім де сеземін. Үйде дүние, мал бар ау, жоқ ау деп ойламайтын едім. Яғни ұқыпсыздау болдым. Кейде «өзімдікі жөн». Мұны да сезіп, түсінемін... Қарағым, сен жалғыз қызымның жолдасы болған соң, сен де бір баламсың ғой. Ана

төрт баламның ішіндегі кенжем Дүйсеге өзімнің салдыр-салақтығым мен жомарттығымды қалдырамын. Ол оған ие болады. Сенемін. Менің қай мінез құлығыма не болатынын басқалары өздері біледі. Оны халқым өзі де байқар... Сөз анасы – құлақ дегендей, сөз айтушыда емес, тындаушыда қалады, сөз тындайды деп саған айтам. Құйма құлаққа айтсаң – құйып алады, ертең мен өлсем бір ауыз сөзіме де зар боларсыңдар. Адамның тіріде бір-біріне қадірі болмайды. «Ағайынға қадірім жоқ, бетімді көреді, қатыныма қадірім жоқ, етімді көреді» деген бекер сөз емес, – деп күрсініп қоюшы еді.

Пәнденің мәңгі тірі қалғаны жоқ,
Айтылған сөзімнің бір жалғаны жоқ.
Саятшы, сері болдым, балуан болдым,
Мендей боп өткендердің арманы жоқ, – дей келіп:

– Бұл өлеңімді айта жүруді жиенім Жомартқа аманат қылармын, – деп отыратын.

Төкең жеті жасында ауыл молдасынан оқиды. Бірақ әліп-биді жазып үйренбеген. Аят, хадистерді дауыстап оқығандардың тез жадына сақтай білген. Бірақ құраннан шығып молла болмаған. Есі-дерті әңгіме тыңдауда болған.

Төкең – Сәбит Мұқановпен замандас. Сәбенді «Бұлақ» совхозы Қазақ ССР Жоғарғы Советіне депутаттыққа ұсынып, сайлаушылармен кездесуге келгенде, Төкең Сәбенмен отырып, әңгіме дүкен құрысқан еді.

Сәбең:

– Алматыға келген бір жасөспірімнен «Қарағым, ата-бабаң қай рудан болады?» деп сұрағанда, «Пәленше совхоздан боламыз», – деді. Өзінің руын білмек түтілі «ру» сөзінің не екенінен де хабары жоқ екен. «Жеті атасын білген ұл – жеті жұрттың қамын жер, өзін ғана білген ұл – құлағы мен жағын жер» дегендей, Төке, еліңнің қарауыл екенін біз де білеміз, өздерің де білесіңдер, енді содан бері қарай тарата алатын құйма құлақ қариялар бар ма? – деп сұрапты.

Сонда Төкең бұрынғы карт-шежірелерден естігенін есіне түсіріп, есіле жөнелген екен. Академик жазушы дән риза болған ғой.

Нағашым Құдайберді, Бәйімбеттен,
Күн күліп, тұрды сүйіп айым беттен.
Токсанның салқынынан сезіктем,

Мен бұлай қартаям деп уайым жеп пе ем, – деген Төкең – Атығай руы Құдайберді ұрпағынан тарайтын Әуелбеков Мәлғаждардың жиені еді.

– Қазақ халқы көшіп-қонып жүріп, мал бағып күн көрген халық қой дер еді, Төкең. – Ертеде қазақта кітап басатын баспахана болмаған. Өлең, қисса, шежірені қолмен ғана жазған. Оның өзі қолдан-қолға тарап, тамтығы қалмайтын. Содан ұғып алып құймақұлақ қариялар айтып, келе-келе кейінгіге жеткен. Сөйтіп түрлене-түрлене өзгеруі де заңды ғой. Біз – Арғынның екінші әйелі Момыннан туған төрт ұлдың (Ақсопы, Қарасопы, Сарысопы, Тәжісопы) Қарасопысынанбыз. Қарасопыдан – Бәсентиын, Қарауыл. Қарауылдан – Миқы, одан – Мәшек. Одан туған сегіз баланы (Құрманқожа, Құлымбет, Тұңқатар, Құланша, Ботпан, Жаулыбай, Аканай, Қоңырша) сегіз ата Қарауыл дейді.

Енді міне сенің атаң Рамазанға дейінгі аталарды таратайын. Жазып ал да, ұғып ал. Құрманқожадан – Есенбай, одан Әлімбет, Шұңғырша (бәйбішеден), Алдияр, Қожым, Ай, Салпық (тоқалдан). Әлімбеттен Жаксылық, Айтқожа. Жаксылықтан – Баян, Түгел (1-әйелінен), Малтабар, Күлтабар (2-әйелінен). Құдайберді, Тәнірберді (3-әйелінен). Баяннан – Алдас, Төлек (Ырысбикеден). Өтеп, Қожамбет, Сейтқұл, Сейтімбет, Құттыбай (Бәйбикеден). Бұл арада мына аталарды да тарата кетейін, осыған дейінгі аталарын білетіндер болса түсініп алсын. Өтептен – Құлқара, Құлмырза, Рүстем. Қожамбеттен – Баймырза, Жанмырза, Есенқұл. Сейтімбеттен – Қараша, Құттымбет. Бұл бәрі көршілес Көкшетау ауылдарында.

Төлек – сенің 7-ші атаң. Бұл атаң жылқысы көп бай болған дейді. Ол туралы мынандай әңгіме бар. Өзбек, сарттар базарға мата әкеп сатады екен. Бірде 6 кез жібектің құнына 9 торы ала ат сұрапты. Оны ешкім ала қоймапты. Әркімдері «Мұны алса Баян ұлы бай Төлең, немесе Ниязұлы ер Төлек алады», – десе керек. Әкесі Баян баласына: «9 торы ала атты бер де 5 кез жібекті ал» депті. Қан базардың ішінде Төлек 6 кезді жібекті сатып алыпты да қаққа бөліп аяғына шұлғанған екен. Сала құлаш артығы жерге сүйретіліп бара жатқанда 9 торы ала атты алғанымен, онда жұмысы болмаған сарт: «Ей, қазақ қайран дүниемді қор еттің» – деген екен. Сол Төкеңнен – Қосағалы (Бұлақта), Тау (Ақтаста). Қосағалыдан – Сусын, Тосын, Байбол, Жанбол, Орысақ. Таудан – Бәйжігіт, Ақжігіт, Есет. Бәйжігіттен 6 бала – Шәкен, Жамақ, Қарымсақ, Қанай, Жақсыбай, Тоқсан. Шәкеннен – Қожықан, одан атаң Рамазан туады. Рамазаннан – Білал, Ескендір, Есқали, Тоғжан. Білал мен Ескендір елде ажалынан қайтыс болса, әкең мен інісі кешегі сұрапыл соғыста Отан үшін опат болды ғой. Әкең соғысқа дейін ел басқарды, Москвадағы көрмеге де қатысты. Онда сендер жас едіңдер ғой, – деп, Төкең уһ деп демін алды.

Біздің ауылда бригадир жездей болды. Ол кісінің 6-шы ұлының атын есіне түсіре алмай күлкі болғаны бар. Сасқаны ғой: «Шалабай, әлгі таудағы екеуміз ие бола алмаған мас шофердің аты кім еді?» – дегені ғой. Баласының есімі сол мас болатын шофермен аттас еді. Ал, менің таңқалатыным – Төкеңнің 400 – 500 адам аттарын, кімнің кімнен туғанын айнытпай айтып беруі. Не деген құймақұлақ еді десеңізші!

Төкеңнің кісі танитындығы қандай! Әкесін, шешесін көрген Төкең солардан туған ұл-қыздарды жүріс тұрысынан, мінез құлығынан, түрінен ажыратар еді.

Бірде Түмен облысына құдалыққа барғанда бір жап-жас құдағи шай құйып беріп отырған еді. Төкең «Айналайын, сен пәленшенің баласымысың?» – дегені. Расында да солай екен. «Оны қалай білдіңіз? – деп сұрасақ: «самаурынның жанында шешесі сияқты отырысынан, шай құюынан білдім» дейтін.

Төкең дүмше молдалармен қарсы болды. Олар дінді бұзады, құдай сөзі құранды сатады. Шарифат жолымен жүрмейді деуші еді.

Амал не Төкеңнің сөзін, әңгімесін, даусын магнитофон таспасына жазып, түсіре алмадық. «Қолда барда алтынның қадірі жоқ» деген осы екен.

...

АУЫЛ АЙТҚЫШТАРЫ

«Соғыстан кейін қалжырап, тұралап қалған халықта не күй болды. Жылқы малы әр ауылда бірен-сараң ғана. Ал Әусаттың үйдей көк аты болды. Соны күзде соғымға сойды. Қонақ болса соғым сойған үйге түсу біздің қазекеннің қанына сіңген әдеті. Сонымен Бұлақ орталау мектебінен ашық сабақ өткізуге бір топ мұғалім келіп, Әусат үйіне ат басын тірейді. Әусат болса көк аттың жылы жұмсағын астырып:

– Қонақ келсе рызығын ала-келеді деген. Барым әзір, жоқ жай осы. Ана бір көңіл көтерер ащы су деген бізде болмайды. Ол жағына ұяттымыз, дүкеніміз де жоқ, – дейді.

Өзімен замандас Қанаш:

– Рас айтасың, қонақ өз рызығымен келеді. Біз сені қысылып қалар деп дүкеншіні ерте келіп едік, – деген екен.

...

Қыс өтіп, наурыз туы Әусат жолы түсіп Бұлақ ауылына келеді. Онда өзі білетін Қанаш үйіне түседі. Қанаш:

– Ауеке, жуанның созылып, жіңішкенің үзілген кезі ғой. Барымен базар, жоқты қайдан қазар, – деп үстелдегі тауықтың алты жұмыртқасының Әусат біреуін аршып жегенше төртеуін өзі жеп қояды.

Сонда Әусат:

– Әй, Қанаш, маған келгенде бар дүниенің саған келгенде жоқ болады. Алты жыл аштан келсең де ата кәдеңді ұмытпа деген, мына бір жұмыртқаны сен жегенде де ештеңе болмас, мен жегенде де ештеңе болмас, ана келінге үлкендерден тәбәрік болсын, – депті.

...

Келер қыс Әусат тағы да Қанаш үйіне түседі. Қанаш Әусатты тастап өзі қонаққа кетіп қалады.

Ей, Қанаш, кеткенің бе қарамастан,
Қонақ деп бізді жанға санамастан.

Қонағын үйіндегі тастап кеткен,
Адамның ісі емес пе қара басқан.
Қанаш-ау, лайық емес мұның сенің,
Саған келсе болмайды жолым менің, – деп өлең жазып тастап кетіпті.

Әусат сөзді тауып айтатын, бірқакпай өлең шығаруға да шеберді.

...

Фельдшер Қаратай мен мұғалім Салдау екеуі бір жылы үйленді. Олардың жасы кіші болса да замандасындай қалжындайтын еді. Сол екеуіне Әусат былай деген екен. Бұлақта фельдшер боп істейтін Қаратайға:

Қаратайды мен тұрдым зорға танып,
Екі бетке алғандай пышақ жанып.
Өне бойы Бұлақта бола бермей,
Елге келіп жүрсейші деміңді алып, – десе,

Салдауға:

Салдау жүдеп кетіпті ұрты солып,
Әжептеуір жігіт еді қаны толық.
Әрең ғана басады екі аяғын,
Қандай сүлік алды екен қанын сорып, – дейді.

...

Бірде Бұлақта мұғалімдердің ашық сабағы болды. Онда Әусат Қарағай ауылында...
Таңертең мектепке ерке келіп ат басын ешкім үйіне тіремеген Әусатқа мен:

Әусатжан, қайда түстің? Қаның қашып,
Отырсың-ау, шамасы қарның ашып,
Кім білсін аш қарынның тоғаярын,
Нан жер ме еді, шіркін-ай, басып-басып, – дегенімде,
Расында отырмын қарным ашып,
Кетпесе де сондай-ақ қаным қашып.
Алдыма ала дөнен өгіз қойса,
Жайынша жұтар едім бір-ақ басып.
Түскем жоқ ешкім үйге ашықсам да,
Ашыққанды айтпаймын ешбір жанға.
Шалабай қайда болса сонда болам
Сенен басқа кімім бар осы маңда, – деп жауап бергені әлі есімде.

Бірде Өрнек ауылына барады. Колхоз егістік сеуіп бітірген соң Сабантой жасап, сол тойда баскарма мен мұғалімнің сөзге келіп қалғанын естиді. Өзінің замандасы Қабиденнің келе жатқанын терезеден көреді де есікті ашып кіре бергенде:

Қабиден, жігіт едің өзің теңді.
Айтасың жігіттерге енді неңді?
Даласында Ырғызбайдың бас қосқанда
Баскарма, мұғалімнің қайсы жеңді? – дейді.

Сонда бір аяғы іште, бір аяғы сыртта тұрған Қабиден:

Қол салып бір-бірімен алысқан жоқ,
Жағаға қолдары да барысқан жоқ.
Екеуі де оқыған азамат қой,
Боқтықтан бір-бірінен қалысқан жоқ, – депті.

...

Алты жыл қызметтес болғанда Әусаттың құран аяттарын оқыған молдаларға немесе дін туралы, оның парыздары туралы бір ауыз болса да айтқанын естігеніміз жоқ. Ал Әусат болса атығай Сейтахмет казіреттің, екі көзі көрмейтін Қапар қарияның туған інісі. Бізден кейін елі Кеңес ауылына мұғалім боп барды. Сондағы «пысық» жігіттер Әусат пен жанындағы мүгедек ұстазды дінді жақтайды, ораза ұстап, құрбан айттарын айттайды деп облыстың оқу бөліміне хабарлап, қызметтерінен босаттырады.

Содан кейін Әусат мұғалімдікті мүлдем қойып, бірыңғай дін жолына түсті. Ислам дінін уағыздап, адамдарды имандылыққа үйретті.

Бұл кісі атақ, даңқ қуған да, қуатын да адам емес. Сондай аңқау, алданып қалуы оңай. Аз сөйлеп, көп тыңдайды. Сұрасан өткір де тапқыр жауап бере біледі. Жолдастыққа жүрегі ақ, көңілі таза изгі жан еді», – деп аяқтады Әусат жайлы әңгімесін Шалабай қарт.

АҚТАС АУЫЛЫНЫҢ 1957 ЖЫЛҒЫ ШАРУАШЫЛЫҚ КІТАБЫНАН

1. Жахина Күліш – 1904	6. Мәжікеев Айтахмет – 1948
2. Ахметов Қыдыр – 1934	7. Мәжікеев Нұрахмет – 1952
3. Ахметова Сәруар – 1938	8. Мәжікеев Жәмила – 1954
4. Жахин Қалел – 1926 (күйеуі)	9. Мәжікеев Жанахмет – 1956
5. Жахина Дәмелі	
1. Түшкеева Күлбарам – 1894	1. Мұхамеджанов Ғазез
2. Қазжанов Қаиркен – 1935	2. Мұхамеджанов Жүсіп
3. Қазжанова Сапура – 1943	3. Мұхамеджанова Бәтима
4. Қазжанова Сара – 1932	1. Әміржанов Қайролла – 1920
5. Қазжанов Қабдеш – 1943	2. Әміржанова Ақбөпе – 1928
1. Тәттібаев Балқай – 1903	3. Әміржанова Әмина – 1948
2. Тәттібаева Бибігүл – 1910	4. Әміржанов Жақсылық – 1951
3. Тәттібаев Ораз – 1934	5. Әміржанова Гүлзайра – 1954
4. Тәттібаева Алтыншаш – 1938	6. Әміржанов Айтбай – 1956
5. Балқасова Зура – 1944	1. Аяғанов Қарақай – 1895
6. Тәттібаев Оразбай – 1948	2. Аяғанова Алтынбай – 1898
7. Тәттібаева Рауза – 1951	3. Аяғанов Қойшы – 1927
1. Татанова Рабиға – 1894	4. Аяғанова Мәжікен – 1927
2. Бұйратаев Сартай – 1936	5. Аяғанова Күләш – 1944
1. Мәліков Зейнолла – 1929	6. Аяғанова Марал – 1953
2. Мәлікова Сурая – 1929	1. Кәкімов Жамет – 1922
3. Мәліков Беркін – 1947	2. Кәкімова Қымбат – 1953
4. Мәліков Талғат – 1954	3. Абдрахиева Күлән – 1895
5. Мәліков Қайрат – 1957	4. Кәкімова Рахман – 1951
1. Мәжікеев Жұмахмет – 1916	5. Кәкімова Гауһар – 1955
2. Мәжікеева Қайни – 1927	1. Өтегенов Құжікей – 1889
3. Абдрахиев Мәжікей – 1881	2. Өтегенова Күлән – 1909
4. Абдрахиева Ендіғой – 1917	3. Құжыкеева Шәку – 1938
5. Мәжікеева Ғалия – 1945	4. Құжыкеев Еркін – 1943
	5. Өтегенова Алма – 1947
	6. Өтегенов Сағдат – 1951

1. Бектемірова Негметжан – 1892
2. Бектемірова Қантбүбі – 1895
3. Негметжанова Айжан – 1932
4. Негметжанов Тайжан – 1936
5. Негметжанов Байжан – 1940

1. Бектеміров Ахан – 1894
2. Бектемірова Анна – 1940
3. Бектемірова Рахима – 1948.02.12.
4. Бектеміров Нұржан – 1952. 16.01.
5. Бектеміров Тіржан – 1954.28.02.
6. Бектеміров Жанабай – 1957.03.01.

1. Құдайбергенов Хамза – 1882
2. Хамзин Қазі – 1926
3. Хамзина Нәзкен – 1932
4. Хамзин Мази – 1937
5. Хамзин Уелден – 1953
6. Хамзин Сайран – 1956.29.07.

1. Төлебаев Салдау – 1928
2. Төлебаева Амантай - 1933
3. Төлебаева Айгүл – 1953
4. Төлебаева Гүлнар – 1955

1. Бейсенов Мәкен – 1900
2. Рамазанова Күландам – 1916
3. Мәкенова Шұға – 1936
4. Мәкенов Зайтон – 1950
5. Бейсенов Хамит – 1928
6. Бейсенова Макпұза – 1930
7. Бейсенова Сәуле – 1955
1. Бейсенов Рәшит – 1918
2. Елеусізова Қайни – 1923
3. Бейсенов Бөкенбай – 1947
4. Бейсенов Қайролла – 1952

1. Бектеміров Марқаш – 1898
2. Бектемірова Сағила – 1912
3. Марқашова Құсыни – 1936
4. Марқашова Сара – 1940
5. Бектеміров Қайырлы – 1946
6. Бектеміров Амандық – 1950
7. Бектеміров Біржан – 1952

1. Татанов Құлатай – 1887
2. Татанова Айдарке – 1890
1. Айтжанов Мағауия – 1880
2. Айтжанова Қадия – 1903
3. Тастамбеков Айтбай – 1937
4. Тастамбекова Майра – 1944
5. Айтжанова Жәмила – 1950
6. Айтжанова Сәлима – 1952
7. Айтжанова Ақлима – 1955.13.10.

1. Базылжанов Сары – 1894
2. Базылжанова Азина – 1941

1. Аяғанов Ғелман – 1924
2. Аяғанова Бикамал – 1911
3. Қасымов Маймаш – 1939
4. Қасымов Сәлем – 1941
5. Аяғанова Гүлжиян – 1952
6. Аяғанов Бүркітбай – 1954
7. Аяғанов Түлкібай – 1957.05.05.

1. Даиров Серікбай – 1928
2. Даирова Қазина – 1936
3. Айсина Мәруар – 1905
4. Даирова Күлзара – 1940
5. Даиров Ағайдар – 1955
6. Даиров Жанайдар – 1956.27.12.

1. Ескалиев Шалабай – 1929
 2. Ескалиева Нағима – 1930
 3. Ескалиев Сапар – 1938
 4. Ескалиев Мұрат – 1950
 5. Ескалиев Жомарт – 1953
 6. Ескалиев Ғабдулғазиз – 1954
 7. Ескалиев Өмір – 1956.20.06.
1. Рамазанов Білал – 1890
 2. Рамазанова Бәтен – 1900
 3. Білалов Қабдәш – 1939
 4. Білалова Күләзия – 1949
1. Айсін Секен – 1907
 2. Айсина Әкіжан – 1917
 3. Секенов Серкеш – 1940
 4. Секенова Жанкүміс – 1947
1. Қылышбаева Байни – 1905
 2. Қылышбаев Ерәлі – 1937
 3. Қылышбаева Күлшай – 1942
 4. Қылышбаев Серәлі – 1947
1. Тәжібаев Жұмабек – 1936
 2. Тәжібаев Жұмағұл – 1939
 3. Тәжібаева Жұпар – 1937
 4. Тәжібаева Манар –
1. Борақасева Нұрила – 1912
 2. Тұяқова Мұқатай – 1938
 3. Тұяқов Сейітаһмет – 1947
1. Герман Иван Иванович – 1928
 2. Герман Антонина – 1934
 3. Герман Наталья Ивановна – 1904
 4. Герман Лиза Ивановна – 1941
5. Герман Лидия Ивановна – 1954
 6. Герман Валерий Иванович – 1956
 7. Герман Юрий – 1957.28.10
1. Мальцева Прасковья Ефимовна – 1905
 2. Мальцева Александра – 1949
1. Құдайбергенов Замза – 1885
 2. Құдайбергенова Нағима – 1923
 3. Есхожина Тұяқ – 1944
 4. Құдайбергенова Нұрзия – 1953
 5. Хамзин Нәзи – 1940
 6. Хамзина Алтыншаш – 1938
1. Ауғанов Омар – 1891
 2. Ауғанова Күлпаш – 1909
 3. Омаров Сәркен – 1930
 4. Омаров Совет – 1937
 5. Омарова Нұрзия – 1940
 6. Омарова Майя – 1947
 7. Омарова Зейнеш – 1938
1. Аманжолов Өміржан – 1920
 2. Аманжолова Күлдірміш – 1925
 3. Өміржанова Күлтай – 1945
 4. Аманжолов Самұрат – 1949
 5. Аманжолов Қажымұрат – 1952
 6. Аманжолов Бекболат – 1956
1. Токпанов Саттар – 1930
 2. Токпанова Мәриеш – 1935
 3. Омарғалиева Зардап – 1912
 4. Бітебаева Қалиман – 1884
 5. Токпанов Садібек – 1954
 6. Токпанов Бердібек – 1956

1. Тайжолов Есім – 1892
2. Тайжолова Мәриәм – 1894
3. Есімова Іңкәр – 1937

1. Аяғанов Қоспан – 1884
2. Аяғанова Шөкей – 1901
3. Қоспанов Есенғали – 1928
4. Қоспанов Олжабай – 1938
5. Қоспанов Амангелді – 1942
6. Қоспанова Шарипа – 1947
7. Ескендірова Үміт – 1938

1. Қоспанов Жақсылық – 1927
2. Қоспанова Күлназия – 1934
3. Қоспанова Мағрипа – 1954
4. Қоспанов Жангелді – 1956

1. Қадренова Бекқожа – 1874
2. Қадренова Ақбала – 1881

1. Айтжанов Ағыбай – 1929
2. Айтжанова Нұрғиза – 1936
3. Айтжанова Зайра – 1945

1. Жахин Нұрғали – 1895
2. Жахина Ману – 1899
3. Жахин Еркін – 1930
4. Жахина Күлжан – 1933
5. Нұрғалиева Уазипа – 1937
6. Жахина Күлзипа – 1952
7. Жахин Сырымбет – 1954

1. Ажбанбетова Зейнеп – 1884

1. Әлімжанов Шаймұрат – 1900
2. Әлімжанова Күлназия – 1913

3. Әлімжанов Ерғали – 1942
4. Әлімжанов Жанғали – 1950
5. Нұрланов Нұрғали – 1929
6. Нұрланова Бизара – 1931
7. Рысбаева Қамал – 1938
8. Қожахметова Зурия – 1939
9. Нұрланова Қазина – 1941
10. Әлімжанов Есенғали – 1951
11. Әлімжанова Гүлбағда – 1952
12. Әлімжанова Ұмындық – 1956

1. Оразалин Қабылқасым – 1893
2. Оразалина Ажар – 1902
3. Құдайбергенов Балтабай – 1942
4. Құдайбергенова Майра – 1940
5. Хамзина Жұмазия – 1951.20.10.
6. Оразалин Қайырлы – 1952.05.02.
7. Оразалин Ержан – 1956.24.07.

1. Игіберов Қабдолла – 1897
2. Игіберова Уазипа – 1896
3. Игіберов Кәкім – 1929
4. Ғабдуллина Сара – 1938
5. Игіберова Ұлғаным – 1935
6. Игіберов Санат – 1957.01.01.

1. Тайжолов Қожағали – 1897
2. Тайжолова Қайнижамал – 1907
3. Тайжолова Зұлхия – 1940
4. Тайжолов Зұлқарнай – 1947
5. Тайжолова Рухия – 1951

1. Алдабергенов Аяпберген – 1888
2. Аяпбергенов Батырбай – 1924
3. Аяпбергенова Менсұлу – 1938
4. Аяпбергенова Зияда – 1938

5. Аяпбергенова Сабира – 1942
 6. Аяпбергенов Серік
-
1. Айсинов Қасым – 1886
 2. Айсина Оразбике – 1908
 3. Байбосынова Раиса – 1945
 4. Байбосынов Сағындық – 1949
-
1. Сыздықов Төлебай – 1894
 2. Сыздыкова Дина – 1907
 3. Төлебаев Бердімұрат – 1935
 4. Төлебаев Дүйсе – 1939
-
1. Омарғалиев Тәнкіш – 1914
 2. Малышкина Надежда – 1926
 3. Омарғалиев Виктор – 1952
 4. Омарғалиев Олег – 1955
-
1. Татанов Нұртай – 1891
 2. Татанова Тайыс – 1910
 3. Татанова Бағдат – 1952
 4. Татанов Баян – 1957
-
1. Шәкенов Сәмен – 1933
 2. Шәкенова Қамал – 1938
 3. Көшербаева Қамажай – 1900

Мәліков Зейнолла

VI. СОЦИАЛИЗМ ДӘУІРІ ПАРТИЯ ҰЙЫМЫНЫҢ ЖҰМЫСЫ

*«Қойны — қоншың толғаннан,
Рухың биік боларма?!
Құлқың тоймай қойғаннан
Ғұрпың сенің оңар ма?»*

Облыстық партия мұрағатында Бұлақ, Актас, Қарағай колхоздарының біріккен партия ұйымының 1940-1942 жылдардағы партия жиналыстарының кейбірінің протоколдары (мәжіліс хаттары) сақталыпты. Солардың кейбірінен үзінділер келтірейік:

1940 жылғы 19 апрельде Тұңғық ауыл советіне қараған «Актас», «Қарағай», «Бұлақ» колхоздарының партия ұйымының мәжілісі болды. Қатынасқандар: парторг Қалитов, мектеп директоры Мусин, Ленин аудандық партия комитетінің нұсқаушысы Оспанов, Мәжіліс төрағасы парторг Қалитов Едрес, хатшысы – Бекқожин Қабдолла Күн тәртібінде: 1) Көктемгі егістің барысы туралы; 2) 1-май мейрамына дайындық туралы.

1940 жылғы 24 майдағы жиналыста (Мәжіліс төрағасы парторг Қалитов Едрес, хатшысы Бекқожин Қабдолла). Жиналысқа ауыл совет төрағасы Рамазанов, мектеп директоры Мусин қатысқан. Жиналыста көктемгі егістің қорытындылары жөнінде «Актас» колхозының председателі Е.Рамазанов, «Қарағай» колхозының предсе-

дателі М.Исенов, «Бұлақ» колхозының председателі Ж.Қалитұров (?) болған.

1940 жылғы 7 декабрьдегі жиналыста 1941 жылғы көктемгі егіске дайындық барысы туралы «Ақтас» колхозының председателі Мұхаметжанов Жұмаш, «Қарағай» колхозының председателі Рамазанов Қамбар, «Бұлақ» колхозының председателі баяндады.

(Облыстық парт. архиві. Фонд 3188, оп.5, д.1)

Соғыс кезінде Мұқанқызы Бикамал, Күләйдәм партия қатарына өткен.

Осы партархивте «Ақтас» ауылының Москва ауданына қарасты «Бұлақ» совхозының № 2 бөлімшесі болған кезіндегі бөлімше партия ұйымының жиналыстарының протоколдары да сақталыпты. Енді солардан үзінділер келтірейік.

4 январь 1974ж. Бұлақ совхозы № 4 бригада (Ақтас) партия ұйымының бюро отырысы. Мәжіліс төрағасы-парторг Әблин Қаратай, хатшысы – Есқалиев Шалабай. Күн тәртібі:

1) январь-февраль айларының жұмыс жоспарын бекіту.

2) Мал отарларына коммунистерді бекіту. Мал отарларына мына коммунистер бекітілді: Кәкенов Т., Есқалиев Ш., Төлебаев С., Қоспанов О., Дайыров С., Билалов Қ., Омаров С., Бейсенов Х., Бейсенов Р., Тәжібаев Ж., Жахин Қ.

11 февраль 1974ж. Бюро мәжілісі. Мәжіліс төрағасы Әблин Қ., хатшысы – Жүсіпов Р. Мәжілісте бригададағы халықтың бақылау тобының жетекшісі Төлебаев Салдау есеп берді. Сөйлегендер: бригадир Кәкімов Жә-

Бөлімше еңбекшілері

Мал базасынан ауылға қайту

Хамзин Мәзи мен Кәкімов Жәмет

Тұяков Мұқатайдың комсомол билеті

мет, Төлебаев Бердімұрат, Тәттібаев Орал, Әблин Қаратай.

19 апрель 1974 ж. Бюро мәжілісі. Қатысқан бюро мүшелері: Әблин Қ., Жүсіпов Р., Кәкімов Ж., Тәттібаев О., Жахин Қ. және шақырылған 5 коммунист. Күн тәртібінде: Коммунистік сенбілікті ұйымдастыру.

13 июнь 1974 ж. 1) СССР Жоғарғы Советінің сайлауын өткізуге дайындық туралы сайлау комиссиясының председателі Жұсыпов Рахметтің ақпараты. 2) Коммунистер Жахин Қ., Төлебаев С., Кәкімов Ж., Елеусізов С. есебі.

9 август 1974 ж. – коммунист завхоз Дайыров Серікбайдың есебі.

5 октябрь 1974 ж. – Бригадир Кәкімов Жәметтің есебі.

10 октябрь 1974 ж. – Партия ұйымының хатшысы болып тағы да Әблин Қаратай сайланды. Орынбасары болып Жүсіпов Рахмет сайланды. Партбюро мүшелері болып Әблин Қ., Жүсіпов Р., Кәкімов Ж., Жахин Қ., Тәттібаев О. сайланды.

5 ноябрь 1974 ж. – Жахин Қалелдің есебі.

2 июнь 1975 ж. – 4-ші бригаданың цеховой партия ұйымының жиналысы. Жиналысқа Бұлақ совхозының партком мүшесі Туралин Шамғон қатысты. Ұйымдастыру мәселесі қаралып, партия ұйымының хатшысы болып Әблин Қаратай, орынбасары болып Жүсіпов Рахмет, бюро мүшелері болып Кәкімов Жәмет, Жахин Қалел, Тәттібаев Орал сайланды.

21 октябрь 1975ж. – Президиумда цех партия ұйымының хатшысы Әблин Қаратай,

совхоз партия ұйымының хатшысы Смайылов Амангелді, озық шопан Төлебаева Гүлнар, местком председателі Жяхин Қалел.

1) Төлебаева Рэзия партия мүшелігіне кандидаттыққа алынды. Совхоз парткомының хатшысы өз сөзінде: обкомның бөлім меңгерушісі келіп Бұлақ мектебіне көптеген сын айтып, Ақтас мектебінің тазалығын, безендірілуін, жалпы жұмысын мақтап, риза болды, - деді.

9 август 1977ж. Жиналысқа совхоз директоры Сағындықов Оралбай қатысты. Егін орағы кезіне үгітшілер бекітілді. Олар: Жяхин Қалел, Есқалиев Жомарт, Бектеміров Нұржан, Омаров Сәркен, Сағындықов Асхат.

26 октябрь 1977ж. 1) Бөлімше партия ұйымының секретары Қ.Әбілиннің есебі тыңдалды. Бөлімше биыл 3926 га жерге егін септі. Оның 2276 гектары дәнді дақылдар, 670 га – жүгері, 564 га – шөп. Егіннің әр гектарынан 10 центнерден бидай, 8 ц. сұлы алынды. Мемлекетке 5280 центнер астық тапсырылды. Егін жинауда механизаторлар Тәттібаев Орал өз қызы Майрамен 198 га егін дестелеп, 590 га егін жинап, 5000 ц. астық бастырды. Комсомол қатары өсіп 50 ге жетті. Үлгілі комсомолдар Тәттібаева Майра, Есқалиев Жомарт, Әлімжанова Ұ. егін жинау, бала тәрбиелеу, мал өсіруде еңбектерімен көзге түсті; 2) Партия бюро мүшелігіне Тәжібаев Жұмабек, Жяхин Қалел, Жүсіпов Рахмет, Кәкімов Жәмет, Әбілин Қаратай сайланды. Партия ұйымының хатшылығына тағы да Әблин Қаратай сайланды.

20 январь 1978ж. Бөлімше партия ұйымының мүшесі есепші Жяхин Қалел баяндама жасады.

Бұлақ мектеп интернатында

УДОСТОВЕРЕНИЕ
Жақымов
Жәмет
за долголетний добросовестный
труд от имени Президиума
Верховного Совета СССР
решением исполкома
Северо-Казахстан-
ского областного
Совета народных депутатов
от *15 июля* 1985 г.
награжден орденом
"ЗНАК ПОЧЕТУ"
Сек. обл. комитета
К. В. *21 июля 1985 г.*

Омаров Саркен

Ауыл механизаторлары

3 февраль 1978ж. Жиналысқа аудандық партия комитетінің мүшесі Сағденов Б.Қ. қатысты. Бөлімше партия ұйымының хатшысы Әблин Қаратай баяндама жасады. Комсомол жастардан қой күтуге арнайы бригада құрылды. Өткен жылмен салыстырғанда 455 қой ішінде аналық 300 бас қой артық болып тұр. Әр шопан әр қойдан 4 килограмнан жүн алуға міндеттеме алды. Жалпы бөлімше бойынша 1554 қойдан 1654 қозы алынды. Өміржанов Қ. 285 қойдан – 303 қозы, Өміржанов Б. 300 қойдан – 323 қозы, Бейсенов Х. – 250 қойдан – 280 қозы, Төлебаева Г. – 200 қойдан – 206 қозы алды.

20 октябрь 1978ж. № 2 бөлімше партбюросының есебін п/бюро хатшысы Әблин Қ. жасады. Бөлімше 3579 гектар жерге егін сеуіп, (2331 га дәнді дақылдар, 670 га жүгері, 750 га бір жылдық шөп) он жұмыс күнінде егісті бітіріп шықты. Әр гектардан 22,7 центнерден астық жинап, 53074 центнер өнім алынды. Оның 31750 центнерін мемлекетке тапсырды. Комбайыншылар Орал Тәттібаев – 9091 ц, Ахметов Қ. – 7521 ц, Қоспанов Е. – 5620 ц, Төлебаев Б. – 3974 ц астық бастырды.

Мал азығын дайындауда 21160 ц шөп, 6326 ц пішендеме, 101420 ц сүрлем үйіп, жоспарды 1,5 есе орындады. Механизаторлар Қоспанов С., Нұрланов Е. 151 центнерден көкмайса алды. Мемлекетке 334 ц жүн тапсырылды. Әр қойдан 4 кг 57 г жүн алынды. Шопандар Төлебаева Г. – 4,911 кг, Тәжібаев Ж. – 4,467 кг жүн алуға жетісті.

2) Бөлімше п/бюро мүшелері болып Әбілин Қаратай, Жахин Қалел, Жүсіпов

Рахмет, Кәкімов Жәмет, Тәттібаев Орал сайланды. Партия ұйымының секретарлығына Әблин Қаратай сайланды, орынбасары болып Жүсіпов Рахмет сайланды.

23 февраль 1980ж. Бөлімше партия ұйымының жиналысы. Есепте КПСС мүшесі 31, кандидаты – 1. Жиналысқа совхоз парткомы секретары Амангелді Смайылов қатысты. 1) Баяндамашы совхоздың бас экономисі Мәліков Сағдат. 2) Жиналыста Ақтас 8 жылдық мектебінің мұғалімі Құсайынов Зарап, механизатор Қоспанов Жангелді және Әкімжанова Ұмындық Шаймұратқызы партия мүшелігіне кандидат болып қабылданды.

11 август 1980 ж. 1) Бөлімше партия ұйымының парторгі Әбілиннің бір жылдық есебі тыңдалды. 2) Бюро мүшелері сайланды. Сөйлегендер: комсомол жастар бригадасының бригадирі Төлебаева Гүлнар, кітапханашы Дайыров С. Партия мүшелігіне кандидаттыққа Есқалиев Жомарт, Тұяков Сейтахмет өтті. Бюро мүшелігіне Әблин Қ., Есқалиев Ш., Кәкімов Ж., Мәжікеев Айтахмет, Тәттібаев Орал өтті. Әблин Қаратай партбюро хатшысы болып сайланды. (Парта́рхив, Ф. 696-п, оп.1, д.27 – Цеховая парторганизация отделения № 2, совхоза «Бұлак» Московского района).

Осы көрсетілген жиналыстардың өзінен-ақ ауылдың шағын ғана партия ұйымының сол кездегі колхоздың және совхоз бөлімшесінің өзекті мәселелеріне көңіл бөліп отырғанын көреміз. Әсіресе бірнеше жыл бойы осы партия ұйымын басқарған Әбілин Қаратайдың ерен еңбегін атауға болады. Сонымен қатар

Тәттібаев
Орал

Тәттібаев
Жұмабек

Жахин
Қалел

белсенді партбюро мүшелері Жүсіпов Рахмет, Кәкімов Жәмет, Тәттібаев Орал, Ескалиев Шалабай, Жажин Қалел, т.б. еңбектері де атап өтуге тұрарлық. Бұл кісілердің қоғамға істеген еңбектері кейінгі ұрпаққа үлгі болуға тұрарлық деп айтуға әбден болады.

Дайыров
Серікбай

Бұйратаев
Сартай

Төлебаев
Дүйсе

Айсин
Серкеш

Түсініктеме: Бұл мәлімет архивтен табылды. Ауыл туралы ақпарат болғасын беріліп отыр.

ОБЩЕЕ СВЕДЕНИЕ О ХОЗЯЙСТВЕ

Совхоз «Булакский» организован в 1962 году в результате разукрупнения совхоза «Заградовский». Территория хозяйства расположена в южной части Московского района Северо-Казахстанской области и граничит на севере в совхозом «Корнеевский» и РСХО «Московское» на юге и юго-западе – с Кокчетавской областью, на востоке – с совхозом «Заградовский» и подхозом УВД облисполком. Общая площадь землепользования 22042 га. В совхозе имеется 3 населенных пункта:

с. Булак – центральная усадьба и усадьба отделения №1;

с. Актас – усадьба отделения № 2;

с. Карагай – усадьба отделения № 3;

Центральная усадьба совхоза с. Булак расположена от областного центра г. Петропавловска в 146 км и от районного центра с. Корнеевка – 21 км. Основное направление хозяйства – овцеводческое, с развитым производством зерна.

Основной товарной продукцией является: мясо баранины, шерсть, зерно.

Пунктами сдачи сельхозпродукции являются:

зерна – Корнеевское хлебоприемное предприятие и Киялинский элеватор;

мяса – Петропавловский мясокомбинат

шерсти – Заготконтора облпотребсоюза.

Бейсенов Қайыр

Шопандар Омаров Сәбет пен Аяпбергелов Адырбай

Коспанов
Танау

Ныгметтанов
Байжан

Связь центральной усадьбы совхоза с усадьбами отделений осуществляется по грейдированным дорогам местного значения, связь с районным центром по грейдированной дороге и с областным центром по асфальтированной от районного центра.

Хозяйство телефонизировано и радиофицировано.

ПРИРОДНЫЕ УСЛОВИЯ

3.1 КЛИМАТ.

Территория совхоза «Булакский» расположена в пределах южной части Западно-Сибирской низменности и находится в континентальной лесостепной зоне.

Климат характеризуется всеми чертами континентальности: холодной продолжительной зимой и короткими умеренно жарким летом, малым годовым количеством осадков с максимумом в летние месяцы, высокими амплитудами колебания температур зимы и лета, дня и ночи.

По многолетним данным Явленской метеостанции климатические условия характеризуются следующими показателями:

Таблица 1

Среднемесячная и среднегодовая температура воздуха и
количество осадков / средние многолетние данные /

МЕСЯЦЫ	Температура в гр.	Осадки в мм.
ЯНВАРЬ	- 17,7	13,8
ФЕВРАЛЬ	- 16,5	10,6
МАРТ	- 8,9	13,0
АПРЕЛЬ	+ 4,1	19,1
МАЙ	12,8	28,2
ИЮНЬ	18,0	43,6
ИЮЛЬ	19,9	69,1
АВГУСТ	16,3	43,0
СЕНТЯБРЬ	10,9	23,7
ОКТАБРЬ	1,6	29,8
НОЯБРЬ	- 6,6	20,9
ДЕКАБРЬ	- 14,1	13,1
ИТОГО:	1,7	327,9

Продолжительность безморозного периода составляет 115-125 дней. Весенние заморозки заканчиваются в конце мая, иногда в первой декаде июня. Осенние заморозки начинаются в первой половине сентября иногда в третьей декаде августа.

Максимальная среднемесячная температура воздуха за анализируемый период равна – 19,9 в июле, максимальная – 17,7 –в- в январе.

Жүгері жинауда

В весенне-летний период наблюдается интенсивная ветровая деятельность иссушающая почву и приводящая к ветровой эрозии почвы.

Продолжительность периода с температурой выше 10° составляет 140 дней, а сумма положительных температур за этот период составляет 2278.

В течении вегетационного периода выпадает 183,9 мм осадков, что в свою очередь, недостаточно для развития с/х. культур.

В связи с этим, необходимо проводить мероприятия по накоплению и сохранению влаги в почве.

Устойчивый снежный покров образуется в первой – начале второй декады ноября и наибольшей мощности достигает в марте месяце.

Господствующими направлениями ветров являются западное и северо-западное. Исходя из вышеизложенного, благоприятными факторами для возделывания с/х. культур являются: большое количество солнечной энергии, максимум осадков в летний период. Неблагоприятными: недостаточная влагообеспеченность, ранние осенние и поздние весенние заморозки, ветровая эрозия.

Поэтому в системе агротехники хозяйства преобладают мероприятия по накоплению и сохранению влаги в почве, выборе сроков посева, внедрение в производство новых наиболее засухоустойчивых сортов с/х. культур и соблюдение всех противоэрозионных мероприятий. В целом климатические условия позволяют заниматься выращиванием зерновых и кормовых культур.

3.2 РЕЛЬЕФ

Большая часть территории представляет слабоволнистую равнину, нарушаемую мелкосолончатиком и увалами. В северо-восточной и южной части землепользования проявляются отроги Кокчетавской возвышенности. Широко развит микрорельеф. Он представлен различными но выраженными блюдцеобразными понижениями, большинство которой занято березовыми и осиными колками.

Для проведения полевых работ рельеф существенного влияния не оказывает.

3.3 ПОЧВЫ

Различные формы рельефа и поверхностного грунтового уравниения, неоднородность растительного покрова и почвообразующих пород обусловили разнообразие почвенного покрова. На территории совхоза встречаются почти все основные типы и виды почв, характерны для черноземной зоны Западно-Сибирской неизменности. Почвенный покров охарактеризован в агропочвенном очерке данного совхоза.

На территории хозяйства, согласно классификации земель, выделено 4 категории пригодности земель, которые, в свою очередь, подразделяются на группы классов одного производственной пригодности для сельскохозяйственного производства.

1 категория – земли, пригодные под пашню;

2 категории – земли, пригодные преимущественно под сенокосы;

Тахауи жубаймен

Ауыл механизаторы
Шайхислям Омаров

Күнэз Омарова

3 категория – земли, пригодные под пастбища;

4 категория – земли, пригодные под сельскохозяйственные угодья после коренных мелиорации,

Из общей площади пашни наибольший удельный вес занимает земли 1 категории – 98,5%, 2 категории – 0,2%, 3 категории – 1,2%, и 4 категории – 0,1%, земли 3 и 4 категории нецелесообразно использовать под этот вид угодий так как эти земли периодически находятся под влиянием слабого увлажнения от грунтовых вод что усложняет мероприятия по освоению под продуктивные угодья и освоение таких земель под пашню требует дорогостоящих мелиоративных мероприятий.

Эрозионно – опасных почв в хозяйстве не имеется но в отдельные годы в конце мая и начале июня наблюдается дни с пыльными бурями иногда и полную гибель посевов. Мероприятия по борьбе с ветровой эрозией отражены в главе 8.2

Түсініктеме: Бұл мәліметтер ауыл аймағының табиғат, жер құнарлығы, сумен жабдықталуы туралы көп ақпарат береді.

БІР ӘННІҢ СЫРЫ.

Шынында да бұл еш жерде айтылып, жарияланбаған бір сыр еді. Соны міне енді жария еткелі отырмын. Сонымен, 1966 жылы шілде айының орта тұсында тек қана жігіттер Текенің қойнауында жұмыстан кейін бас костық. Дүкеннен анау-мынауымызды алып, дастархан жайып, әңгімелесіп отырғанбыз. Сөзден-сөз шығып, қызды-қыздымен, Ақтаста он шоқты сұр бойдакпыз, қашанғы осылай жүре береміз, арамызда ақындығы бар біреу болса, әрқайсымызға бір шумақтан өлең шығарайық деп ұйғардық. Ешкім үндемеді. Арамызда Зұлқарнай жоқ болатын. Бәріміз Зұлқарнайға қолқа салайық, шыкса содан бірдеңе шығады, басқамыздан не үміт, не қайыр, не пайда жоқ деп келістік.

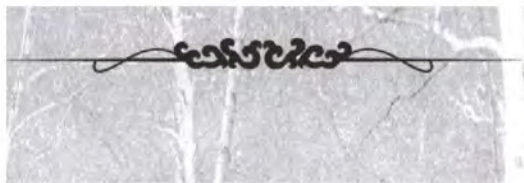
Жұмыстан кеш оралған Зұлқарнай да келді межелі жерге. Дастархан жайып әрі үн-түнсіз отырған бізге таң қала қарап, «Оу, жігіттер, бұларың не, үндемес ойнап отырсыңдар ма?» деді. Оған мән-жайды түсіндірдік. Ол да үнсіз қалды. Бір кезде Серәлі тұрып, шараптан құйындар деді. Зұлқарнайға толтыра құйып, ал ішіп жібер, ақындардың шабыты шарап ішкеннен кейін келеді деді. Жарты сағат өткеннен кейін, Зұлқарнай тыныш жігіттер, бірдеңе миға кіріп жатқан сияқты деді. Қойын кітабын алып бірдеңе жаза бастады. Бір шумағы дүниеге келді, соны жуайық деді. Ал енді оқы десек

Мәжікеев Нұрахмет

Есенғали, Ғабдолрахман мен Мұрат

Зұлқарнай мен Сағындық

Ауыл азаматтары. 1980 – жылдар

оқымайды. Оңай емес өлең шығару деген, ұйқасын табу керек. Ал менде бір-ақ шумақ, ертең бәріне бір-бір шумақтан өлең шығарып әкелемін деді. Қолқалап отырып сол бір шумағын оқыттық. Ертесіне сол жерге тағы жиналды.

Әннің аты: «Сұрбойдақтар»

Сөзі мен әні Зұлқарнайдыкі.

1) Бұл Ақтаста он шақтымыз сұрбойдақ.

Домалайды түні бойы қызды ойлап.

Кешке. лото көз майлары жанған соң,

Кетеді-ау көше-көшені бойлап.

2) Кел, Серәлі қолға сырнай алайық,

Баққа барып бағымызды сынайық.

Қай шүйкебас біздер үшін жүр екен,

Келші сәулем дейтін күндер қайда екен.

3) Біз бір кешқұрым Айыртауға жол

тарттық.

Сол бір кеште бір жігітке бақ таптық.

Келді міне официантка жымия.

Қарай берді ол Беркінге қиыла.

4) Дедік біздер сұрбойдақтар басында,

Құтындайды кәрі-құртаң жасында.

Сағындық пен Мұратжан-ау қайдасың,

Табыңдаршы сұрбойдақтар құтылудың айласын.

Есімде қалғаны осы 4 шумақ қана. Бұл 1966 жылы болған еді, 42 жыл өтіпті. Құлынтайдай тебісіп өскен жігіттер: Қайыр, Зұл-

карнай, Серәлі, Беркін, Айтахмет, Сейдахмет,
Ораз, Бакытжан, Самұрат, Сағындық, Мұрат.

Зұлқарнайдың сол әні біздің гимніміз бол-
ды. Міне сол Зұлқарнайда кетті арамыздан.
Қатарымыз сиреп барады.

Серәлі, Беркін, Сағындық... арамызда
олар да жоқ. Өкінішті-ақ.

Табиғаттың Заңы солай
Біреуге ерте, біреуге кеш...
Бірақ өмір алға жылжи береді,
Жалғаса береді....

....

Мұрат Шалабайұлы Есқалиев

ТУҒАН ЖЕРІМ.

*Бауырында Текенің ауыл бар жайқалған,
Еңселі үйлері бой түзеп қатардан.
Ақтасым, ол менің – туған жер мекенім,
Сағынсам елімді жырлап мен кетемін.*

*Ақтасым айналдым атыңнан мен сенің,
Есейдік біздер де, сенде көп өзгердің.
Жырламай болмайды бұл күнде Ақтасты
Өткіздік осы жерде балалық – жастықты.*

*Сән беріп көшеге ағаштар егіліп,
Кеш түссе ән-жыры жастардың төгіліп.
Сырласып қайтады гашиқтар қыдырған,
Жап-жақсы парктен Төлеген – Обаған.*

*Жан-жағынан қоршаған шоқ-шоқ ағаш,
Сол себепті көрінбейді көзге қораш.
Тетен шоқ пен Балқай шоқ теріскейде.
Аты шыққан бұлардың да кезінде.*

Көзтәй (Тұяк)
Ескожина

Мұрат Есқалиев

ОРАЗ ТӘТТІБАЕВ

Тәттібаев Ораз Балқайұлы, 1948 жылы 11 маусымда Солтүстік Қазақстан облысы, Есіл (бұрынғы Ленин) ауданы, Ақтас ауылында туған.

1966 ж. Петропавл қаласының № 2 қазақ мектеп-интернатын бітірген.

1966 – 1970 ж.ж. Бұлақ совхозында жүргізуші, әскер қатарында, Бескөл аудандық мәдениет бөлімінде – жүргізуші.

1970 – 1979 ж.ж. Алматы шетел тілдері институтында – студент, оқытушы, аспирант, Өскемен құрылыс-жол институтында – оқытушы.

1979 – 1996 ж.ж. Шығыс Қазақстан, Қостанай облыстарында – Ұлттық қауіпсіздік қызметінде.

1997 жылдан бері – әскери зейнеткер, подполковник.

Жұбайы – мұғалім. Ұлы, қызы, немересі бар.

АҚТАСЫМ МЕНІҢ АУЫЛЫМ

Ауылым – алтын бесігім,
Дүниеге ашқан есігім.
Алыстан саған келгенде,
Қалмайды менде ес-ұғым.

Туған жерім торкалы,
Киен мені тартады.
Көрсем сені сағынып,
Армандарым артады.

Анамдай аңсап көңілім,
Тартады мені өңірің.
Көрмесем сені сағынам,
“Сенсіз бір тозақ” – өмірім.

Ауылым, асыл Ақтасым,
Тіл-көздерден сақтасын.
Сен көркейіп, жайнай бер,
Түлектерің мақтасын.

Бүлдіргенің, жидегің,
Ерінге балдай тегінің.

Обаған, Қоскөл, Тұңғиық,
Мекенім менің сүйгенім.

Жалпақшілік, Тетеңшок,
Баяғыдай суың жоқ.
Шомылатын едік қой,
Асыр салып, гуілдеп.

Ақтасымдағы балдәурен,
Жасындай өткен жаз дәурен.
Жазира далаң жайнаған,
Саған тең келер қай дәурен?

Ақтасым, ауылым, аңсаған,
Асықпын, ұшамын мен саған.
“Ауылым” деп ән салам.
“Ақтасым” деп жар салам.

Ақтас, Бұлақ, Қарағай
Қоныстары бірыңғай.
Ағайын деп осыны айт,
Бауырластығы бұзылмай.

*Өнер, ғылым – сүйгенім.
Тәлім-тағлым – түйгенім.
Ораз нағашы*

МАХАББАТ, АРМАН, ЖІГЕР БАЛАПАНДАРЫМА

*Жігер жаным болды мәлім.
Жыр-өлеңді құйдырып.
Мағжан ата өлеңдерін
Жүрегіне сидырып.
Ұлы сөздің маржандарын,
Инжулерін жидырып.*

*Махаббат күнім ән шырқады.
Астанада – асқарда.
Сазы асқақ шарықтады,
Көк байрақпен аспанда.
Бірінші боп топты жарып,
Енді аты дастанға.*

*Арман құлын қуып жолын,
Қадамын нық аттады.
Бабалардың оқып сөзін,
Өсиетін жаттады.
Еліміздің болашағын
Құруды әлден бастады.*

*Тілейміз біз сәтті қадам.
Оқуда да, еңбекте.
Ең бақытты болып адам,
Қиындықты жеңбекке.
Қызылжарым, дархан далам
Болсын мәлім жер-көкке!*

Тәттібаев Ораз

Ақ тілекпен: Ораз нағашыларың

Бақытжан мен Айтахмет

АЙТАХМЕТ

Мәжікеев Айтахмет Жұмахметұлы 1948 жылы тамыздың 15 күні Солтүстік Қазақстан облысы Ленин ауданының Актас ауылында дүниеге келген.

1954 – 1959 жылдары Актас бастауыш мектебінде оқыды.

1959 жыл Петропавл қаласының № 2 мектеп-интернатында оқып, 1966 жылы 11 жылдықты тәмамдаған.

1966 жылдан Бұлақ совхозында жүргізуші. 1978 жылдан Актас ауылында бөлім агрономы, бригадир-агроном, бөлім меңгерушісі қызметтерін атқарған. 1989 жылдан Бұлақ совхозының партия ұйымының хатшысы, Советтің атқару комитетінің төрағасы қызметін атқарған.

1998 — 2000 жылы «Тұңғық» шаруа қожалығын басқарған.

Жұбайы Ысқақова Саруар Рәшитқызымен 1971 жылы жанұя құрып бір ұл, үш қыз дүниеге әкелген, мамандығы бухгалтер, зейнеткер.

582

each case

Фамилия, имя, отчество главы семьи

Общественная группа хозяйства на 1. I. 197 г.

Вард Сарен

на 1.1-197 ____ г.

на 1. 1-197 — г. —

1. Список членов семьи

[illegible]

с какого времени отсутствует и при- чина отсутствия	с какого времени отсутствует и при- чина отсутствия	с какого времени отсутствует и при- чина отсутствия	с какого времени отсутствует и при- чина отсутствия
когда возвраща- лся в хозяйство	когда возвраща- лся в хозяйство	когда возвраща- лся в хозяйство	когда возвраща- лся в хозяйство

Общественная группа хозяйства на 1. I. 197 г.

1. 1-197 r.

на 1.1.197 г.

Общественная группа хозяйства на 1. I. 197 г.

1. 1-197 r.

на 1.1.197 г.

1. Список членов семьи

[illegible]

Личный счет

№

Фамилия, имя, отчество главы семьи

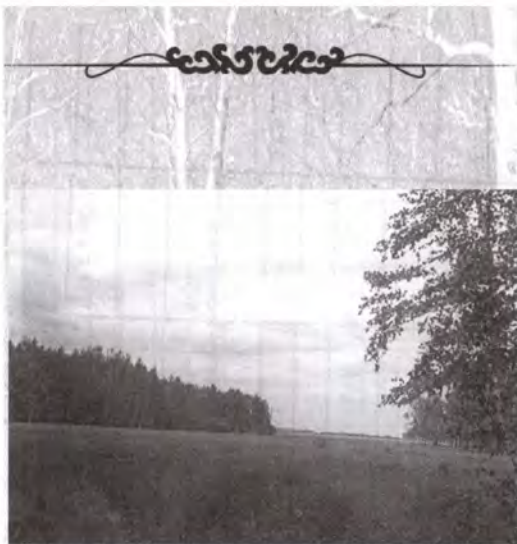
Общественная группа хозяйства на 1. I. 197 г.

на 1. I. 197 г.

на 1. I. 197 г.

Л. Список членов семьи	
1	Фамилия, имя, отчество (записывается полностью)
2	Отношение к главе семьи
3	Пол (мужской, женский)
4	Дата рождения (год и месяц)
5	Национальность
6	Образование (высшее, незаконченное высшее, среднее, начальное)
7	Последующие изменения в образовании
8	Для учащихся указать название (тип) учебного заведения и в каком классе или на каком курсе учится
9	Специальность (в сельском хозяйстве и вне сельского хозяйства)
10	Место работы, в качестве кого и с какого времени работает
11	Последующие изменения в работе
12	С какого времени отсутствует и причина отсутствия
13	Когда возвратился в хозяйство
14	С какого времени отсутствует и причина отсутствия
15	Когда возвратился в хозяйство
16	С какого времени отсутствует и причина отсутствия
17	Когда возвратился в хозяйство
18	С какого времени отсутствует и причина отсутствия
19	Когда возвратился в хозяйство

АҚТАС МЕНІҢ АУЫЛЫМ

Теке қойнауы

Әр қазақтың өзінің өскен ауылы бар. Тіпті үлкен қалада тұрып жатқан қазақ өзін көп жағдайда ауылда жүргендей сезінеді. Айталық туыстық қатынас, қоғамдық жұмыс, шаруашылық қарым – қатынас бәрінен де қазақтың ұлттық мінезі көрініп тұрады. Көптеген қызық жағдайлар осыған келіп сабақтасатыны да белгілі ғой. Мысалы, ауылда өскен біздер, қалаға алғашқы келгенде көшеде кездескен әрбір ақсақалға жүгіріп барып сәлем беретінбіз. Себебі бізді «үлкенді көрсен тұрып қалма – барып сәлем бер» деп ауылдағы ата-анамыз үйреткен болатын.

Біздер Ақтас деген ауылымызды керемет жақсы көріп өстік. Біз дегенім 1954-1955 жылдары туған құрдастар болатынбыз. Біздің ауыл сондай көркем, ал азаматтары сондай бауырмал, әділ, күшті болып көрінетін. Әкем Фелман көрші ауылдың жігіттерін кекетіп, «сендерде не бар дейсін?» – деп келемеждеп отырғанын көзімізбен көріп өстік.

Ал менің дос құрдастарым Уәлден, Талғат, Бердібек, Тіржан (Ғалым) жиі-жиі ағаш аралап, ауылдың шетіне шығып кетіп ауылымыздың маңайын көп аралайтынбыз. Бізге дүниеде мұндай жер жәннаты жоқ сияқты болып көрінетін. Мүмкін бұл жағдай біз ол кезде 14-15-ке келген бозбала болғандықтан ба, әлде шынында да ауылымыздай Жер шарында, ғаламда жоқ жер екен деп ойлағандықтан ба, әйтеуір біз сондай сенімде болдық.

Кейіннен басқа жерге оқуға кеткенде, одан Кенес Армиясында болып Ресей, Украина, Молдавия одан Байкал-Амур темір-жолын салып тайгада жүргенде ауылды қатты сағынатынбыз. Ауыл, маңайындағы көл, ағаштар түсімізге жиі кіретін. Тіпті көп жыл Алматы, Астанада тұрып жатсақ та, жиі алыс елдерде – Америка, Жапония, Малайзия, Түркия, Германия сияқты елдерді аралап жүріп тұрған ауылымызды сағынып, көп ойладық.

Сол бозбала кезімізде ауылымыз туралы, еліміз туралы бір қызық кітап шығарса ғой деп армандайтынбыз. Бірақ ондай кітапты біз емес басқа біреу жазып шығуы тиіс сияқты көрінетін. Ал акыры осы кітапты өзімізге дайындауға тура келді.

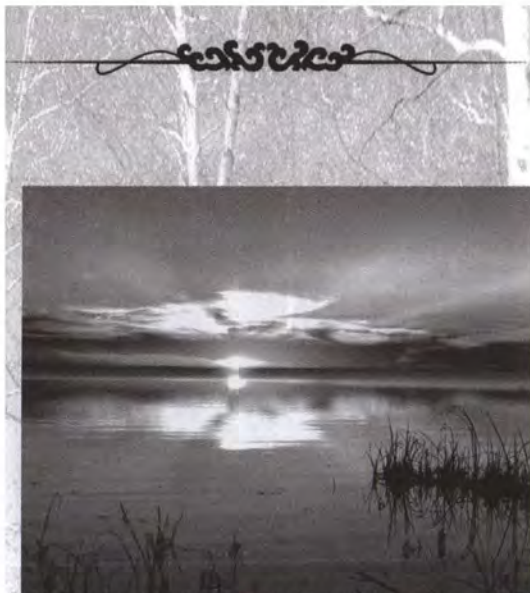
Осы кітапты дайындаған кезде ауыл – азаматтарының бар ойы, бар мақсаты еліміз аман болса екен, ауыл жастары заманына сай, егеменді елдің мықты азаматтары болса екен деген ой ғана. Әрине, бір кітап арқылы бар мәселе шешілмес, бірақ алысқа кеткен аталарымыз бен әжелеріміз, сұрапыл соғыстан қайтпаған есімдер ұмытылмаса екен деген ойда болдық. Айталық, кезінде талай елді аузына қаратқан, талай жетімге пана болып, азамат етіп өсірген Күжікей атамыздан өкінішке орай жиендерін айтпасан, ұрпақ та қалмады. «Сағындығым» деп бұл жалған дүниеден еңіреп өткен Оразбике апамызды, асыл азамат Қайыркенді кім еске алар, егерде оларды қазір біз жас буынға айтып кетпесек.

Кітапты әзірлеген кезде біз арнайы Қызылжар қаласындағы «Асыл мұра» тарихи зерттеу орталығы аксақалдарынан көмек

Биші кайындар

Қоскөл көлі. Кешқұрым

сұрадық. Ондағы Ғалым, Қайролла, Социал ағаларымыздың көмегімен талай мұрағат беттерін ақтарып тамаша құжаттарға ие болдық; ауыл, аудан маңайы карталарын сұратып қайта жаңарттық. Ел қарияларының әңгімелерін іздеп барып таспаға жазып қағазға түсірдік. Өкінішке орай, көп білетін, ақыл айтар азаматтардың алыс сапарға аттанғандықтан талай терең де мұнды, қызықты да шынайы айтар естеліктерден айырылып қалғанымыз шын.

БІЗДІҢ ЖАНҰЯ

Біздің атамыз Аяған Тілеуліұлы Байтоқтан - Шуаш атасынан (Ақ Сұлудан) тарайды.

Аяған атамыз әрі молда, әрі аңшы болған кісі екен. Ел қысылып аштық жайылған кезде аң аулап елін асыраған адам. Аяған атамызды ел Әйем деп атап кеткен. Аяған екі рет үйленген және Қабдырахман, Уәлден деген ұлдары, бірнеше қызы болған екен. Бірақ біреуі аурудан (қызылша), біреулері тағы бір жағдайлардан ерте қайтыс болыпты. Ұмсын әжемізден туған, аман қалғаны жалғыз менің әкем Ғелман екен. Балаға зар болған атамыз Сәрсенбай ағайынының баласы Қасымды бауырына салған. Қасымның фамилиясы – Аяғанов; Қасым 1942 жылдың 21 қаңтарында соғысқа алынған, бірақ жаралы болып 1943 жылы елге келеді. Кейін сол жылы 17 наурызда қайта соғысқа кетеді. Мұрағат құжаттары бойынша ол кісі 1944 жылы Сталинград маңайында қаза тапқан. Қасымды майданда соңғы көрген Мәкен Бейсенұлы екен. «Жараң жеңіл, елге сені қайтарады, ауылға сәлем айт» деп қоштасқан көрінеді. Бірақ Қасым атамыз елге аман қайтпады. Сәлем ағам екеуіміз Ленинград (онда арнайы мұрағат бар), Мәскеу қалаларына хат жаздық. Бірақ олар анығын айта алмады. Ал 1989 жылы мен арнайы Волгоград (бұрынғы Сталинградта) болып іздестіріп едім, атамыздың қалай қаза

Сусар Қасымқызы

Ғелман — Бикамал
балалары Гүлжиян мен Бүркітбай.

Сәлем Қасымұлы
әскерде 1962 ж.

Арман мен Гүлнар Қасымовтар

тапқанын олар да айта алмады. Қасымның ағасы Сәрсенбаев Қаппас 1942 жылдың ақпан айында соғысқа кетіп тұтқынға түскен бе, әлде Еңбек армиясында (Трудармия) болған ба, белгісіз кеткен екен.

Қасымнан қалған жары Бикамалды Әйем үш баласымен – Сусар, Сусарлы (Мәймәші) Сәлемді жанында ұстаған. Аяғанов Ғелман 1924 жылы туылған. 1942 жылдың 12 қыркүйегінде соғысқа кетіп Қиыр Шығыстағы армияда болып 1948 жылы аман-есен елге оралған екен.

Қасым ұлы соғыстан қайтпағасын Әйем кіші ұлы Ғелманға жөнгесі Бикамалды қостырады. Ғелман әкеміз жас, ауылда қыздар көп дегендей, үйленгісі келмеген де Әйем ұлына «мына үш қыршынды не істейсің, баламнан қалған тұяқты жетім қылып біреудің самауырының артында отырғызбаймын» – деген екен. Сонымен әкеміз үйленеді. Ал Ғелман Сәлемді «бұтақтан қалған бір жапырақ Қасымның аты өшпесін» деп құжаттарын Қасымов деп толтырған екен. Ғелманнан 1949 жылы тұңғышы Мейрам туады (кейін қайтыс болып кеткен), одан кейін Гүлжиян, Бүркітбай, Түлкібай, Мінуара.

Аяған атамыз жүзден аса кетті дегенге мен күмәнмен қарайтынмын, бірақ сол шындық сияқты. Себебі 1939 ж. жүргізген санақ бойынша ауыл азаматтары арасында Әйем 80-нен асқан деп көрсеткен. Кеңес заманында тексеріс санақ қатты болады, сондықтан бұл мағлұматқа сенуге болады. Ал Әйем жүзден аса 1956 жылы күзге таман қайтыс болады.

Анамыз Бикамалдың елі Көкшетау. Елі төре – төлеңгіт. Атасы Есәлі батыр болғанын

шешеміз бізге айтып отыратын. Есәлі, Есенгелді ағайынды батыр болған екен. Қостанай жакта бір озбырлығы өткен жандармды өлтіріп Көкшетау жакты паналап келген екен дейді. Есенәлідан Мұқан, Мұқаннан біз білетін Бейсен, Бикамал. 17-ге келген кезде Бейсен обадан қайтыс болады, ал Мұқан атамыз сол өлімнен кейін шешемізді жанынан тастамай алып жүреді екен. Бірақ Мұқан атамыз содан ұзаққа бармаған. 1928-1930 жылдары болар, ел қырылған кезде апамыз Бикамал Көкшетаудағы балалар үйіне түседі. Кейіннен Бұлақта тұратын Ғазиза шешесі алып кетеді, ал 30-ыншы жылдары Қасымға тұрмысқа шығады. Ғазиза әжеміз Сейфолланың інісі Бәштайға тұрмысқа шығып Тайкен атты ұлы болды. Тайкен нағашым Алматыда тұрып милицияда істеді. Мен сол кісінің қолында тұрып оқуға түстім. Бұлақ ауылындағы Сейфуллин Қаратай, Сабыр, Қабыл, Әбіл нағашыларым шешемізді қатты сыйлап, бөтенсітпеді. Қиыншылық кезінде қарындастан көз жазып қалған Мұқанның інілері Оспан, Зияден, Мағұздар апамызды іздеп жүріп 1960 жылдардың басында тауып алып, үлкен той жасаған болатын. Осы орайда ұлы Мағжанның мынадай өлең шумақтары еске түседі:

*«Кең дала, көресің зой анау жақтан,
Жібектей жасыл шөптер бетін жапқан.
Асқар тау балдай тәтті сулары бар,
Әне, сол, анаң еді мені тапқан.»*

Кең жазық дала

Ақтас арулары

Тіржан (Ғалым) мен Бердібек

МЕНІҢ ҚҰРДАСТАРЫМ

Біз 1954-1955 жылдары туған балалар бірге жүріп бірге өстік. 1-і сыныпқа барғанда мұғаліміміз Шалабай Есқалиев болды, ал келесі класты Төлебаев Салдау оқытты.

Біздің сыныпта Уәлден, Сәдібек, Теміржан, Ғабду (Ғабдолғазиз), Тіржан (Ғалым) қыздардан Гүлжәмілә, Гүлзабира, Гүлбағда болды. Қойшы ағамыздың қызы – Мәркен бірге оқып, кейін ауырып қалды да қалып қойды.

Ал Бердібек, Талғат бір сынып төмен оқыған болатын. Біздің класта сабаққа ең жақсы киініп жүретін бала – Токпанов Сәдібек; Уәлден қияңқылау болып өсті. Уәлден сол кезде бізді «бай мен құлақ, ақ пен қызылға» бөліп «таптық айырмашылығымызды» көрсетіп отыратын. Ал мектептен шыққасын маңайдағы ағаш, көлдерді айналып кете беруші едік. Теке, Төлеген, Балқай жоқ, Ғелман жоқ, Қыпшақ тиген, Айыртау, Қоскөл көлі маңайындағы ағаштарға ойнап кетіп, кешке таман ағайын-туыстар іздеп жүретін.

Уақыт жылжып өте берді. Байқамай жүріп бәріміз де өсіп қалыппыз. Кейін арамызға Айжан Ыбыраева, Шәрбән Нұрмағанбетова қосылды. Қазір ауылдағы балалар не ойнайтынын білмеймін, біз бас қосып мейрам сайын кездесіп отыратынбыз. Біздің қатар, өздерінен кейінгі Ержан Оразалин, Бекболат Аманжолов, Адырбай спортқа жақын болды. Өзімізге арнайы футболдан, хоккейден алаң жасап алып, Қарағай, Қарақамыс, Қорабе-

ловка, Светлый ауылдарының балаларымен жиі жарысқа түсетінбіз. Бір-бірімізге қатты сөйлеу, темекі тарту, арақ ішу деген мектеп бітіргенге дейін болған емес. Жалпы темекі мен арақты ауылдың жігіттері негізінен әскерден үйреніп келеді.

Албырт жастық кез ғой. Сол кезде бір-бірімізге хат жазып, қызығушылықпен қарайтынбыз. Арамызда пысықтау Уәлден болды-ау деймін, қыздарға көп қырындайтын.

8 класта жүргенде, 1969 жылдары ма екен, Тіржан, Бердібек, Талғат, Уәлдән және мен бесеуіміз топ құрдық. Оған «Тайфун» деген ат қойып, өзімізді «шайка» деп жүрдік. Әр қайсысымыздың есімдеріміз де болды, мысалы Бердібек – «Геркулес», Талғат – «Капитан», Тіржан – «007», Уәлдән – «Пират» - Қарақшы.

Құрған тобымыздың аты керемет болса да, бар істегеніміз кешке кездесеміз, кейбір үйге барып «тоқылдақ» құрамыз. Ал негізінен уақытымыз кітап оқып, соңғы ғылыми жаңалықтарды айтумен өткен тәрізді еді. Мысалы сол кезде Ілияс Есенберлиннің романдарын, Әзілхан Нұршайықовтың «Махаббат қызық мол жылдарын», Мұхтар Мағауин мен Мұхтар Шахановтың, Қадыр Мырзалиевтің өлеңдерін жатқа айтатынбыз. Айтпақшы, ауылымыз туралы жазып әлемге паш ету идеясы сол кезде пайда болды. Тораңғұлда мектепте оқып жүрген кезде, ауылға өтерде Бұлаққа соғамын. Сонда достарым жарқылдап алдымнан шығатын. Қыз бала ғой, Гүлнар туысым асханадан нан орап әкеп тойдырып жүретін. Бәлкім, болашақта осыдан бірдеме шығар деп ойлаған шығар.

Төлебаева Гүлнар

Ә.Нұршайықовпен кездесу

Аяпбергенов
Жаңбырбай

Бектеміров
Тіржан

Гүлжан — Уәлден Хамзиндер

1971-1972 жылдары мектеп бітіріп жан-жаққа тарадық. Көбіміз әскердегі борышымызды аяқтап оқуға кеттік. Талғат пен Бердібек Қарағанды университетіне түсті, Уәлдән Алматыға кетті. Мен әскерде жүргенде Уәлден үнемі хат жазып «Алматыға кел, бірге жүреміз» деп шақыратын. Тіржан Ақан ағамыз қартайғасын ба ауылда қалды.

Сәдібек Целиноград (қазіргі Астана) ауылшаруашылық, Ғабду – инженерлік институтына түсіп, Теміржан Қызылжарға кетті. Айжан медучилищеге түсіп қалаға кетті, Шәрбән сол қалада жұмысқа орналасы, Гүлзәбира Қарағай ауылына құрдасым Өтешке тұрмысқа шықты. Гүлжәмила ауылда семья құрды. Жаңбырбай ауылда.

Уақыт жылжып өте берді. Кейінірек Уәлдән еңбек озаты болып Ауғаныстанға барып интернационалдық көмек көрсетті, Сәдібек ветеринария ғылымының кандидаты болды. Ғабдул Қызылжарда инженер – жобалаушы. Бердібек Бұлақ ауылдық округінің - әкімі. Талғат көп жылдар заң қорғаушы мекемелерінде қызмет етіп өмірден ерте озды. 2005 жылы науқастан кейін Уәлдән кетті. Оның алдында Теміржаннан айырылды.

Қысқа болса да құрдастарымның тағдыры осылай болды. Бірақ оларды біз ұмытқан емеспіз, жиі ойлап тұрамыз. Неге екенін білмеймін, бірақ құрдастарымның барлығы мен үшін дарынды, көркем әрі ақылды болып тұрады. Осы кітапқа арнайы Талғат пен Уәлдәннің жазған хатарын салып, басқа да құрдастарымның суретін бергенді жөн көрдім.

СӘЛЕМЕТСІҢ БЕ БҮРКІТ!

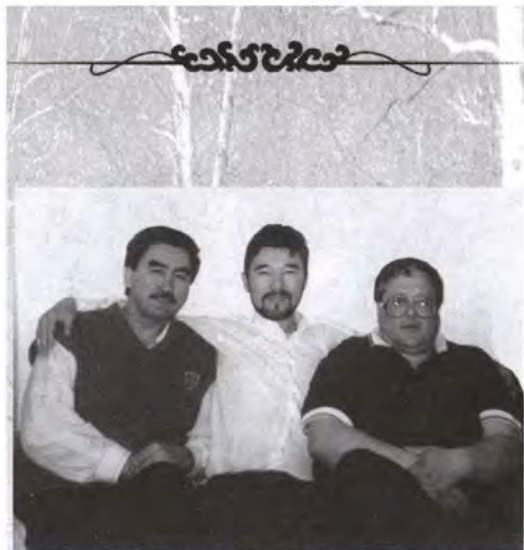
Сенің Жетігеннен жазған хатыңды алып міне енді жауап жазып отырмын. Сені өмірдегі алғашқы самостоятельный қадамыңмен құттықтаймын. Сен ауылдың жаңалығын аңсайтын шығарсың. Ауыл былайша өзгерген жоқ. Жастар үшін қызық. Кешке клубта ылғи би болады. Бізде қазір медучилищенің 30 қызы практикада ғой. Айжан да ауылда істейді. Гүлжәмила, Гүлзайра үйде. Гүлнәр қойда жүр. Бердібек қазір қолақпандай мұғалім. Әлі болған жоқ, но бүгін кетті Бұлаққа. «Военное делодан» береді. Ағайдарлар қазір оқуда.

Сағдат келіп кетті. Бірақ оны Москваға жібермеді. Ташкентке жіберіпті. Сәдібек пен Ғабду екеуі де оқуға түсті. Қарағайдан Құнанбай, Сағындық, Дәмелі түсті. Бердібектің класынан бес бала түсіпті оқуға. Бөгенбай, Ырыскелді (Қисаның қызы), Айман, Зарап сосын өзіміздің Қабдол. Здорово! Солай емеспе? Тағы жәй түскендерді қосса біраз болып қалады. Біздің Бека оқуын Целиноградтан оқитын болды. Ол спец группадан ғой. Ал Шағалыда спец группадан сегіз ақ кісі жиналыпты. Сегіз кісіні оқытпайды ғой, тым аз. Сосын бәрін Целиноградқа жіберіпті. Бека онда барғысы келмей әзер кетті. Үйінің шақыртуымен. Әкесі нашар жатыр. Есенғали мен Рахман механическиге оқуға кірген. Қазір бүкіл жастар оқуда.

Мәліков Талғат қызымен

Құрдастар Бүркітбай, Сәдібек, Уәлден

Уәлден Ауғаныстанда

Жаңа дүкенші келді. 54 жылғы Айыртаудікі. Сен ауыл суретін сұрапсың. Менде жоқ қой. Мынаны өзің білесің. Сонда да ауылдың көрнісі ғой деп салып отырмын.

Ал енді сау бол. Көріскенше! досың – Талғат

Октябрь, 1972 жыл.

АУҒАНЫСТАННАН СӘЛЕМ!

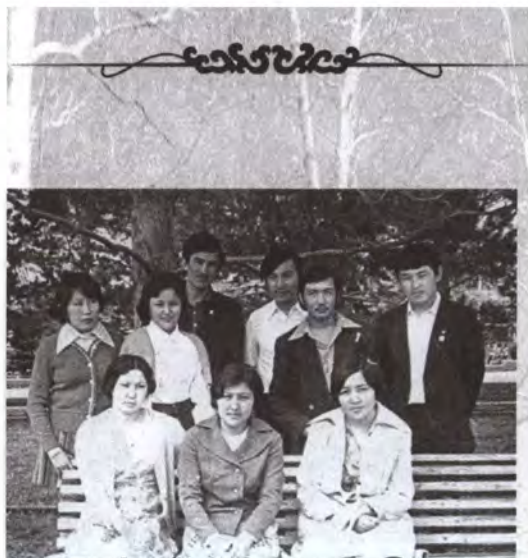
Сәлеметсіңдерме Бүркіт, Зауреш, Әйгерім, Санжар! Хал-ахуалдарың қалай? Астанада ауа-райы қалай? Нендей жаңалықтар бар екен? Ол жақтың балалары қалай екен? Мені сұрағандарына дұғай сәлем! Гүлзияларды көріп тұрасыңдар ма? Санжардың денсаулығы қалай? Әйгерімнің оқуы мен денсаулығы қалай? Аман-шүкір болсын. Менің жағдайым жақсы. Көңіл-күй көтеріңкі. Көрші-туысқан, мұсылман ауған халқына қолдан келген жәрдемімізді беріп жатырмыз. Бірақ оны түсінетін олар жоқ. Дукандарына барсаң әкелерінің құнын сұрайды. Надан, топас халық қой деймін. Мұнда ауа райы жылы жалпы көйлекпен жүрміз. Кейде қатты жел шаң көтеріледі. Жаңа Жылды біздер жақсы өткіздік. Шарап-арақ жағзы шамалы болды. Бірақ түнде сағат 12 –де айналадағы точкалердан біздің солдаттар автомат, пушкадан атқылап фейрверк жасады. Трассермен де. Ракетницадан біздер атқыладық. Былай бәрі де тамаша болды. Дегенмен семьямен болған жақсы ғой. Оған не жетсін. Сенің хатыңа

бірден жауап жаза алмадым. Бізде мүлдем жаңалық жоқ. Кейде не жазарыңды да білмейсің. Күндер біріңғай өтіп жатыр. Енді міне үйге қайтуға да дайындала бастаймыз. Тек сен хатыңда көп жаңалық жаз. Анау не болды, мынау не болды, өсекті жаз. Және көп қылып жаз. Жаңа жылды қалай өткіздіңдер? Егер фото болса салып жібер.

Сәлеммен Уәлдән
10.01.1986 жыл

ТҮЛКІБАЙ ҒЕЛМАНҰЛЫ

1957 ж. Ақтас ауылында дүниеге келді. Ол бала кезінен жолдастарының арасында ерекше қылықтарымен көзге түсті, намысшыл әрі әділ болатын. Өзінің туған жерін аса құрметтеуші еді. Басқа жаққа көшу туралы жасалған ұсыныстарға туған жерімен ешқайда кетпеймін деп жауап беретінді. 2006 жылы күз айында Түлкібай мезгілсіз жол апатынан қайтыс болды. Сол кезде жол апатын көрген куәгер мен ауыл атқамінерлері істің ақиқатын жасырғандарын кейін білдік. “Шындық су түбінде жатпайды” деп халық айтқандай, істің ақиқатына көз жеткізу үшін Түлкібайдың өлімі туралы іс заң жүзінде қозғалды.

Алматыда оқыған Бұлақ — Ақтас ауыл жастары

Түлкібай жанұясымен

ТАЛҒАТ ЗЕЙНОЛЛАҰЛЫ МӘЛІКОВ

Талғат Зейноллаұлы Мәліков 1954 жылдың 11 маусымында осы облыстың қазіргі Есіл ауданына қарасты Ақтас ауылында туған.

Армия қатарындағы әскери міндетін өтегеннен кейін 1977 жылы Қарағанды университетінің заң факультетіне түсіп. Оны бітіргенінен кейін Петропавл қаласында заң консультациясында адвокат болып қызмет істеді.

1984 жылдың шілдесінде Т.З. Мәліков Солтүстік Қазақстан облыстық адвокаттар алқасы төрағасының орынбасары болып сайланды. 1988 жылдың тамызында ол осы алқаның төрағасы болып сайланды және бұл қызметте өмірінің соңғы күндеріне, 1998 жылдың 17 мамырына дейін істеді.

Облыстық адвокаттар алқасын он жыл бойы басқарған Талғат Зейноллаұлы өзін адвокаттар алқасы ұжымының ісіне ұдайы қамқорлық жасайтын ізденімпаз, іскер басшы ретінде танытты.

Кәсіптілігі жоғары зангер, жұмыста принципшіл Т.З. Мәліков адвокаттар қызметі туралы заңдар мен ережелер жобаларын әзірлесуге белсене қатысты.

Талғат пен Зауре

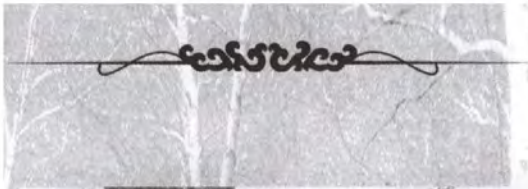
ӨМІР ШАЛАБАЙҰЛЫ ЕСҚАЛИ

1956 жылы 20 маусымда туған. Ақтас бастауыш мектебін, Бұлақ орта мектебін бітірген. 1975 жылы М.Киров атындағы қазақ университетінің /қазір Әл Фараби атындағы ұлттық университеті/ журналистика факультетіне түсіп, 1980 жылы үздік тәмамдаған. Еңбек жолын Алматы облысы Балқаш ауданы “Балқаш еңбеккері” газетінен бастап, әдеби қызметкер, бөлім меңгерушісі, жауапты хатшы, редактордың орынбасары қызметтерін атқарған.

1987 жылы Алматы жоғары партия мектебінің күндізгі бөліміне түсіп, 1989 жылы аяқтаған. Одан кейінгі еңбек жолы Солтүстік Қазақстан облысы “Ленин туы” газетінде /қазір “Солтүстік Қазақстан”/ жалғасқан. Облыстық “Қазақ тілі” қоғамының бірінші орынбасары қызметін қоса атқарған.

“Азат”, “Желтоқсан” қозғалыстарының облыстық бөлімшелерін ұйымдастырушылардың және жетекшілік етушілердің бірі. Өңірдегі тұңғыш тәуелсіз газет – “Қызылжар” газетін қазақ және орыс тілдерінде шығарып, редакторы болған. Қызылжар өңірінде қазақ тілінің мемлекеттік мәртебе алуына белсене араласып, қазақ мектептері мен сыныптарының ашылуына ұйытқы бола білген. Бүгінде Желтоқсан көтерілісінің құрбаны, жерлесіміз Нұржан Қалиасқаров атындағы қорды құрып, валејболдан жарыс

Ақтастағы «Биші қайындар»

Теке көлінің ауыл жақтан қарағандағы көрінісі

өткізіп келеді. Ол желтоқсантаушы ретінде де танымал. Бұл тақырыпқа көптеген мақала арнады. “Қызыл қырғындар”, “Қызылжардан ескен леп”, “Өмірге таңырқа” жинақтарына әңгімелері мен очерктері енген.

Облыс әкімінің Құрмет Грамотасымен екі рет марапатталған. Ақтаста жаңа мектептің ашылуына белсене атсалудың бірі.

БАЛАЛЫҚТЫҢ БАҚЫТТЫ ІЗІ ҚАЛҒАН НАҒАШЫ ЖҰРТ...

«Сепілдігі сан аулан,

сүйсін ердің салтына.

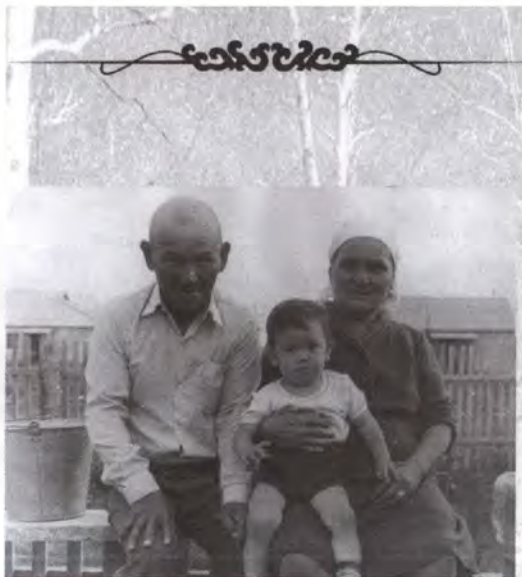
Солар ғана жаралған,

Сақ қыран боп халқына».

«Жігіттің жақсы болмағы нағашыдан» - деп халық қалай дөп айтқан. Асыл да, аяулы ананың ақ сүтінен нәр алған қан тамырлары бар мейірімді, ыстық ықыласты ең алғаш нағашы жұрттан ғана сезінеді.

Қадірлі, қасиетті – Ақтас ауылына біз 1972 жылы Сергеев (қазіргі Шал ақын) ауданының Еңбек ауылынан көшіп келген келдік. Алғаш кезде әкем ауылдың малын бағып, шешем апамның денсаулығына қарады. Адам өмірінің бақытты кезеңі – балалық шағы. Қасыңда ата-анаң, не кием, не ішем дейтін ой жоқ доп қуып, асық ойнап балалықтың қызығына шаттанасың! «Әке-шешенің қадірін, балалы болғанда білесің» деген асыл сөз босқа айтылмаса керек. Енді міне, өзім де ата-ана болып бала тәрбиелеп, ер жеткізудің қаншалықты салмақты екендігін көріп отырмын.

Менің асқар таудай әкем – Қуат Төлешұлы, аяулы анам – Мәймаш (Сусарлы) Қасымқызының өмірден өткеніне көп жыл болды. «Уақыт жараны жазады»- дейді, бірақ оларға деген сағыныш сезім жылдан-жылға

Қуат Төлешұлы мен
Мәймәш Қасымқызы жиендері Ескендірмен

Қуат, Қазтай бабалар

Обаған шоғы

көкірегімді керіп, балалық шағым өткен Ақтас ауылын жиі есіме түсіреді. Ата-анам жерленген жерді ойласам көңілім жабырқап, сәл ренжіген күндері аруақтары түсіме еніп құлазып оянамын.

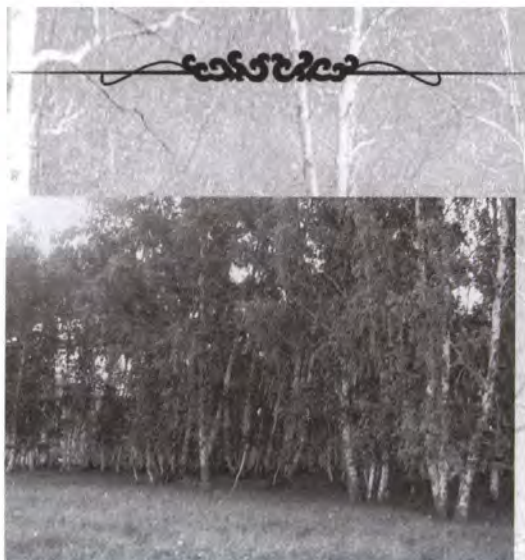
Әке-шешем 32 жыл отасып, жеті бала жетілдірді. Үйленгенше бір-бірін танымай, үлкендердің кеңесімен отау құрған олар 32 жыл бір-біріне деген сыйластық, түсінушілік, құрмет пен сүйіспеншілікте өмір кешті. Жанұя болған соң ыдыс-аяқ сылдырамай тұрмайды ғой! Дегенмен, бір-біріне деген реніш бұлтты бірден тарқап, күліп-ойнап жанұя тыныштығын қалап, ақылға салатын еді.

Екеуі де табиғатынан мінездері жұмсақ, ақ көңіл, қарапайым, сенгіш. Адамның ала жібін аттау, ұрлық жасау, біреуді қорлау, қызғану деген ой атымен жоқ. Анам өзінің шексіз ақ көңілділігі және әншілігімен танылған. Әлі есімде, біздің үйде Зорька атты қызыл сиыр болатын. Ол қар түсе, ерте бұзаулап, көршілердің сиыры су алып қара шай ішіп отырғанда, біздің ауымыз аққа жететін. Иә, шешемнің қолының ашықтығынан біз тойып сүт іше алмайтын едік. Таңның атысымен ас үйде тізіліп сүт сұраушылардың ыдыстары тұрады. Шешем сауған сүтін ыдыстарға бөліп құяды да, бізге болар-болмас ауыз шаяр сүт қалдырады. «Балалардың ауызынан жырып, бар ақты неге таратып бересің?» деп әкем реніш білдірсе, шешем: «Ұят қой, ананың үйінде карт адамы, мынаның үйінде жас нәрестесі бар» деп көршілердің жыртасын жыртатын. Тәтем адаммен ұрсысуды білмейтін. Біреудің көңіліне келетін ауыр сөз айту оған жат болатын. Анамның тағы бір қызық

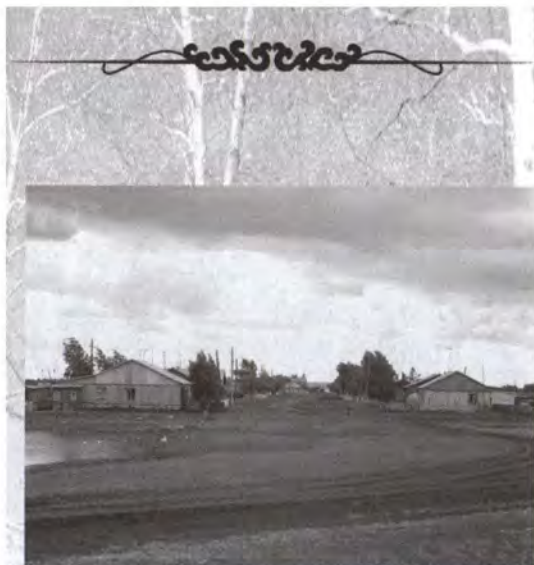
мінезі, аяқ астынан бір ой келсе, соны жедел жүзеге асыру. Әсіресе бүгін жайбарақат жүрген адам «балаларымды сағындым» деп бір күнде жиналып Алматыға немесе Сергеев ауданына жол-сапарға шығып кететін. Ал үй тіршілігін, үйдегі балаларға қамқорлықты жүктеп әкем қалады. Ал әкемнің балажандығын сөзбен айтып жеткізу мүмкін емес. Ол асыл әке болу үшін жаралған адам. Өзі әке-шешесінен екі жасынан айырылып, өмір тауқыметін, жетімдіктің қасыретін көрген соң ба, әлде өзінің қанындығы бауырмалдық сезімінің кендігінен бе балаларына деген махаббаты ұлан-байтақ еді-ау! Әр баласына еркелетіп ат қойып, айналайтын да отыратын. Баласына айтқанын істетпей, баланың айтқанын істейтін. Өзіне-өзі баласын мақтаудан жалықпайтын. Тағы бір қадір тұтатын адамы, жан дегенде жалғыз әпкесі – Мәкен апам. Екеуінің бауырмалдығына мен бала кезде таң қалатынымын. Бір-бірі дегенде ішкен астарын жерге қояды.

Балаларымызды оқытамыз, қатарынан қалдырмаймыз деп кеңшардың ең ауыр, ақшасы мол төленетін жұмыстарында әкешешем жүретін. Әкем ауылдың қара малын, жылқысын бағуды қолына жиі алса, анам кеңшар малының қора-қопысын тазалау, оны жөндеуден өткізу сияқты ер адамның күшін қажет ететін ауыр жұмысты ауыл әйелдерімен бірігіп істейтін. Бала-бала деп өз денсаулығына мән бермей, өмірдің қызығына тамсанып, қолын жылы суға малып, немерелерімен ойнап отыратын шағына жетпей анам өмірден ерте 51 жасында өтті. Өмірлік еңбегінің зейнетін бір-ақ жыл қызықтады-ау!

Текенің іші

Ауыл көрінісі

Бүгінде жеті баласы жеке-жеке үй болып, жетіліп, ұрпақ тәрбиелеп отыр. Өмірінің мәні мен сәні балада деп білген әке-шешемнің сенімі акталды десек болғандай!

Бүгінде Ақтас өңіріндегі әр орман, әр көлшігі, әр көшесі, әрі үйі көз алдыма табиғаттың бір көркем болмысындай елестейді. Аты «ак» деген асыл сөзден басталғандықтан ба онда тұратын адамдардың көңілі бір-біріне деген сыйластық, бауырмалдық, құрмет лебіне толып, олардан жақсылық есіп тұратын. Алғаш нағашы жұртқа көшіп келуіміздің себебі әкем жұбайына туған-туыстарын, анасын сағынбасын деген қамқорлығы болса, кері көшуіміздің салдары тәтем үнемі айтып отыратын «Ер азаматты қайын-жұртында ұстамай, еліне апарсам» деген арманы еді. Бірақ әкем қайын-жұрттан құрмет пен қошемет көрмесе, жамандық көрген жоқ. Анам өмірден өткен соң, әкем еліне қайтты. Өмірдің соңына дейін әкем күн жылынып, жолашылса ат-арбасына мініп қайын-жұртты жиі аралап қонақ болуды өзіне құрмет, әрі парызым деп санайтын.

Ақтас ауылына бара қалсаң оның әрбір үйлері, сай-саласы мен орманы – бәрі-бәрі бұнда сенің әке-шешенмен кешкен бақытты балалық шағың қалды деп куә боп тұрғандай.

БҮРКІТБАЙ ҒЕЛМАНҰЛЫ АЯҒАН

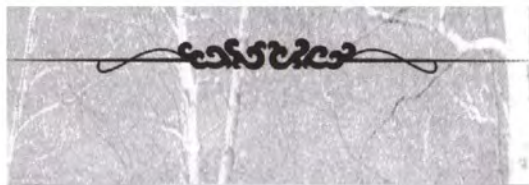
Ақтас ауылында 1954 жылы дүниеге келген. Ақтас ауылындағы бастауыш сыныпты, Тораңғұл орта мектебін тәмамдаған. 1979 жылы қазіргі Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің тарих факультетін бітірді. Осы университетте оқытушы, Президент әкімшілігі мен ҚР Министрлер кабинетінде кеңесші, бөлім меңгерушісінің орынбасары, Қазақ заң университетінің Сыртқы байланыстар орталығының директоры, Алматы қалалық ақпарат басқармасының бастығы қызметтерін атқарды. 2003 жылдан “Қазақ энциклопедиясы” ЖШС-нің Бас директоры. Мектеп оқушылары мен жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған көптеген оқулықтардың авторы. Шет елдерде Жапония, Түркия, Ресей, Германия, Малайзияда өткен симпозиумдарға қатысқан. Әлемге аты әйгілі Гувер атындағы мұражайда (АҚШ) ғылыми жұмыстар атқарып, тарихтағы “Ақ таңдақтарды” ашқан. “Ақтастан Америкаға дейін” атты мақалалары республикалық баспасөз беттерінде (Жас Алаш, т.б.) жарық көрді. Бүркітбай Ғелманұлы — ғалым, саясаткер, тарих ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Ұлттық Кеңесінің мүшесі. “Ақпараттану”, “Социология”, “Білім және ғылым” қоғамдық

Бүркітбай Ғелманұлы Аяған

Бүркітбай — Зәуреш, немерелері
Жанеркемен

академияларының академигі. Қазақстанда алғаш түсірілген блокбастер “Көшпенділер” фильмінің кеңесшісі. Мемлекеттік наградалармен марапатталған.

“Көшпенділер” көркем фильмін түсіру үстінде. Солдан оңға қарай режиссер Т.Теменов, Б.Аяған, американдық актерлар Скотт Ли, Марк Декаскос т.б. 2005 ж.ж.

VII. АҚТАС НЕГІЗГІ МЕК- ТЕБІ ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ АТА-ӘЖЕЛЕРІ ТУРАЛЫ ЖАЗҒАН ШЫҒАРМАЛАРЫ

«АТАМ МЕНІҢ ОСЫНДАЙ»

*«Менің атам төрт-ақ сынып бітірген,
Айыра алмайды бөлшекті де бүтіннен.*

*Білмейді ол ендікті де байлықты,
Сонда да атам, ой керемет, ой мықты!..»
(М.Әлімбаев)*

Күнделікті қыбыр-жыбыр күйбең күнімізде «атам», «аташым», «аташка» деп жататынымыз рас. Ол, әрине, үйдің ұйтқысы, ортамыздағы «жапырағын жайған бәйтерек», яғни аталарымызға қарата айтылатын сөздер есені айтпаса да түсінікті ғой. Шіркін!.. Осы бір ардақты аталарымыздың жылы шырайлары мен жанға жағарлық жылы сөздеріне не жетеді?! Ештеңе... ештеңе жетпейді-ау деймін, сірә! Бұлай деуіме ешкім дауласпас.

Атам – Есқалиев Сапар Есқалиұлы 1938 жылдың 6-маусымында Солтүстік Қазақстан облысы, Есіл ауданына қарасты Ақтас аулында дүниеге келген. Елдегі ең сыйлы қарттардың бірі – атамның өмір жолына көз жүгіртіп бақсам, атам – нағыз батыр, нағыз ер екенін білдім. Атам тағдырдың кермек дәмін ерте татқан екен, олай дейтінім, ол ана-

Мұғалім Шалабай Есқалиев шәкірттерінің арасында

сынан ерте айырылып, әкесінің тәрбиесінде болған. Әкелік махаббаттың да не екенін сезініп үлгермеуіне Ұлы Отан соғысы себепші болыпты. Сөйтіп, балғын балалық шағында қиыншылық пен ауыртпашылықты көп көрген...

Атамның жеті жылдық білімі бар. Ол 1946 жылы ауыл мектебінің табалдырығын аттап, төрт жыл оқиды. Кейін 1950 жылы Бұлақ аулының мектебіне 5-сыныпқа барып, онда екі жыл білім алған. Осылайша жеті жылдық білімі бар атамның еңбек жолы 15-16 жасында-ақ басталып кетеді. Осындай қиын өмірі жайлы әңгіме бастаған кезде мен бір ойға шомып кеттім: «Бұл күндері, мына біз, немерелері, бұндай қиындық көруге шыдай алар ма едік? Әй, қайдам... Тәтті, тыныш өмір сүріп жатқан біз, атамыз өткен күнін көзіме жас алып отырып әңгімелегенде ғана, елестетіп тыңдаймыз ғой, әйтпесе бәрі ертегі сықылды емес пе?...» Ойымнан арылып, атамның сөздеріне қайта құлақ салдым. 15-16 жасар бозбала 1954 жылдары тың және тыңайған жерлерді игеру басталған сәтте, тракторда прицепщик болыпты. Екі жылдай осы мамандығы бойынша жұмыс істейді. Содан кейін 1956 жылы Корнеевка селосында МТС-та тракторшылар курсына оқып, аталмыш курсты жақсы аяқтап, елге оралады. Екі жылға жуық тракторист болған атамның еңбегі жанып, «Тың игерудегі еңбегі» үшін медалімен марапатталады. Осыдан кейін 1958 жылы әскер қатарына шақырылып, 1961 жылы Отан алдындағы борышын өтеп, туған өлкесіне аман-есен оралады. Келер-келмесінде бірден еңбекке араласып, ауыл тұрмысын

көтеруге ат салысады, ауыл шаруашылығын қолға алады да, оның жандануына ерінбей еңбек еткен. 1965 жылы 6 айлық курсқа түседі де, кейін оны аяқтаған соң, К-700-та ұзақ уақыт жұмыс істеген екен.

Атамның ерен еңбектерін ауызымды толтырып айта бергім келеді, мақтана бергім келеді, оның алған грамоталары, медальдары – осы еңбектерінің адал болғандығының, атамның ерінбей еңбек еткендігінің айғағы ғой. Бүгінгі күні атам – зейнеткер. 1993 жылдан бері зейнет демалысында болғанмен, жұмыс істеп үйреніп қалған ғой деймін, үй шаруасына әлі де араласып жүргені. Бізді, немерелері мен жиендерін, қатты жақсы көреді, ақылын да аямайды, үнемі дұрыс жолды көрсетіп отырады. Атамның алдында отырып, әңгімелерін тыңдаған кездері ол мені өз әңгімелерімен сонау «ертегі» өміріне бір апарып келеді, сол сәтте қиялыма канат бітіп, керемет сезімді бастап кешірем.

Атамды мен де жақсы көрем, саулығын үнемі тілеп жүрем, күнде «бестік» бағаммен қуантам. «Бес» алған күні үйге қуанып кіріп, атама жүгіріп барсам, ол мандайымнан иіскеп: «Оқысаң, адам боласың, күнім!» дейтіні бар. Мен атамның ақылын үнемі жадымда сақтап жүрем!

Тәттібаев Оралдың куәлігі

«ӘЖЕМНІҢ ЕРКЕСІМІН»

*«Әжем мені көп аунатқан,
Жақсылардың орнына.
Мінезі жоқ жан жауратқан,
Өстім кіріп қойнына!»*

(Қымбат Әбілдақызы)

Мына төрт жол не дейді?!. Әсіресе, соңғы төртінші жолы! Мен де солай, мені де әжем кішкентайымнан қойнына салды, ешкімнен кем қылмады, бағып-қағып, осы күнге жеткізді. Әжемнің еркесімін дейтінім сондықтан...

Менің өмірімде ерекше орынға ие аяулы жан - әжем ғана. Ол – Исахметова Үмітжан Айтқожақызы дейтін кісі. Әжем 1948 жылы қазіргі Сергеевка ауданындағы Кеңес аулында дүниеге келген. Оның әкесі – Айтқожа – соғыс ардагері. Үмітжан әжем өзінің шешесі – Қазиза әжейден қазақ қызына тән қасиеттерді бойына сіңіреді. Ер жеткен өрімдей жас сұлу 1965 жылы Сартай атаммен отау құрады. Атам екеуі өмірдің бар қиыншылығын бірге көріп, бірі-бірінің сүйеніші мен тіреніші болып, нендей ауыртпашылық болса да, жеңе білген. Әжем Ақтас аулының басқа да жас келіндері секілді совхоз қойын қырқысып, баз салысқан. Үмітжан әжем – батыр ана, ол – он екі баланың шешесі, ақылшысы, данасы. Алты ұл туған ананы ханым десе бо-

Ауыл отырысы

лады демей ме қазақ бабам? Ендеше, әжем менің – нағыз ханымның өзі ғой. Әжеме 1982 жылы Брежнев тұсындағы «Батыр Ана» медалі берілсе, 2005 жылы «Алтын Алқа»-ның иегері атанды. Қазір – зейнеткер.

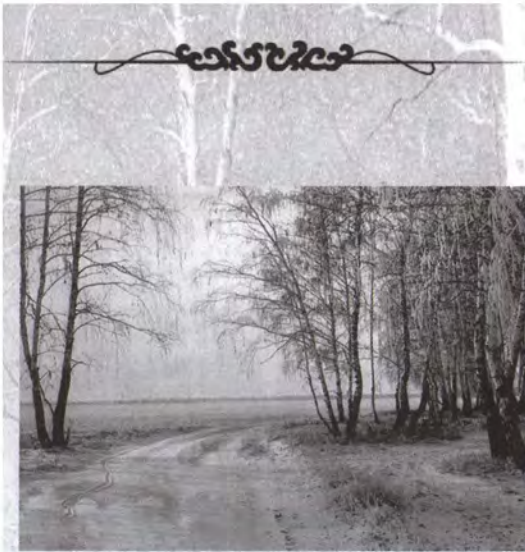
Менің Үмітжан әжем – менің анам, олай дейтінім, ол кісі мені өзінің қызындай тәрбиелеп келеді, сонда мен әжеме әрі ақылды қызымын, әрі ерке немересімін. Әжемнің білмейтіні жоқ, үнемі маған оң мен солымды, жақсы мен жаманды, ақ пен қараны айыра білуге үйретіп жатқаны. Ол – менің өмірімнің бағдаршамы! Менің әжеме алғысым шексіз, мені туғаннан өз тәрбиесіне алып, «қанаттыға қактырмай, тұмсықтыға шоктырмай» өсіріп, мол өнеге беріп келеді, менің болашағыма үлкен үмітпен қарайды. Ол үмітін ақтауға тырысамын, білімімді шыңдап, толықтырып, соның арқасында білімнің биік шыңдарын бағындырғым келеді.

«Болар елдің қариясы қазына болар», дегендей, болашақта төрт құбыласы тең болатын, іргелі ел болатын Ақтас аулының ақсақалдары әрдайым асыл қазына болғай! Қарияларымыздың өсиеті мен нақылдары қиыншылықтың қара бұлтын сейілтетін алтын сәулелердей бола бермек! Біз де, ақылға тоқтайтын сабырлы ұрпақ болсақ, Қазақстан дегеніне жетер! Қазақстан көркеюге жетуіне берер бата көп болсын, бата берер қария азаймасын дей келе, мына жүрекжарды өлеңімді еліміздің қарияларына арнағым келеді:

Батыр Ана куәлігі

Күзгі орман

Қиын-қыстау кезеңде ақыл айтар,
«Бірлік түбі – тірлік» деп сөзді бастар.
«Білім ал» деп жастарға әрқашанда
Көкейге бір қонымды ойды тастар.

Жақсылыққа елін, жерін бастайды,
Әр кезде де әділ сөзді жақтайды.
Әділдік пен адалдықты бағалап,
Арамдықты аяқ асты тастайды!

Аман болшы, қариялар жүрегі,
Осы емес пе, бар адамның тілегі?
Ақыл айтып, жүре берсең әрқашан,
Маған бұл да қиялдайтын бір арман.

«ҚАРИЯЛАР АЗАЙЫП БАРА ЖАТЫР...»

Ауылыңда қарттың болса,

Жазып қойған хатпен тең.

(Халық мақалы)

Қария – тарих айнасы, көнені қазірмен жалғайтын алтын көпір, сондай-ақ, даналықтың тірегі, тарихтың алтын қазынасы, ақыл пен нақылдың жалғыз көзі. Олай деуіме, мына аңыздың өзі жеткілікті... «Ертеде бір елдің билеушісі елімен алыс сапарға шықпақшы болады. Сонда әлгі билеуші барлық қарияның көзін жоюды бұйырады, жол жүргенде қартаң кісілер бастарына сор болады деп түсінсе керек. Бір жас жігіт әкесін қимай, жәшікке білдірмей салып алып, сапарға бірге алып шығады. Әлгі билеушінің елі шөлді далаға тап болады, ел жүдеп-жадап, көп қиындық көреді. Сонда ел билеушісі кілең жастардан ақыл сұрайды. Әкесін аман сақтап қалған жігіт, әкесінен жөн сұрайды. Әкесі: «Сиырды бос жіберіндер, ол қайда барып, мұрнын шүйірсе, сол жерден құдық қазыңдар!» – деген екен. Жігіт әкесінің сөзін билеушіге айтқан кезде, ол күмәнданып: «Мұны ойлап тапқан сен емессің, сонда ол кім?» – деп сұрайды. Жігіт әкесі жайлы айтқан екен. Сонда билеуші өз ісіне өкініп қана қоймай, қариялардың ақылғой, дана екендігін кеш түсінген екен...» Шынында да, қариялар – даналықтың кәусар бұлағы мен қол жетпес шыңы.

Ауыл азаматтары алған орден медальдар

Ауыл қариялары Қайролла, Нұрғали, Сәлдәу, Шалабай

Кітапқа дерек жинау кез
Мектеп директоры Токпанов Мейрам алғы
қатарда

Менің де атам – данагөй ақсақал болған екен. Өкінішке орай, атам жайында естігенім ғана бар, көзіммен көрмесем де, атамның аты – Ағыбай екенін, 1929 жылы Ақтас ауылында дүниеге келгенін білемін. Суреттеріне қарап отырып, оның қандай адам болғанын өзімше топшылаймын да, «солай ма?» деп атамнан сұраймын. Атам 12 жасында трактордың «құлағында ойнаған», оның бүге-шүгесіне дейін біліп, өз жұмысын қатты жақсы көрген. Екеуінің ерен еңбектері еленіп, «Тың игерудегі еңбегі» үшін медалімен марапатталады. Сондай-ақ мақтау қағаздары да өте көп. Мен атамды көзіммен көрсем ғой деймін... Көбіне балалар өз аталары жайлы айтқан кезде, бір түрлі күйге түсетінім рас. Әйтеуір апамның болғанына қуанам, ол кісі болмағанда атам жайында мүлде бейхабар болады екенмін. Мен сияқты атасын көрмеген немесе қол үзіп қалып жатқан балалар бар, оларға да бірдеңе жетіспейтіндей боп тұратын шығар.

Ақтасымның ақсақалдары күннен-күнге азайып барады. Олар бізге керек қой! Бізге кім ақыл айтады, кім бізді жөнге салып отырады, олар болмаса?!.. Осы сауал – көкейімдегі көп сауалдың бірі, жаныма қатты бататын сауал. «Аталы ел – баталы» дейді қазақ, сондықтан біз әрдайым «аталы ел» болып жүре беруге тиіспіз!

Атасы мен әжесін көрген баладан бақытты жан барма екен?! Ал олардың қолында өсіп, тәрбие мен нақылға толы сөздерін күнде құлаққа сіңіріп жүрген балдырған одан да бақытты балар-ау! Иә, мен де сондайлардың бірімін. Өйткені менің апам бар, апам болғанда, қандай жан десеңші!

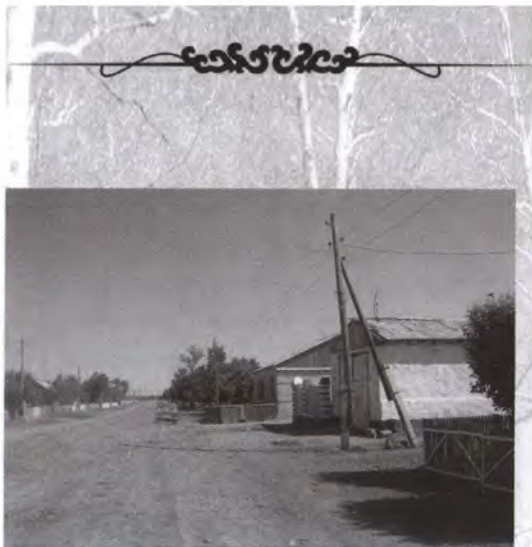
Апам - ақылдық дарыншы, тәрбиенің көзі, мен үшін ол өмірімнің бағдармашы. Ол кісі 1936 жылы Өскен деген ауылда дүниеге келген. Ал атам болса 1929 жылы Ақтас ауылында туған. Атам мен апам 1954 жылы отбасы құрып, дүниеге 3 қыз, 3 ұл әкеліпті. Атам 1966 жылы дүниеден өтіпті. Тың игерген жылдары апам тракторда дән себуші және аспазшы болып қызмет атқарған. Ал атам болса 12 жасынан бастап тракторда қызмет атқарыпты. Апам мен атам тың игерген жылдары бір – бірімен күннің ыстығынада, қақаған аязына да бірге төзіп талмай еңбек еткен. Апам қазір зейнеткер. Атам қазір 8 немере, 9 жиен, 1 шөбере сүйіп отыр. Апамның ең үлкен қызы 53 жаста, ал үлкен ұлы 46 жаста. Мен туғаннан бері апамның қойнында өстім. Апам маған өзі туралы және өзінің әкесі туралы көп әңгіме айтады. Айта кетсем апамның әкесі молда болған. Ол кісі қажыға бір рет барып келіпті. Апам атамның жоқтығына карамастан өзі жалғыз 6 баланы бағып – қағып ұлын ұяға, қызын – қияға аттандырды. Апам өте шебер. Ол кісінің өз іс мәшинесі бар. Сол мәшинесімен таңертеңнен кешке дейін іс тігіп отырады. Апам мені жылда 1 қыркүйекте жетектеп мектепке әкеледі. Мен апамды ренжітпеймін. Апам өте ақжарқын, ақ көңіл адам. Мен апамды әрқашан мақтан тұтамын. Апам біздің үйдің кілті деп ойлаймын. Апам көп жасап, біздің қызығымызға тоймай отыра берсе екен деймін.

Әжем менің бар үйде

Еңбек қылған тың игерген кездерде

Әжеменен мақтанамын әрқашан

Дәл осындай әжестайым бар менде.

Ақтас көшесі, 2008 жыл

“Қос көл” Ерғали балық аулауда

«АСЫЛ ӘЖЕМ»

*«Жан әжем, қартайдым деп қайғы әсеме,
Ажары ақ бетіңнің тайды деме,
Ұл-қызың – жұлдыздарың алабында,
Көлеңке түсірмейміз қабағыңа».*

Әжеме деген менің немерелік сезімім шексіз. Әжемді қатты жақсы көрем, оның әңгімелері мен ертегілері құтты бір жиюлы тұрған қазынадай...

Әжем – Мажикеева Қайни Есқалиқызы 1927 жылы 27 желтоқсанда Солтүстік Қазақстан облысы, Есіл ауданы Бұлақ совхозында дүниеге келген. Жастайынан анасынан айырылып, 1942 жылы әкесі соғысқа алынып, екі інісіне бас-көз болып қалады. Қаршадайынан інілерімен өмірдің көп қиындығын көреді.

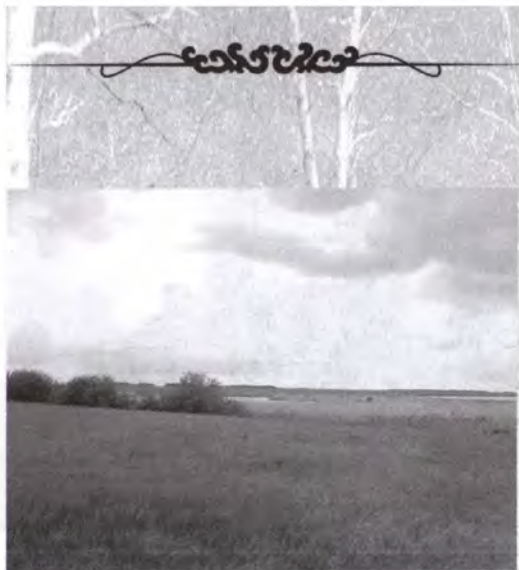
1933 жылы алғаш мектеп табалдырығын аттайды да, оны жақсы аяқтайды. 7-жылдық білім алған әжемді 1940 жылы мұғалімдер семинариясына оқуға жібереді. Онда екі жыл дәріс алып, отбасы жағдайына байланысты оқуды жалғастыруға мүмкіндігі болмай, тастап кетеді.

1942 жылы есепші қызметіне орналасып, атам соғыстан 1943 жылы науқастанып қайтқан соң, екеуі отбасын құрған. 1946 жылы дүниеге алғаш сәбиі келсе де, «бала» деп үйде отырмай, енбекке араласып, қол диірменмен ұн тартып, отбасын асыраған екен. Жұмысында әрдайым алда болып, медаль-

дармен, мақтау қағаздарымен марапатталған. 1957 жылы «Медаль материнства», кейін 1966 жылы «Материнская слава – I», 1968 жылы «Материнская слава – II» медальдары берілген. 1971 жылы «Мать героиня» медалімен наградталса, 1980 жылы «Ветеран труда» медалінің иегері атанады.

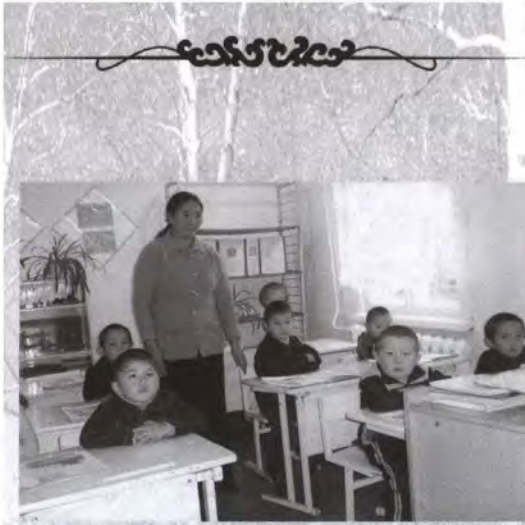
Әжемнің еліне сіңірген адал еңбегін оның медальдарынан көремін, оны мақтан етемін. 1995 жылы Қазақстан Республикасының Президенті – Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың жарлығымен «1941-1945 жылдардағы Ұлы Отан соғысы Жеңісінің 50 жылдығы» мерекелік медалімен наградталады, ал 2003 жылы «Алтын Алқа»-ның иегері болады. Міне, әжем қандай болған және бар!..

Бүгінде Қайни әжем – 10 баланың анасы, немерелері мен шөберелерінің қызығына қанып отырған қарт әже. Әжемнің тәрбиесінде жүргенімді үлкен бакыт деп білем. Үйде «көненің көзі» боп отырған қарт әжем қазір 80 жаста. Жасы ұлғайған сайын, адамның өмірлік тәжірибесі де толыға түсе ме, қалай, әйтеуір үнемі маған қайратты болуға, «біреудің ала жібін аттамауға» үндеп, менің болашағым үшін көп қам жейді. Әжемді үнемі қуанта бергім келеді. Ол үшін мен оның айтқанын екі етпей, дұрыс жолмен жүруге тырысамын. «Әжем, әлі де жасай бер!» деп тілек тілеп жүремін. Әжем менің – ең қымбат, ең асыл, ең жақын жан мен үшін!

Есіл өзенінің жағалауы

Ақтас мектеп оқушылары сабақта

«АТАМ МЕН ӘЖЕМНІҢ АЙТҚАНЫ БАР ЕДІ ...»

*Еркелесем, күлімдейтін,
Ұрысқаны білінбейтін
Маңдайымнан иіскеп менің
«құлынишағым, күнім» дейтін.
(Ф. Оңғарсынова)*

Бұл төрт жол, әрине, біздің өміріміздің сәні, мәні, әніне айналған асыл жанды аталарымыз бен әжелерімізге арналған Ата, Әже үш әріптен тұратын, бірақ мағынасы кең, мына бар әлемге тең келетін мәнді сөздер. Олай деуіме ешкім таласпас. Олар – ақылшы, дана, көненің көздері, ертеңнің «қамбасы», хикая – қиссалар мен дастандардың «ордасы», тарихтың «сынық айнасы» кешегіні бүгінмен жалғап тұрған «алтын көпірлер». Иә, иә, дәл осындай баға берем мен бұл жандарға! ...

Мен – бақытты балдырғанмын. Менің әжем бар да, атамның өмірі жайлы мол дерек бар.

Менің атам Бұйратаев Сартай Бұйратайұлы 1936 жылы мамырдың 18 жұлдызында Ақтас ауылында дүниеге келген. Әкесінен 5 жасында айырылған атам жастайынан қиындықты көп көріп өсті. Атам жалғыз шешесінің қас қабағына қарап өскен адам. Ақтас ауылынан он шақырымдай жердегі Бұлақ ауылынан жеті класты тәмамдап, шешесінің қасына оралады. Ата көрген оқ

жонар, шеше көрген тон пішер демекші, жалғыз шешесінің қасында болып, қарайлап, жас кезінен еңбекке араласады. Ол кезде Ақтас ауылы жаңадан колхоз болып жатқан кез. Еңбек жолын трактористің көмекшісі, болып бастаған атам, жұмысқа араласып, еңбектеніп, күнін көре бастады. Жаксы еңбек етіп жолдастарының, құрдастарының арасында сыйлы болған адам. Жұмысты жақсы аткарып, өзіне жеке трактор алады. Атам ДТ тракторын, Нива комбайнның жүргізіп, елі және де отбасы үшін маңдай терін төкті. “Еңбек етсең ерінбей, тояды қарның тіленбей” демекші, еңбек еткені зая кетпей, еңбектері бағаланды. Атамның бірге істеген құрдастары ол кісіні жақсы жағынан ғана айтып отыратын. Төлебаев Бердімұрат, Омаров Шайхислам, Неғметжанов Тайжан, Тәжібаев Жұмабек сынды құрдастары атаммен бірге өмірдің ащы – тұщысын бірге көргендер. Жолдастарының арасында сыйлы, әзіл қалжыңдары жарасып тұратын деседі. Менің атамның бойына біткен жақсы қасиеттерінің бірі ойынан өлең шығару. Газет бетіне өзінің «Су жұқпас судырлар», «Ақтастағы су айғайы» атты мақалалары жағынан пікірлерін жазған. Атам Бакыт Мұстафинмен кездесіп, тәрбие жағынан, мақалалары жағынан пікір алмасқан. 1954 жылы тың игеруге де араласып, маңдай терін төгеді. Жалғыз шешесінің көз жасына карамай, атамды әскер қатарына алады. 1956 жылы әскерден қайта оралып, еңбек жолын жалғастырады. Атамның қажырлы еңбектерінің арқасында, еңбегі жанып «Қызыл ту», «Ленин» орденімен, т.б. марапатталған. 1965 жылы атам мен әжем

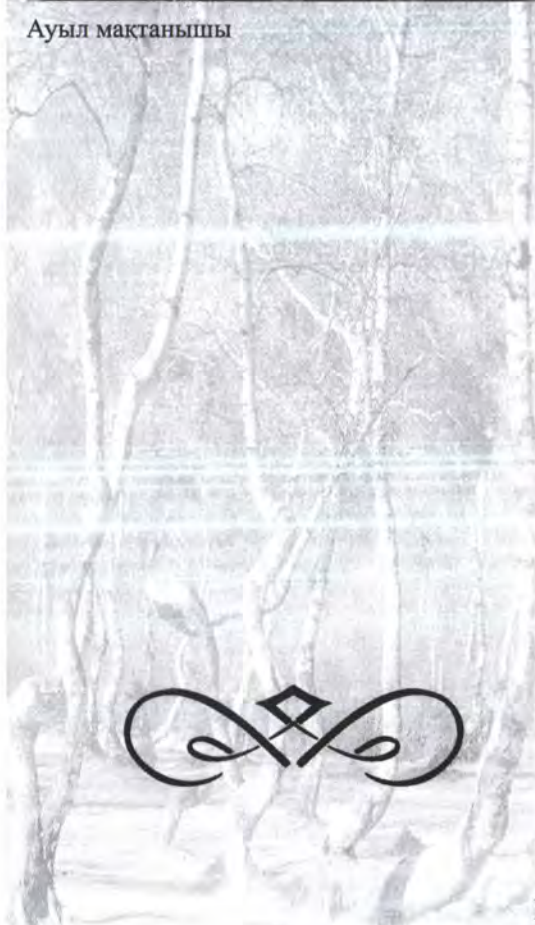

Ауылдың болашағы

Ауыл мактанышы

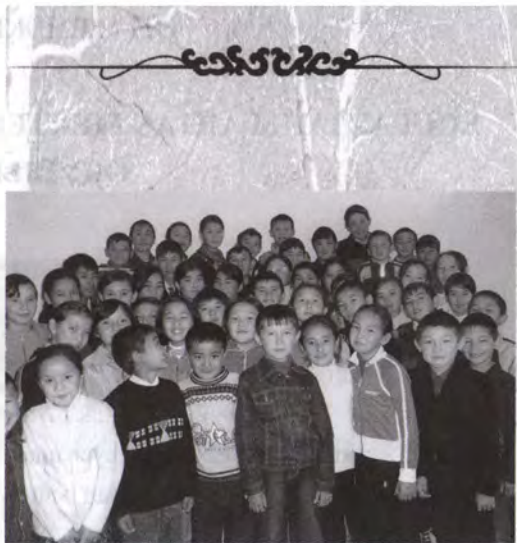

шаңырақ көтереді. Тағдырдың жазғаны болар, атамның шеші Рабиға Есмағамбетқызы өмірден озады. Сұм ажал айтып келмейді демекші, оған қарап тұру оңайға соққан жоқ. Бұл қиындыққа да мойымай атаммен әжем шаңырағын жоғалтпай, түтінін түтетеді.

Менің әжем Бұйратаева Үмітжан Айтқожақызы 1948 жылы тамыздың он бесінші жұлдызында дүниеге келген. Әжем Сергеев ауданындағы Кеңес ауылында туған. Әжем кішкентайынан бастап өмірдің зардабтарын көп көрген адам. Атам мен әжем шаңырақ көтергенде де көп қиыншылықтарды басынан кешірген. Ол кісі колхозда өзіндей құрбыларымен бірге әр түрлі жұмыстарды атқарған. Әжем құрдастарының арасында сыйлы, жұмыскелердің арасында қадірлі, балаларының алдында нағыз ана және асқар таудай әке бола білді: Әрдайым балаларын ойлап өмірдің, қиындық сәттерінде қасынан табылды. Әжемнің балаларына сыйлаған махаббатының арқасында, берген тәлім – тәрбиесінің арқасында олар әрдайым бір – біріне көмектесіп, жәрдем керек кезде қол созып қасынан табылып жүреді: Әжем қазір алтын алқа иесі және батыр ана. Алтын алқа медалімен марапатталған. Бірі 1982 жылы алтыншы қыркүйекте КСРО кезінде Батыр ана атағын алған. Ал екіншісі 2005 жылдың наурыздың үшінші жұлдызында жарлық бойынша «Алтын алқа» медалімен марапатталған. Әжем колхозда әр түрлі жұмыстарды атқарған және өз жұмысына тиянақтылықпен қараған. Балаларына тәлім – тәрбие беріп ұлын – ұяға, қызын – қияға жеткізген. 1993 жылдың жиырмасыншы ма-

усымында зейнетке шықты. Әжем әрқашан ешкімге жамандық тілемейді керісінше адамның іші – бауырына кіріп, қуанышы мен қайғынды бірге бөліседі. Әжем осы қажырлы еңбектерінің арқасында немере-жиендерінің қызығын көруде.

Менің атамның артынан қалған ұрпағы, яғни менің әкем Ардақ Сартайұлы ол кісінің еңбек жолын, ұрпақ тәрбиелеу жағын жалғастырады деп зор сеніммен айта аламын. Атамның аруағы мені желеп-жебеп жүрсін.

Ақтас мектеп оқушылары үзілісте

ӘН МЕН ЖЫР ШАШУЫ

ЕСІЛ АУДАНЫ АҚТАС МЕКТЕБІНІҢ ҰСТАЗДАР ҰЖЫМЫ МЕН ОҚУШЫЛАРЫНА

ҚҰРМЕТТІ ҰСТАЗДАР МЕН ОҚУШЫЛАР!

Сіздерді “Ақтас” ауылындағы екі қабатты, зәулім мектеп ғимаратының ашылу қуанышымен құттықтаймыз. Мектеп – білім ордасы. Мектеп табалдырығын алғаш аттағаннан бастап, әрбір жас жеткіншек білім нәріне сусындап, өз елінің саналы да салауытты азаматы болып шығуына тырысады. Қазақ халқының жан-дүниесін ашу үшін шәкірттерге қазақ тілін, қазақ тарихын, қазақтың мұң-мүддесін терең әрі жан-жақты үйретуде ұстаздардың еңбегі орасан зор. Сондықтан біздер осы мектептен білім алып шығатын түлектерге дендеріне саулық, қазақ халқының дәстүр сабақтастығын, дәстүр жалғастығын үзбей жалғастыратын өз елінің лайықты да білімді азаматтары болып шығуларына шын жүректен ағалық тілектерімізді білдіреміз. Ұстаздар қауымы сіздердің еңбектеріңіз жана берсін!

ҚОҒАМ ҚАЙРАТКЕРЛЕРІ:

Қазақстан Республикасы Жоғарғы Кеңес

Президиумының төрағасы, мемлекеттік қайраткер

М.Сағдиев

Академик, ғалым

С.Зиманов

Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, ақын

М.Шаханов

Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, жазушы

Ә.Нұршайықов

Академик, ғалым

А.Қошанов

Қазақстан Республикасы парламент сенаторы, академик

Ғ.Есім

Қазақстан Республикасы мәжіліс депутаты, профессор

Қ.Бұрханов

ЖАҢА МЕКТЕП ШАТТЫҒЫ

Құтты болсын, Ақтасым,
Салынған жаңа мектебің!
Дербес күн бұрып ат басын,
Зор шаттыққа жеткенің.

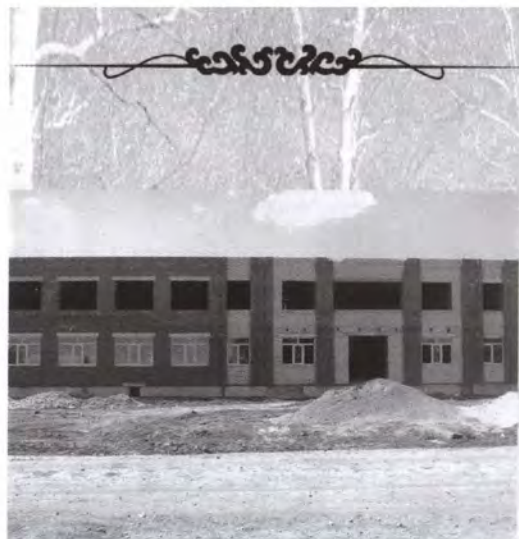
Мектеп абзал ақ тілек,
Білімнің қайнар бұлағы.
Қанатын жайған жас түлек,
Елдіктің берік тұрағы.

Әлімсақтан белгілі,
Бұл мектеп құты ауылдың.
Осында тұр ғой ендігі,
Құламас күші тауынның.

Ертеңге сілтеп жол тұрар,
Шырағым жанды дегейсің.
Бірінші сыныпты толтырар,
Жеткіншектер көбейсін!

Құтты болсын, Ақтасым,
Балалар сақта, нұрлы үнін!
Жаксы окумен ақтасын,
Елдің ерен сыйлығын.

Боларсың енді неден зар,
Ақтасым, шырқа, алға тарт!
Ебепке себеп деген бар,
Бүркітбайға алғыс айт!

Салынып жатқан мектеп 2008, маусым

Мектеп, 2008 тамыз.

16.07.08.

Астана

Кәкімбек Салықов

ҚАМСАҚТЫ

Ауылымның өзені алдымда,
Ол келді, әлде мен бардым ба?
Балалық базары аңсатты,
Жағаңда қалдырған, Қамсақты.

Таусылмай айтар наз іңірден,
Ұрсады-ау, апам — деп жүргірген.
Өзіңдей қарайлап жан-жақты,
Жүгіріп барады Қамсақты.

Алғашқы кездескен кезімдей,
Жүректе жылыт еткен сезімдей.
Сүйіскен толқындар тамсантты,
Сыбырлап ағады Қамсақты.

Сен берген ақ түбіт бөкебай,
Секілді желбіреп өтеді Ай.
Сағындым, сағыныш шаршатты,
Жағаңа жетсемші, Қамсақты.

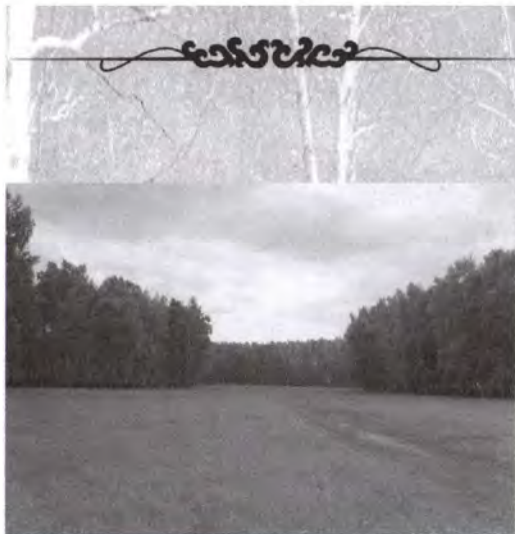
1976 ж

АҚТАС ТҮЛЕКТЕРІ

*Ғазез Мұхаметжанов, Тұяқ Есхожина,
Бүркітбай Аяғантегі, Сәдібек Тоқпанов*

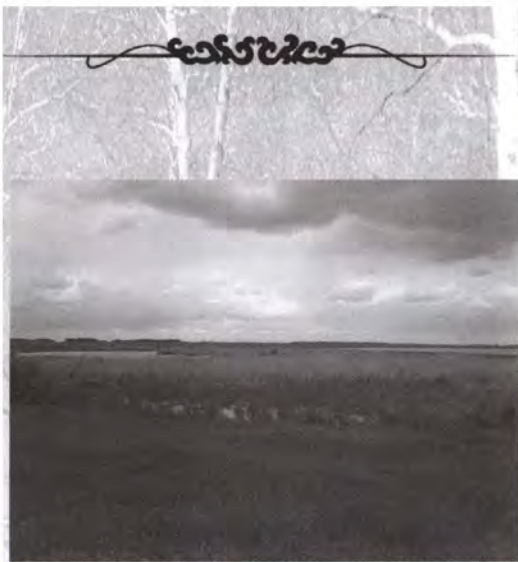
Ақтастың түлектері,
Ақтастық қыз-ұлдары.
Елжіреп жүректері,
Ауылдың асылдары.
Ақтастың “тұңғыштары”,
Тәлімді, білімдісі.
Болсын көп ұл-қыздары –
Өнерлі, ғылымдысы.
Ағамыз қорғап елін,
Жетті үш жұлдызына.
Шықты ғой інілерім,
Ғылымның өр шыңына.
Әпкеміз мейірімді
Бас болды панасызға.
Жетімге төсін иді,
Ана боп панасызға.
Жасай бер, Ақтасымыз,
Ұшырып түлектерді!
Ақсақал, әр шашымыз
Айтсын ақ тілектерді!
Бас ием Ақтасыма,
Қария, баласына,
Әр жусан, әр тасына,
Ауасы, даласына!

Ақтастың қалың қайыны

БАЛАЛЫҚ ҚАЛДЫ АУЫЛДА

Балалық қалды ауылда
тым сарғайып сағынба.
Жауыны, қары, дауыл да
Келсе, шіркін, тағы да!
Жалында, жүрек, жалында,
Жаңылма сында, жаңылма.
Ата-анам сөзі жадымда.
Жас күнде қалған ауылда.
Темір тұлпар тебуші едік,
Қара жолдың қуып шаңында.
Ағаш қоймай кезуші едік
Ит кірмеген қуыстарын.
Арғы жайсаң жағада
Жалаңаяқ бала күн.
Келсе ғой деп тағы да
Сағына бір қарадым.

Ақтастың жазық даласы

ЕСІЛДІҢ ЕРКЕ АҚТАСЫ

“Еңбек” атты “Атамекен” ауылым,
Сонда өтті сәби, бөбек дәуірім.
“Анамекен” – Үкілі Ыбырай ауылы,
Соғыс жылдар көрдім тұрмыс ауырын.

Жерортада, Қамсақты өзен қасында,
Актас деген ауыл болды жасымда.
Көп еді ғой жан өртегіш қыздары,
Ажарлары арқау болған ғасырға.

Арқалы ауыл бар керегін таппас па,
Құдандалы аз болған жоқ жақтас та.
Екі аулымның сұлулары аз емес,
Ерте кетіп келін болған Ақтасқа.

Екі жеңгем арулары Ақтастың,
Үш келінге құда болып тап бастым.
Құдашалар, құдағилар көбейді,
Сұраған жаннан бізге сәлем айтпас кім.

Есіл бойы ел сүйсінген еркесі,
Жалғызтаудың Ақтас сері серкесі.
Шокан сүйген хан-төренің жайлауы,
“Жарқын” көлге жақын жатқан жер төсі.

Ерке ауыл еркелігін жасады,
Екі жақтан бір күнде екі асады.
“Ақтас” – десең,
ауылдағы інілер,
Әлі күнге ауыздарын ашады.

16.07.08.

Астана

*Құралай Шпекбай қызы,
Саттар келіні.*

Айналайын – Ақтас, - деген ауылым,
Келін болып түскен жерім – қазығым.

Ұзақ уақыт өткен екен бүгінде
Келгеніме құшағыңа, қауымым.

Сен туралы талай кітап жазылар,
Сен туралы талай әндер айтылар.
Қасиетіңнен айналайын, ауылым,
Боларсың сен ұрпағыңа бойтұмар.

Сенде туған талай ғалым ұл-қыздар,
Сенде туар әлі талай жұлдыздар.
Ол жұлдыздар жарқыраса аспанда
Ақтастың да мәртебесі зор тұрар.

Төбіреніп жырын жазған жүректен
Келін едім, Әже болдым бүгін мен.
Кәкімбектей аға жазған жырлардың
Жалғасындай сезімді тербеткен.

02.02.2008 ж.

Астана

Сәдібек пен Құралай немерелерімен
(Астана)

VIII. АҚТАС АУЫЛЫНЫҢ ТҰРҒЫНДАРЫ

(2008 жылғы ақпандағы дерек бойынша)

реті	Аты-жөні	Туған жылы
1	Ибраева Қарапа	1929
2	Әблин Біржан Қаратайұлы	1961
3	Күлзат Сейтқасқызы	1963
4	Көгершін Біржанқызы	1988
5	Сағындық Біржанұлы	1990
6	Перизат Біржанқызы	1996
7	Төлебаев Бақытжан Темірболатұлы	1961
8	Бағдат Ерғалиқызы	1961
9	Саят Бақытжанұлы	1987
10	Нұртас Бақытжанұлы	1989
11	Айдана Бақытжанқызы	1996
12	Ағатаева Рая	1944
13	Бүркіт Қайыржанұлы	1972
14	Тәжібаев Берік Жұмағұлұлы	1977
15	Сәуле Талапқызы	1977
16	Айбол Берікұлы	1999
17	Айдана Берікқызы	2004
18	Төлебаева Амантай	1933
19	Елеусізов Мұқтар Сманұлы	1955
20	Елеусізова Күлбара	1933
21	Баян Жұмабайқызы	1966
22	Ақылгүл Мұқтарқызы	1985
23	Жандыгүл Мұқтарқызы	1989
24	Жанберік Мұқтарұлы	1992
25	Аяпбергенів Серкелбай Батырбайұлы	1951
26	Күлзи Ережепқызы	1956
27	Руслан Серкелбайұлы	1977
28	Айнар Қайратқызы	1980
29	Серкелбай Ерасыл Русланұлы	2002
30	Тұяқов Сейтахмет Тұяқұлы	1947

31	Балжан Айтқожақызы	1955
32	Назым Сейтахметқызы	1990
33	Өміржанов Қайролла	1920
34	Жаксылық Қайроллаұлы	1951
35	Сәуле Қажыбайқызы	1950
36	Ербол Жаксылықұлы	1973
37	Жансұлу Сапарқызы	1973
38	Жаксылықова Акку Ерболқызы	1995
39	Аманбол Ерболұлы	1996
40	Беккожин Даулет Советұлы	1967
41	Айжан Жақанқызы	1966
42	Жанболат Даулетұлы	1989
43	Жұлдызай Даулетқызы	1997
44	Бектеміров Тіржан Ақанұлы	1954
45	Үмітжан	1957
46	Неғметжанов Тайжан	1936
47	Әмина	1941
48	Толқын Тайжанұлы	1968
49	Айсұлу Мұратқызы	1979
50	Тайжанов Рахат Толқынұлы	2000
51	Төлебаев Дүйсен Төлебайұлы	1939
52	Мария	1938
53	Мереке Дүйсенұлы	1977
54	Жайық Дүйсенұлы	1978
55	Махаббат Харезовна	1984
56	Азат Мерекеұлы	2002
57	Дүйсен Диас Мерекеұлы	2005
58	Дамир Мерекеұлы	2007
59	Бектеміров Қайырлы Марқашұлы	1946
60	Мәрзия	1954
61	Серік Қайырлыұлы	1981
62	Қуанышбек Қайырлыұлы	1986
63	Бектемірова Тойжан Нұрқанқызы	1956
64	Гүлгүл Біржанқызы	1985

65	Ырысжан Біржанқызы	1987
66	Татанова Күлше Какибайқызы	1957
67	Асқарбек Баянұлы	1984
68	Тәжібаева Шәпен	1942
69	Гүлжан Жұмағұлқызы	1964
70	Серік Жұмағұлұлы	1970
71	Жандос Жұмағұлұлы	1984
72	Тәжібаев Жаңабай Жұмағұлұлы	1962
73	Мұхаметжанова Әмина Арнашовна	1972
74	Тәжібаев Мейірбек Жаңабайұлы	2006
75	Хамзин Жасұлан Қазіұлы	1957
76	Қарлығаш Салдауқызы	1957
77	Данаш Жасұланқызы	1986
78	Дамеш Жасұланқызы	1988
79	Исатай Жасұланұлы	1991
80	Бұратаева Ұмытжан Айтхожақызы	1947
81	Самат Сартайұлы	1972
82	Қанат Сартайұлы	1967
83	Бекзат Сартайқызы	1982
84	Гүлжан Сартайқызы	1985
85	Неғметжанов Байжан	1940
86	Сабира Аялбергенқызы	1942
87	Ерғожа Байжанұлы	1961
88	Куләш Сабырқызы	1970
89	Гүлмира Ерғожақызы	1991
90	Нұрболат Ерғожаұлы	1992
91	Төлебаев Мұқтар Дүйсенұлы	1966
92	Жанар Нұртайқызы	1971
93	Айдос Мұқтарұлы	1993
93	Әсемгүл Мұқтарқызы	1995
94	Аян Мұқтарұлы	2002
95	Махметова Роза	1953
96	Тәжібай Ләззат Бұғыбайқызы	1980
97	Асқарбек Жұмағұлұлы	1980

98	Жұмағұл Данагүл Аскербекқызы	2002
99	Мирас Аскарбекұлы	2006
100	Аяғанов Қойшы	1927
101	Самат Қойшыұлы	1968
102	Роза Қуандыққызы	1980
103	Диас Саматұлы	2003
104	Олжас Саматұлы	2006
105	Мәжікеева Қайни	1927
106	Жайық Жұмахметұлы	1970
107	Күлзайраш Хамитқызы	1970
108	Жұмахметов Санжар Жайықұлы	1992
109	Қарақат Жайыққызы	2004
110	Мұхаметжанов Жүсіп	1937
111	Бақыт Бердімұратқызы	1943
112	Толқын Жүсіпұлы	1980
113	Айнагүл Жүсіпқызы	1972
114	Маржан Қайроллақызы	1979
115	Жүсіп Ерсұлтан Толқынұлы	2005
116	Тұяқов Бауыржан Мұқатайұлы	1967
117	Гүлжайнат Мейрамқызы	1971
118	Сағыныш Бауыржанқызы	1991
119	Нұрбол Бауыржанұлы	1994
120	Айдана Бауыржанқызы	1995
121	Нұрланов Ергали Әлімжанұлы	1942
122	Рахат Ергалиұлы	1977
123	Айнұр Нұрғалиқызы	1981
124	Ергалиева Дариға Рахатқызы	2005
125	Аяпбергенев Берік Батырбайұлы	1963
126	Әлия Қайратқызы	1961
127	Батырбаев Нұрсұлтан Берікұлы	1992
128	Нұрлан Берікұлы	1994
129	Әдеубеков Рашид Рахымбайұлы	1951
130	Төлебаева Гүлнәр Салдауқызы	1955
131	Әдеубекова Гүлстан Рашидқызы	1991

132	Қожахметов Құлатай Жұмағалиұлы	1952
133	Алма Аяғанқызы	1954
134	Манат Құлатайұлы	1978
135	Есет Құлатайұлы	1981
136	Қасенов Бақыт Елтайұлы	1990
137	Мәжікеев Нұрахмет Жұмахметұлы	1952
138	Роза Нұрманқызы	1955
139	Ерболат Нұрахметұлы	1987
140	Сандуғаш Нұрахметқызы	1989
141	Омаров Рузай Сәркенұлы	1958
142	Исмайлова Гүлшайда Шаимқызы	1959
143	Саркенова Ақжарккын Рузайқызы	1966
145	Ескалиев Сапар	1938
146	Бопаш Нұрғалиқызы	1942
147	Қанат Сапарұлы	1964
148	Гүлсім Қойшықызы	1964
149	Мөлдір Қанатқызы	1988
150	Ажар Қанатқызы	1994
151	Сапаров Ерназар Қанатұлы	1998
152	Омаров Саркен	1930
153	Зейнеш Нұрғалиқызы	1938
154	Абай Саркенұлы	1960
155	Айгерім Марданқызы	1966
1563	Сымбат Абайқызы	1991
157	Алуа Абайқызы	1994
158	Қалдарбаев Рамазан Тахауиұлы	1961
159	Жартанова Бақыт Шоматқызы	1969
160	Жартанова Гүлдерай Галихойнарқызы	1989
161	Қалдырбаева Асылтай Рамазанқызы	1992
162	Сағындық Рамазанұлы	1994
163	Барикенова Нурикамал Шәріпқызы	1951
164	Нұрлан Жақсылықұлы	1973
165	Нұралы Жақсылықұлы	1976
166	Ерболат Жақсылықұлы	1977

167	Сакенов Әсет Серкешұлы	1988
168	Аяғанов Ожан Қойшыұлы	1969
169	Айдынгүл Тельманқызы	1972
170	Қойшин Айдос Ожанұлы	1992
171	Қойшина Аякөз Ожанқызы	1993
172	Асылхан Ожанұлы	1996
173	Тұякова Могва	1936
174	Тұяков Әділжан Мұқатайұлы	1975
175	Какенов Қадыржан Төлетайұлы	1961
176	Күлнәзия Өтегенқызы	1960
177	Дархан Қадыржанұлы	1986
178	Дәурен Қадыржанұлы	1992
179	Төлебаева Қайыржан	1929
180	Бауыржан Темірболатұлы	1967
181	Ләззат Букеляйқызы	1966
182	Гүлмира Бауыржанқызы	1990
183	Жанарбек Бауыржанұлы	1993
184	Темірболат Даяна Бауыржанқызы	2007
185	Біләлов Ғабит Қабдешұлы	1960
186	Гүлбану Қайроллақызы	1959
187	Айгүл Ғабитқызы	1988
188	Қабдөшева Батима Ғабитқызы	1997
189	Есқалиев Шалабай	1929
190	Нағима Сәкенқызы	1930
200	Жомарт Шалабайұлы	1952
201	Қадиша Қабдірашитқызы	1953
202	Біләлов Қабдеш	1939
203	Қадиша	1941
204	Сұлтан Қабдешұлы	1968
205	Нәзиля Серікқызы	1969
206	Қабдөшев Нұрболат Сұлтанұлы	1995
207	Жанат Сұлтанұлы	1998
208	Аяғанов Марат Қойшыұлы	1966
209	Гүлнәр Жұмағұлқызы	1966

210	Қойшина Мадина Маратқызы	1992
211	Гаухар Маратқызы	1994
212	Хамзин Ахат Мәзиұлы	1978
213	Ақдидар Рашидқызы	1981
214	Мәзи Ермахан Ахатұлы	2001
215	Батырхан Ахатұлы	2004
216	Хамзин Боранбай Мәзиұлы	1957
217	Бекзат Дауренбекқызы	1960
218	Арман Боранбайұлы	1988
220	Сәния Боранбайқызы	1991
221	Ауғанов Болат Омарұлы	1958
222	Зәуреш Хамитқызы	1958
223	Торғын Болатқызы	1989
224	Ниязбек Болатұлы	1992
225	Омаров Қонысбай Болатұлы	1994
2263	Қоспанов Олжабай	1938
227	Зейнұр	1942
228	Талғат Олжабайұлы	1966
229	Әлия Балтабайқызы	1980
230	Олжабай Тұңғышбай Талғатұлы	2003
231	Даниял Талғатұлы	2006
232	Омаров Совет Омарұлы	1936
234	Айна Аханқызы	1940
235	Жанат Советұлы	1972
236	Ұлжан Советқызы	1976
237	Қайыржанов Марат Бердыбекұлы	1984
238	Бекқожин Совет Қапезұлы	1938
239	Зияда Аяпбергенқызы	1938
240	Кенжеш Советұлы	1974
240	Данияр Советұлы	1972
241	Зауре Аужанқызы	1977
242	Советова Алтынай Даниярқызы	1999
243	Құралай Даниярқызы	2004
244	Аяғанова Күлжиян Мырзашқызы	1957

245	Айдархан Түлкібайұлы	1979
246	Ғельманов Алихан Түлкібайұлы	1992
247	Сынабекова Ботағоз Алтынбекқызы	1984
248	Аяғанова Биқамал Айдарханқызы	2005
249	Секенова Қуаныш Ақтайқызы	1975
250	Серкешова Айзада Ризабекқызы	1998
251	Серкеш Райымбек Ризабекұлы	2002
252	Сүлейменов Сейлбек Қайржанұлы	1970
253	Жайнагүл Есенғалиқызы	1970
254	Мейрамбек Сейлбекұлы	1992
255	Әділбек Сейлбекұлы	1999
256	Мадина Сейлбекқызы	1994
257	Қоспанов Ерғали Есенғалиұлы	1957
258	Гүлнәр Қайрбекқызы	1960
259	Жасұлан Ерғалиұлы	1985
260	Тұяқов Сабыржан Мұқатайұлы	1970
261	Балқия Талапқызы	1973
262	Мұқатаев Нұрлыбек Сабыржанұлы	1999
263	Ақжүніс Сабыржанқызы	2004
265	Айғаным Сабыржанқызы	2004
266	Мұхаметжанов Қуанышбай Жүсіпұлы	1962
267	Гүлбақша Сәрсенбайқызы	1960
268	Айтолқын Қуанышбайқызы	2000
269	Дайыров Қалымтай Серікбайұлы	1963
270	Айгүл Мендыбайқызы	1963
271	Гүлмира Қалымтайқызы	1988
272	Бақытбек Қалымтайұлы	1991
273	Аманжолов Дулат Әміржанұлы	1957
274	Сыздықова Балқия Гайтуллақызы	1961
275	Аманжолов Дархан Дулатұлы	1984
276	Әміржанов Нұрхан Дулатұлы	1992
277	Негіметжанов Ерік Байжанұлы	1966
278	Гүлжан Зейноллақызы	1965
279	Альбина Ерікқызы	1990

280	Аманжолов Самұрат Әміржанұлы	1949
281	Қожахметова Мауия Қанапияқызы	1949
282	Аманжолова Айзада Самұратқызы	1988
283	Төлебаев Даурен Бердімұратұлы	1967
284	Гүлшат Киікбайқызы	1972
285	Бердімұратова Жанбота Дауренқызы	1994
286	Гаухар Дауренқызы	1998
287	Кенжеболат Дауренұлы	2001
288	Қоспанов Жанғали Есенғалиұлы	1975
289	Ләззат Қайырлықызы	1978
290	Токпанов Саттар	1930
291	Мариям	1935
292	Мейрам Саттарұлы	1962
293	Шолпан Қабиқызы	1963
294	Анар Мейрамқызы	1988
295	Ботағоз Мейрамқызы	1991
296	Саттаров Ерасыл Мейрамұлы	1998
297	Бұратаев Ардақ Сартайұлы	1974
298	Әсем Зейноллақызы	1976
299	Сартаева Арайлым Ардаққызы	1996
300	Адай Ардақұлы	2002
301	Ағатаев Айбек Қайыржанұлы	1980
302	Кенжегүл Жұмабекқызы	1980
303	Ерназ Айбекұлы	2001
304	Гүлнәз Айбекқызы	2005
305	Нұрланов Нұрғали	1929
306	Бизара	1933
307	Жұматай Нұрғалиұлы	1957
308	Макпал Тендікқызы	1961
309	Қарлығаш Жұматайқызы	1987
310	Нұрғалиев Мейірхан Жұматайұлы	1993
311	Мәди Жұматайұлы	1995
312	Нұрланов Мырзатай Нұрғалиұлы	1960
313	Қаршыға Боқайқызы	1963

314	Нұрғалиев Бағдат Мырзатайұлы	1997
315	Жанар Мырзатайқызы	1986
316	Бейсенов Қайырлы Мәкенұлы	1952
317	Иманбаирова Риза Қойшеқызы	1951
318	Тәжібаев Жұмабек Қылышбайұлы	1936
319	Сағындық Жұмабекұлы	1961
320	Серғалиева Зәуреш Фазылқызы	1969
321	Жұмабекова Аққу Сағындыққызы	1969
322	Айсұлу Сағындыққызы	1996
324	Абзал Сағындықұлы	1999
325	Тәжібаев Санат Жұмабекұлы	1964
326	Шамшиқамар Темірболатқызы	1964
327	Махаббат Санатқызы	1989
328	Алмаз Санатұлы	1991
329	Бақша Санатқызы	1994
330	Әлішер Санатұлы	1999
331	Бейсенов Ербол Хамитұлы	1970
332	Сандыгүл Жұмабекқызы	1972
334	Хамитова Бибигүл Ерболқызы	1992
335	Жібек Ерболқызы	1994
336	Есбол Ерболұлы	1996
337	Әлімжанов Жанғали Шаймұратұлы	1950
338	Байлина Сара Нұрбайқызы	1963
339	Аяпбергенов Жанбырбай Батырбайұлы	1953
340	Күлшаим Елеуқызы	1955
341	Батырбаев Мейрамбек Жанбырбайұлы	1994
342	Аяпбергенова Меңсұлу	1928
343	Әлия Батырбайқызы	1961
344	Адырбай Батырбайұлы	1955
345	Ғайша Қалакқызы	1956
346	Оразалин Қайырлы Қабылқасымұлы	1952
347	Қуаныш Қасенқызы	1947
348	Жұлдыз Қайырлыққызы	1983
349	Тайжолова Зүлкия Қожағалиқызы	1940

350	Таттыбаев Орал Балқайұлы	1934
351	Қасымова Нұрсұлу Оралқызы	1962
352	Нұрлыбек Бакытұлы	1990
353	Бііләлов Молдаш Қабдошұлы	1971
354	Марал Молдашқызы	1976
355	Қабдошева Айжан Молдашқызы	1997
356	Арман Молдашұлы	2002
357	Айтжанов Жабай Ағыбайұлы	1966
358	Нұрғиза	1930
359	Бимаржан Нұрғалиқызы	1970
360	Айдархан Жабайұлы	1995
361	Алпамыс Жабайұлы	1997
362	Төлебаев Бердімұрат	1936
363	Райхан	1938
364	Еркін Бердімұратұлы	1974
365	Ақбота Бердімұратқызы	1977
366	Қылышбаев Ералы	1937
367	Нұрлы Ераліұлы	1978
368	Айқын Ераліұлы	1975
369	Асылжан Ераліұлы	1981
370	Рамазанова Гүлжан Сарсенбайқызы	1988
371	Ералы Диас Айқынұлы	2007
372	Омаров Таңат Шайхысләмұлы	1976
373	Ибраев Төлеген Исманұлы	1952
374	Гүлжамила Жұмахметқызы	1954
375	Назар Төлегенұлы	1985
376	Қалдарбаев Болат	1960
377	Тәттібаева Майра Оралқызы	1959
378	Қалдарбаев Мұратбек Болатқызы	1989
379	Бектеміров Ержан Қайырұлы	1974
380	Гүлім Ақжанқызы	1981
381	Қайырова Назира Ержанқызы	2001

АҚТАС АУЫЛЫНЫҢ БАСШЫЛАРЫ

Колхоз басқармалары:

1. Есқали Рамазанов
2. Жұмаш Мұхамеджанов
3. Жұмахмет Мәжікеев
4. Ахметжан Нұрғалиев
5. Құрмантай Ағажанов

Бөлімше менгерушілері:

1. Зейнолла Мәліков
2. Жәмет Кәкімов
3. Тұяқ Оспанов
4. Айтахмет Мәжікеев
5. Зұлқарнай Тайжолов
6. Жеміс Кәкімов
7. Жомарт Есқалиев

Шаруа қожалықтары:

1. Тұңғыық.	Айтахмет Мәжікеев
2. Арай	Баян Татанов
3. Орал Тәттібаев	
4. Арман	Боранбай Хамзин
5. Ақтас	Жангелді Қоспанов

1999 жылы осы шаруа қожалықтары «Әділет» шаруа қожалығына бірігеді.

2000 жылы «Агро-Ақтас» ЖШС болып, оның директоры Жомарт Есқалиев сайланды.

Ш.Есқалиев

Қыс кезі

ЖЕКЕШЕЛЕНДІРУ ХИКАЯЛАРЫ

Солақай жекешелендірудің салдарынан 10 қой қорасының күл-талқаны шығып, балабақшаның шаңырағы ортасына түсті. 20 – 25 мың қойдан тігерге тұяқ қалмады. Электр жарығы, газ, тас көмір дегендердің аты өшті. Ауылда жұмыссыздық белең алды. Саудагерлікті коммерсант деп айтатын әдемі сөзбен алмастырдык. Олар жетіаталас бауыры түгіл өзімен бірге туған туысын да ақшаға айырбастайтын болды. Немесе. Әйелді толғақ қысты. Аудан орталығына екі шақырым қалғанда машина жүрмей қалды. Шопыр орталыққа жаяу кеткен соң босанатын әйелдің жанындағылар оны ораған көрпесіне жатқызып сүйрейді. Онымен қанша жерге барады? Босанатын анадан гөрі қасындағылар жаман киналады. До­лы боран ұлып тұр. Әйтеуір, ана барған соң-ақ босаныпты, егіз перзент дүниеге келіпті. Міне, ауылдағылардың көрген күні! Адамға деген қамқорлық!

Бұрындары облыс, аудан басшылары жиі-жиі келіп, халықпен сұхбаттасып, жетістік-кемшіліктерді біліп тұрушы еді. Қазір облыс әкімі түгіл аудан басшыларын шақырып келтіре алмайсың. Олар адыра қалған мал қораларын, аңғал-саңғал мәдени орталықтарын көре ме, не алсын! Бұрын: «бәрі де халық үшін, халықтың игілігі үшін делінген. Енді: «мен үшін, менің бакытым үшін!» деген ниетте.

Бұрын қысы-жазы автомашина, тракторлар терезе түбінен гүр-гүр, ерсілі-қарсылы

жүк тасып, тіпті түнде де тыным болмай, ұйқыдан оятатын. Аспанда алып лайнерлер жолаушылар тасып, із қалдырып жататын еді-ау!

Қазір бұлардың бірде-бірі жоқ. Дүние жаңа жаралғандай тып-тыныш. Кеңселер «Бәрі де майданға кетті!» деген соғыс уағындағыдай хабарландыру ілмесе де қаңырап бос қалған. Әкімдер «қалай күн көрсең олай күн көр» деген жаттанды сөздермен бетінді бірақ қайтарады. Елбасы «шыдаңдар, көнбіс халық едік қой» деп теледидардан талай айтты.

Бұрындары түнде техниканың гүр-гүрінен ұйықтай алмасақ, енді болашақ оның иелері – жастар не болар екен деген ойлар мазалап, тыныш таптырмайды.

Абай: «Қауындап ойпаң жерге шөп бітеді,

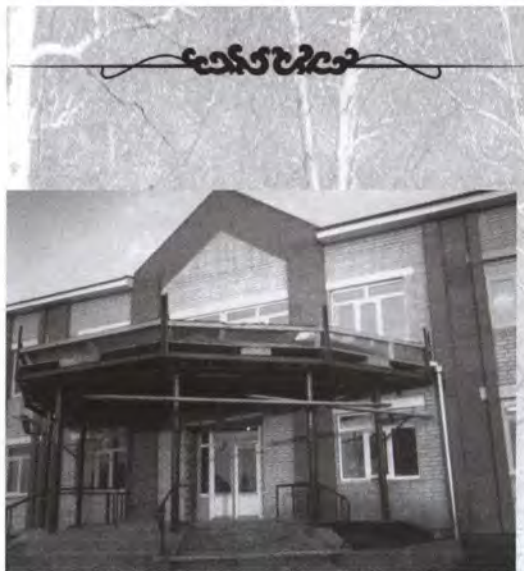
Кей адамға мал мен бас көп бітеді», аяғын, Көкпай, сен жалғастыршы дегенде,

«Пысық деген жігітті болыс қойсаң,

Қашан түсіп болғанша жеп бітеді», – деген екен. Міне, кеңшарды басқара алмай, бірақ жеп-жеп тауысқандарға жоғары лауазымды шен-шекпен үлестіріледі. Бұл да – «талтаңдасаң талтаңда, ақшаң болса қалтаңданың» кері.

Сөзімді батыр Б.Момышұлының:

«Ей, бүгінгі жас қауым, бейтаныс ұрпақ! Әр әке балам бақытты болса екен, үрім-бұтағым үзілмесе екен, өшпесе екен деп тілейді. Біз бұл өсиетті абыроймен орындап, социалистік Отанымызды Гитлер сияқты ең жауыз жаудан сақтап қалдық. Туысқандық бірлігімізге титтей де дақ түсірмедік», – деген ұлағатымен аяқтағым келеді».

Жаңа мектеп. 2008 ж.

Ақтас мектебінің ұстаздар ұжымы. Ортада Социал, Қайролла, Ғалым ағалар

АҚТАС НЕГІЗГІ МЕКТЕБІНІҢ (2008) ҰСТАЗДАР ҰЖЫМЫ

1.Токпанов Мейрам Саттарұлы – директор, 26.11.1962 ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Қазақ Мемлекеттік педагогикалық университеті – 1991ж. Мамандығы – тарих пәнінің мұғалімі.

2.Омарова Айгерім Марданқызы – директордың оқу ісі жөнінен орынбасары, 13.01.1966ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық институты, 1998 ж. Мамандығы – математика және физика пәнінің мұғалімі.

3.Неғметжанова Гүлжан Зейноллақызы – директордың тәрбие жөнінен орынбасары, 15.06.1965ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық институты, 1987 ж. Мамандығы – орыс тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі.

4.Оразалина Алтын Нұрғалиқызы – 23.03.1981ж. Білімі – орта кәсіптік, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық колледжі, 2006 ж. Мамандығы – қазақ тілі мен әдебиетінің мұғалімі.

5.Хамзина Ақдидар Рашитқызы – 11.01.1981ж. Білімі – орта кәсіптік, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық колледжі, 2000 ж. Мамандығы – бастауыш сынып мұғалімі.

6.Махметова Роза Саршақызы – 20.04.1953ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны

– АПИИЯ, 1978 ж. Мамандығы – неміс тілі пәнінің мұғалімі.

7.Тәжібаева Шамшіқамар Темірболатқызы – 07.08.1964ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық институты, 1986 ж. Мамандығы – математика пәнінің мұғалімі.

8.Иманбайырова Риза Қойшықызы – 11.12.1951ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – ЖенПИ, 1974 ж. Мамандығы – математика пәнінің мұғалімі.

9.Ибраев Төлеген Исманұлы – 04.03.1953ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық институты. Мамандығы – география пәнінің мұғалімі.

10.Серғалиева Зәуреш Фазылқызы – 13.08.69ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық институты, 1991 ж. Мамандығы – химия, биология пәнінің мұғалімі.

11.Омаров Абай Саркенұлы – 09.02.1960ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – КПУ, 2004 ж. Мамандығы – дене тәрбиесінің мұғалімі.

12.Неғметжанова Күлән Сабырқызы – 13.03.1970ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық университеті, 2005 ж. Мамандығы – бастауыш сынып мұғалімі.

13.Төлебаева Бағдат Ерғалиқызы – 09.11.1961ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – УПИ 1983ж. Мамандығы – бастауыш сынып мұғалімі.

14.Секенова Қуаныш Ақтайқызы – 18.08.1975ж. Білімі – орта кәсіптік, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық колледж

Болашақ чемпион

1996ж. Мамандығы – бастауыш сынып мұғалімі.

15.Өміржанова Жансұлу Сапарқызы – 12.11. 1973ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық университет 1996ж. Мамандығы – қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі.

16.Мухаметжанова Маржан Қайроллақызы – 04.12.1979ж. Білімі – жоғары, бітірген оқу орны – Петропавл педагогикалық университет 2001ж. Мамандығы – математика пәнінің мұғалімі.

17.Ескалиева Гүлсім Қойшықызы – 28.11. 1964ж. Білімі – орта кәсіптік, бітірген оқу орны – Петропавл медициналық училищесі 1983ж. Мамандығы – санитар.

18.Токпанова Шолпан Қабиқызы – 24.04. 1963ж. Білімі – орта кәсіптік, бітірген оқу орны – Щучиялық педагогикалық колледж. Мамандығы – іс жүргізуші және кітапханашы.

**«Ел мен жер» - құрастырған Тортай Садуақас.
ҚР Мемлекеттік архив, 1841 жылғы санау. Алматы. 2003ж.**

IV. ЕСЕНБАЙ БОЛЫСЫ, 1841 ж. (үзінді) (Бүркітбай Аяған елі)

	Түтін саны	Ер адамдар	Әйел адамдар	Жылқы	Қарамал	Қой- ешкі
Болыс. Сұлтан Сартай Шыңғысов		2	6	8	265	1
(Жаксылық/Малтабар-?) Жиыны	2	6	8	320	2	301
І.Ауыл ст. Қойшығара Еділов а-і.	3	9	10	24	3	47
Қарамағындағылар:						
Тілеуғабыл Малғарин	4	12	19	135	5	159
Көлдей Көшетеров аға-іні.	5	15	17	46	5	89
Жамансары Тұрдыбеков	4	11	12	19	-	59
Күсеп Жайылғанов	3	6	7	12	1	-
Дандыгер Байболатов	2	9	10	10	2	45
Мұлкаман Қойсарин	3	10	11	13	3	47
Сұрапкел Бердібеков	1	2	3	4	1	-
Алданазар Жаманаев бау.	2	6	8	301	2	100
Есмағамет Аманов	1	2	3	19	3	29
Сүгір Бекболатов	2	6	7	20	3	25
Жабай Алушин аға-іні.	4	11	12	39	3	29
Байжабақ Баймамбетов	2	6	7	5	4	19
Тұнғатар Биманбетов	2	6	5	18	5	100
Тоқсары Байманбетов	2	4	7	10	3	70
Жақып Ниязов	1	2	3	19	1	79
Ермек Шуашов аға-іні.	3	9	8	23	1	10
Жұман Шуашов	2	6	7	10	1	35
Манат Бостанов	2	5	7	17	1	25
Таңат Бостанов	1	2	3	2	1	-
Метрей Кәдібаев а-і., б.	6	22	24	16	3	-
Досжан Байзағов аға-іні.	6	17	20	30	2	25
Ноғайша Орынбаев	2	6	7	7	-	15
Жарқынбай Шуашев	1	2	3	7	1	-
Жантоқа Шуашев	1	2	3	8	1	15
Балапан Есенгельдин	1	2	2	4	-	15
Ағатек Есілов аға-іні.	3	9	10	12	2	25
Жанғұтты Еркетаев аға-іні.	4	11	12	5	6	50
Жылғара Рүстемов	13	9	11	15	-	20
Барлығы	76	219	258	1075	79	158

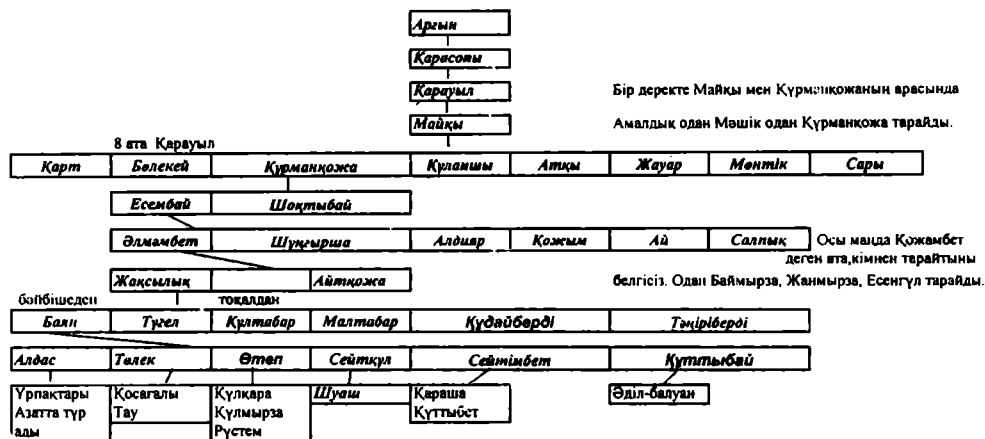
1908ж. қауым достық	Шарушылық ауылдың ақсақалы бойынша атауы	Жер аты	Ата
Шалқар болысы (үзінді)			
34	Қожахмет Жақсыбаев	Кәрікыстау	Жақсыбай
	Баймолла Қосағалин	Ұзынағаш	Қосағалы
	Көшек Есенбаев	Құмалақ	Есенбай
	Жәнібек Алпысов	Кәрікыстау	Алпыс
	Қазыбек Есмағамбетов Есмағамбет	Теректіағаш	
38	Ілияс Әбілин	Жансүгірағаш	Әбіле
	Шалғынбай Сандыбаев	1-ші Бұлақ (Үкілі Ыбырай елі)	Сандыбай
	Сәрсенбай Исин	2-ші Бұлақ	Иса
1	Дәулет Токин	Қамсақты	Токты
	-	Кейгенжұрт	-
	Жапар Сантаев	Қаудандыағаш	Сантай
2	Игібай Байғожин	Шәкенбейіт	Байғожа
3	Алмұқан Саркөпеев	Теректі	Саркөпей
	Бітебай Метреев	Сарыөлең	Метрей
	Қоянбай Досжанов	Қос Қаратал	Досжан
	Сыздық Тайғұлин	Шанқанай	Тайғұлы
	Тақыр Досаев	Қойшыбай Ескікыстау	Досай
	Бейсен Байқоңыров	Қарағай	Байқоңыр

Түсініктеме: Қазақтың жазбаша шежіресі мен осы 1841 жылы колониалдық әкімшілік өткізген санақ ақпараты бір жерден шығып отыр. Мысалы, сол кезде Есенбай болысына қазыргі Бұлақ, Ақтас, Қарағай, Бірлестік, Құмтөккен, Өскен, Даукарада тұратын елдің ата-бабалары қараған.

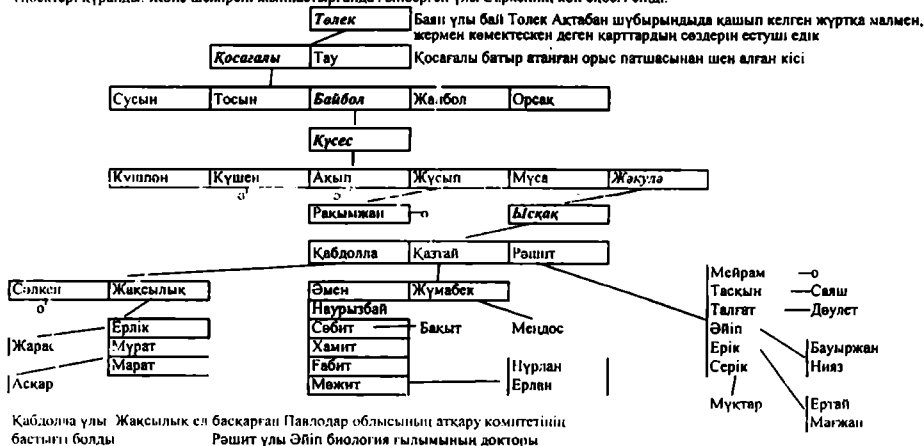
Тізім бойынша, шежіреден белгілі Ермек Шуашұлы, Манат-Қанат Бостанұлы, Метірей Кәдебайұлы, Ноғайша, Жарқынбай, Жанток Шуашұлы, ал 1908 жылғы қауымдастықта Сыздық Тайғылұлы, Бітебай Метірейұлы, Бейсен Байқоңырұлы сияқты аталарымыздың есімі аталады.

Әлеуметтік жағдайынан қарағанда Ермек атамyzдың жағдайы жақсы болған сияқты. Себебі, ол кісінің жанұясында 17 адам болса, 23 жылқы, 1 сиыр, 10 қой-ешкі болған екен. Сол сияқты Бостан балалары да әлді болған сияқты. Ал осы кісілердің атажұрты Жалғызтау мен Айыртау, Сырымбет пен Төраңғұл көлінің арасы болатын.

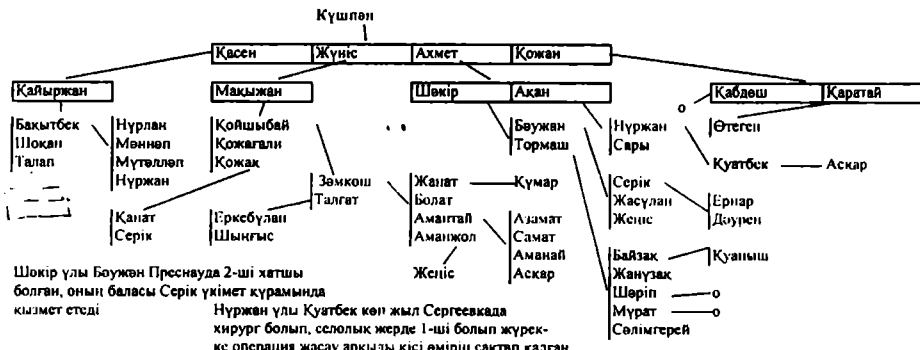
IX. ШЕЖІРЕ

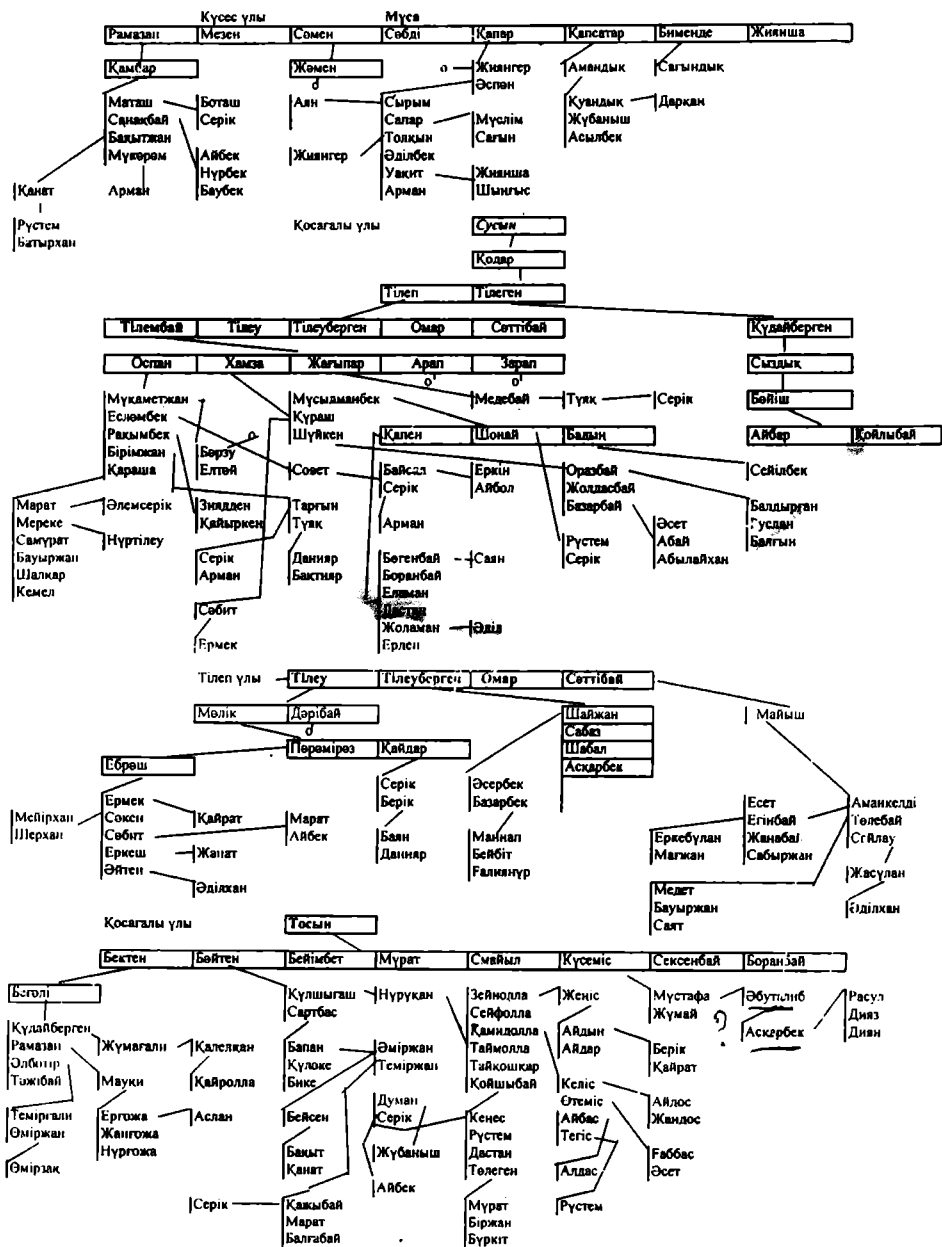

Біз таратқашы болып отырған Ақтас, Қарағай, Бұлақ ауылының тұрғындарының көпшілігі Құлтабар, Төлек, Шуаш атаның балалары. Бұл шөжірені жыйнастырып компьютерде терген Рәшит ұлы Тасқын. Оқыған жұрттың қосып алары болса 34-46-98, 46-85-44 т.ел. Қабарласса екен. Шөжіренің негізін Сыздық ұлы Төлебайдан жазып алған Мақұм ұлы Қайранастың, жездем Бекқожа ұлы Әшімнің елбектері құрайды. Және шөжірені жыйнастырғанда Аялбергенің ұлы Сыркенің көп еңбегі сіңді.

Қабдолла ұлы Жақсылық ел басқарған Павлодар облысының атқару комитетінің бастығы болды
Рәшит ұлы Әліп биология ғылымының докторы

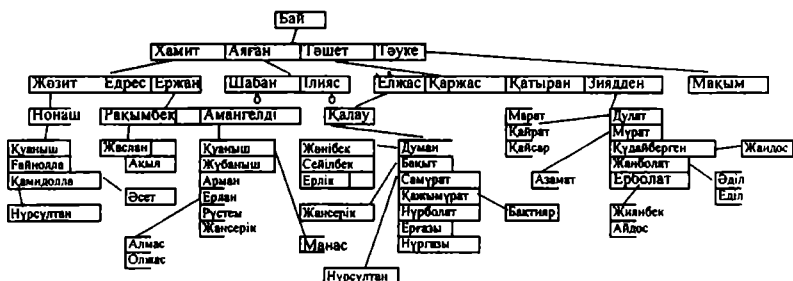
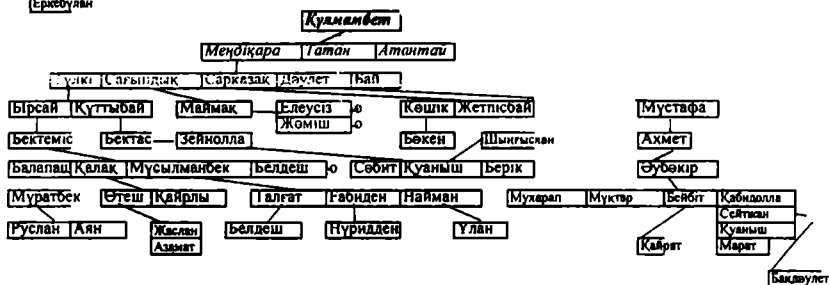
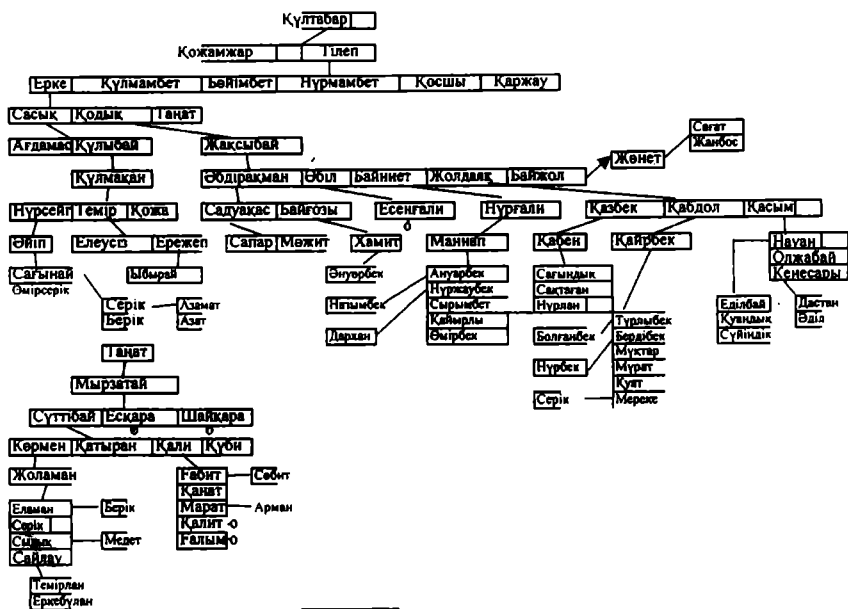

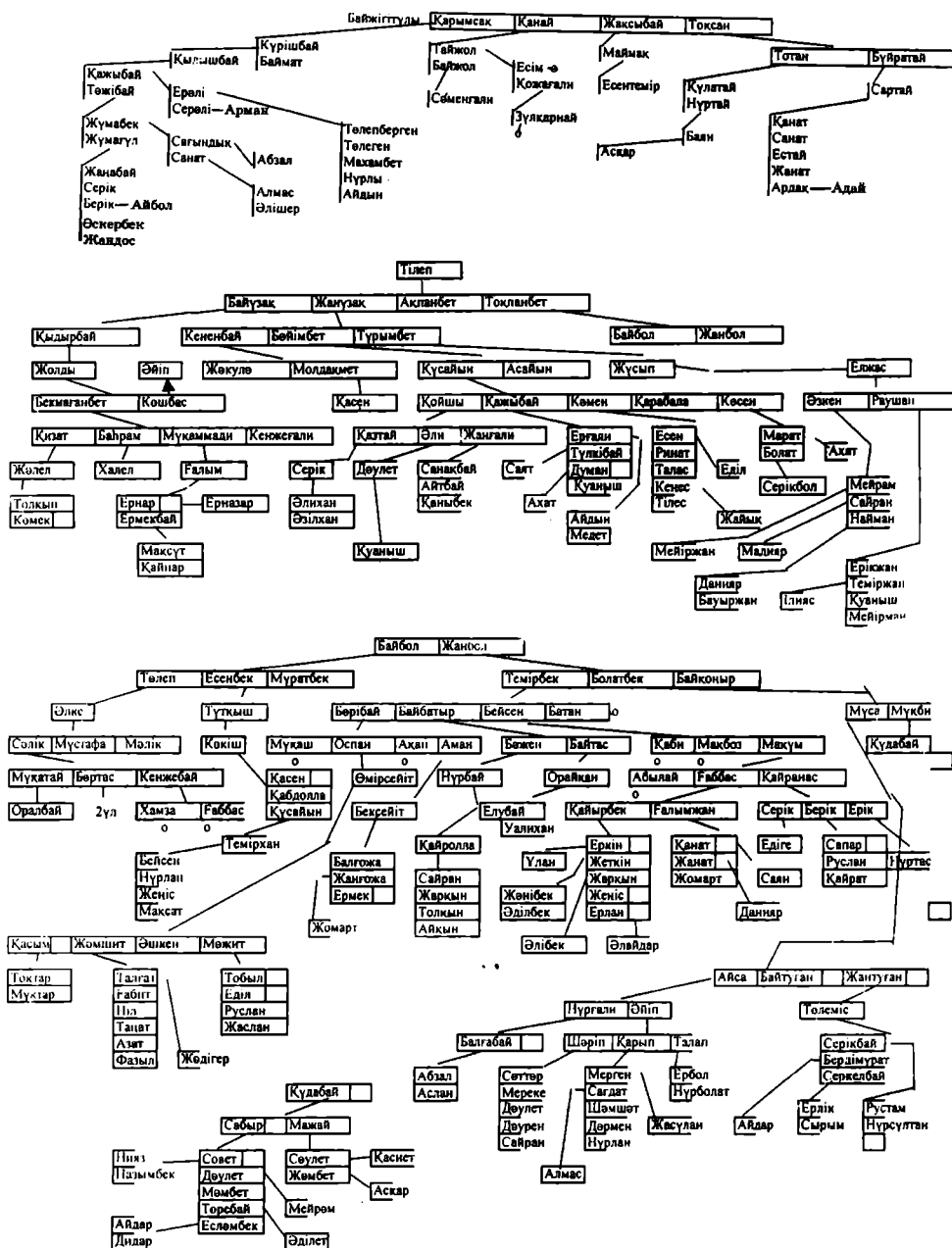

Нұрмұқан уылы Зейнолла елге өгілігі сынның болған. Әбутиліб уылы Асқарбек Жамбыл ауданында өкім
 Құраш уылы Сәбит тектілігі ғылымының докторы.
 Бұл шежіре 2002 жылы жасалынып жазылған, сол себептен
 аты аталған кісілердің атық қызметтері сол кезеңмен сәйкес берілген.

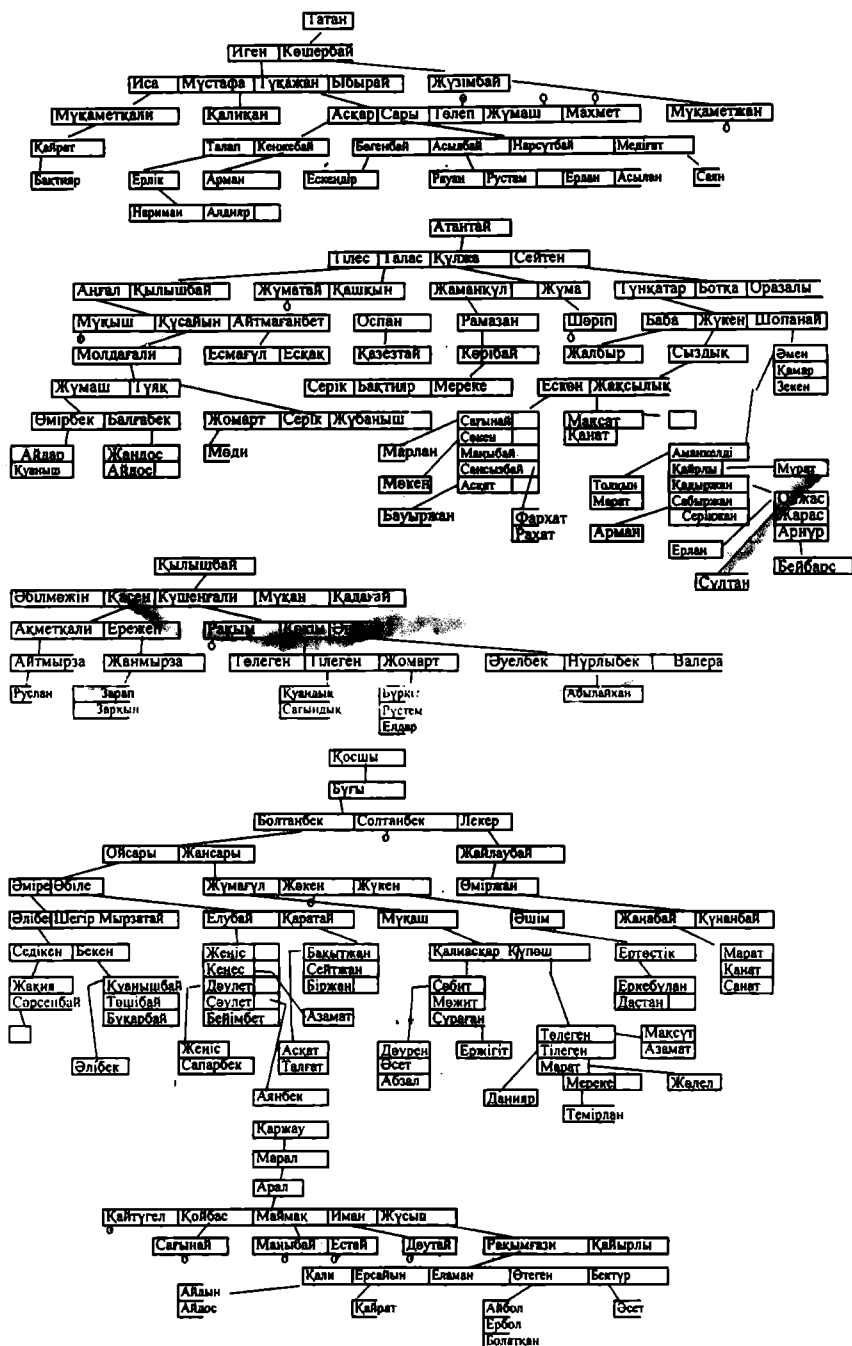

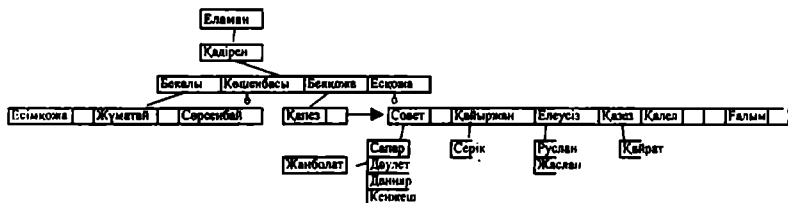
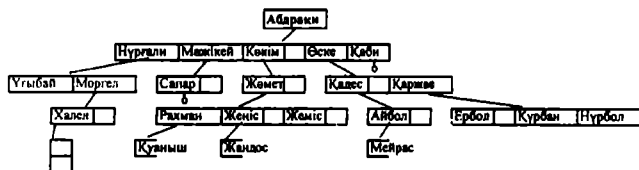
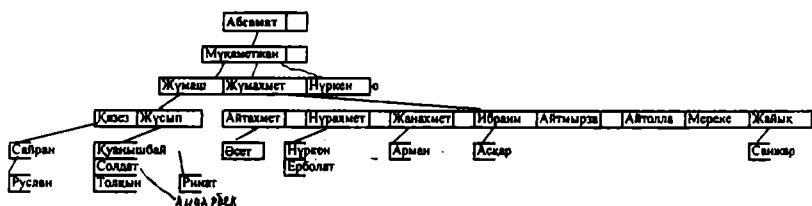
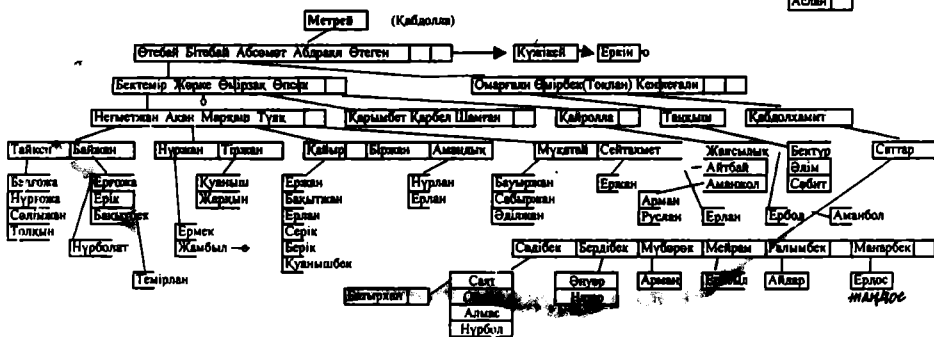
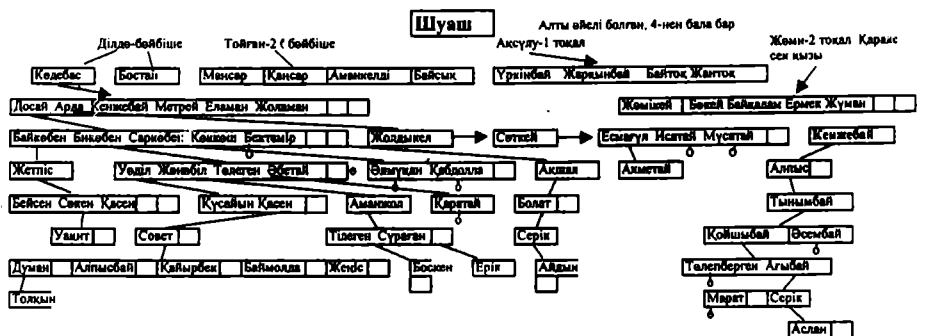

Бұл атадан Қызат ұлы Жолел Советтер одағының батыры атағын алған. Көп жыл ел басқарды, артында екі кітабы қалды. Мақұм ұлы Қайранас. Көп жыл осы елдерде басқарма болған, тікелей сол кісінің араласуымен Бұлақта мешіт салынды. Осы шежіре оңтүстік сол кісінің қалдырып кеткен жазбасы.

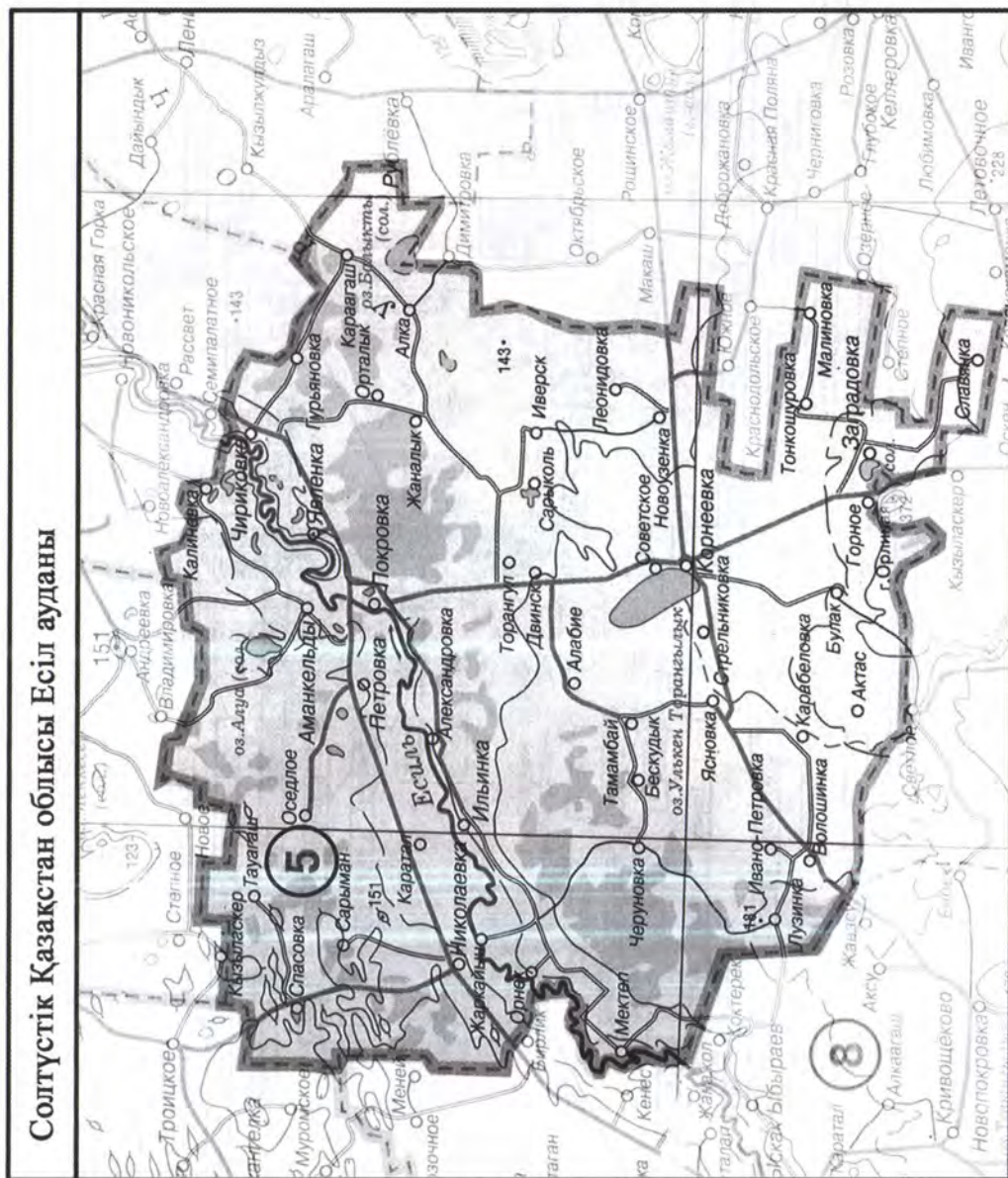
Жақыпқызы елділіктің депутаты болды. Құрлы Құрлыс фирмасын басқарып Алматы қаласында

Х. КАРТАЛАР

Түсініктеме: Бұл карта осы заманғы Ақтас ауылы туралы мағлұмат береді.

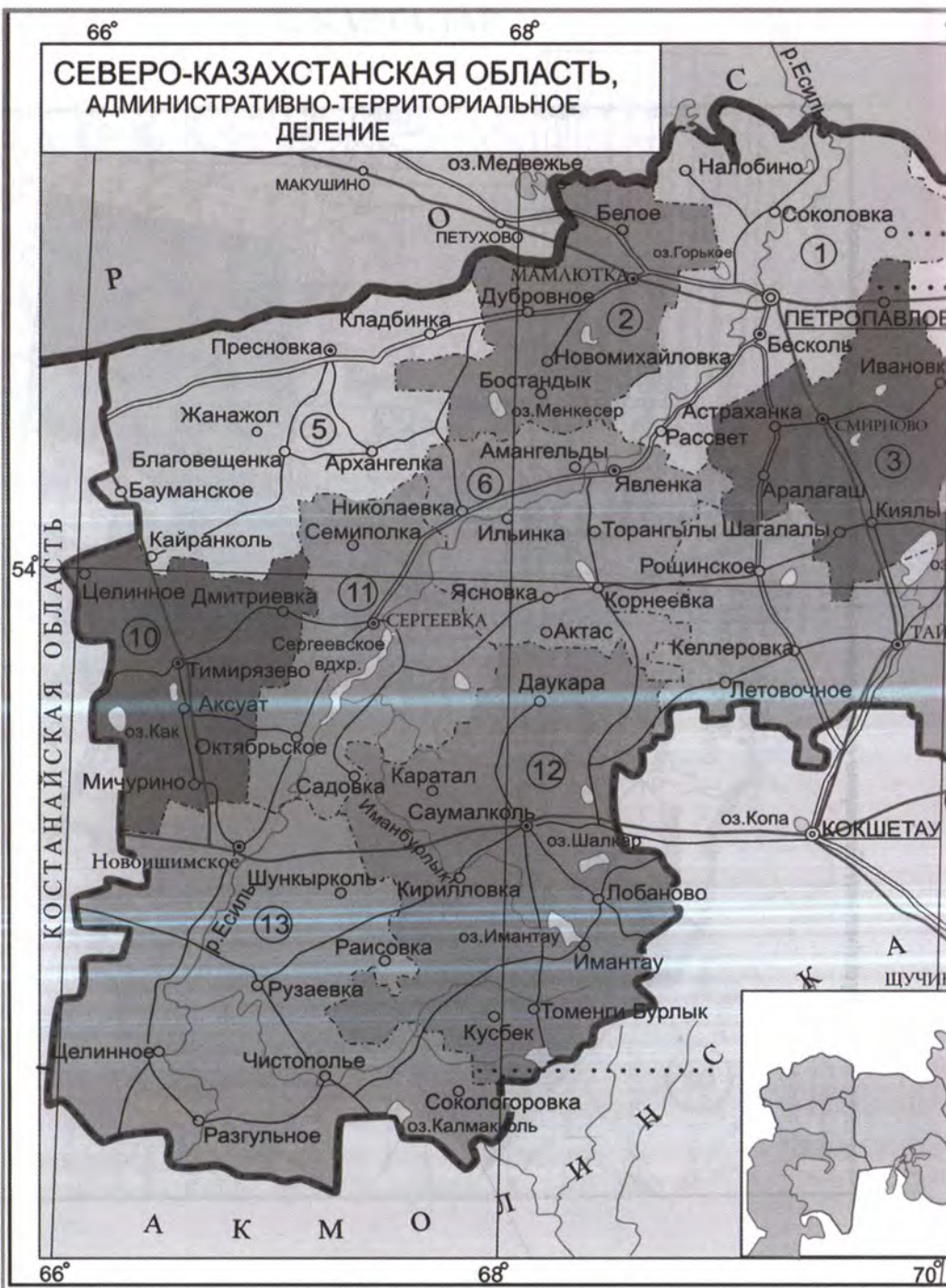
ЧЕРТЕЖ ПРОЕКТА
а. Ақтас Булакский с/о
Есильский р-н С.К.О.

Исследования
проведены в 1958 году в Актас Булакский с/о
Булакский
район Есильский район

Наименование		Площадь (гект.)	
в % к общ.		в % к общ.	
1	2	3	4
1. Земельный фонд	100	100	100
2. Земельный фонд	100	100	100
3. Земельный фонд	100	100	100
4. Земельный фонд	100	100	100
5. Земельный фонд	100	100	100
6. Земельный фонд	100	100	100
7. Земельный фонд	100	100	100
8. Земельный фонд	100	100	100
9. Земельный фонд	100	100	100
10. Земельный фонд	100	100	100
11. Земельный фонд	100	100	100
12. Земельный фонд	100	100	100
13. Земельный фонд	100	100	100
14. Земельный фонд	100	100	100
15. Земельный фонд	100	100	100
16. Земельный фонд	100	100	100
17. Земельный фонд	100	100	100
18. Земельный фонд	100	100	100
19. Земельный фонд	100	100	100
20. Земельный фонд	100	100	100
21. Земельный фонд	100	100	100
22. Земельный фонд	100	100	100
23. Земельный фонд	100	100	100
24. Земельный фонд	100	100	100
25. Земельный фонд	100	100	100
26. Земельный фонд	100	100	100
27. Земельный фонд	100	100	100
28. Земельный фонд	100	100	100
29. Земельный фонд	100	100	100
30. Земельный фонд	100	100	100
31. Земельный фонд	100	100	100
32. Земельный фонд	100	100	100
33. Земельный фонд	100	100	100
34. Земельный фонд	100	100	100
35. Земельный фонд	100	100	100
36. Земельный фонд	100	100	100
37. Земельный фонд	100	100	100
38. Земельный фонд	100	100	100
39. Земельный фонд	100	100	100
40. Земельный фонд	100	100	100
41. Земельный фонд	100	100	100
42. Земельный фонд	100	100	100
43. Земельный фонд	100	100	100
44. Земельный фонд	100	100	100
45. Земельный фонд	100	100	100
46. Земельный фонд	100	100	100
47. Земельный фонд	100	100	100
48. Земельный фонд	100	100	100
49. Земельный фонд	100	100	100
50. Земельный фонд	100	100	100
51. Земельный фонд	100	100	100
52. Земельный фонд	100	100	100
53. Земельный фонд	100	100	100
54. Земельный фонд	100	100	100
55. Земельный фонд	100	100	100
56. Земельный фонд	100	100	100
57. Земельный фонд	100	100	100
58. Земельный фонд	100	100	100
59. Земельный фонд	100	100	100
60. Земельный фонд	100	100	100
61. Земельный фонд	100	100	100
62. Земельный фонд	100	100	100
63. Земельный фонд	100	100	100
64. Земельный фонд	100	100	100
65. Земельный фонд	100	100	100
66. Земельный фонд	100	100	100
67. Земельный фонд	100	100	100
68. Земельный фонд	100	100	100
69. Земельный фонд	100	100	100
70. Земельный фонд	100	100	100
71. Земельный фонд	100	100	100
72. Земельный фонд	100	100	100
73. Земельный фонд	100	100	100
74. Земельный фонд	100	100	100
75. Земельный фонд	100	100	100
76. Земельный фонд	100	100	100
77. Земельный фонд	100	100	100
78. Земельный фонд	100	100	100
79. Земельный фонд	100	100	100
80. Земельный фонд	100	100	100
81. Земельный фонд	100	100	100
82. Земельный фонд	100	100	100
83. Земельный фонд	100	100	100
84. Земельный фонд	100	100	100
85. Земельный фонд	100	100	100
86. Земельный фонд	100	100	100
87. Земельный фонд	100	100	100
88. Земельный фонд	100	100	100
89. Земельный фонд	100	100	100
90. Земельный фонд	100	100	100
91. Земельный фонд	100	100	100
92. Земельный фонд	100	100	100
93. Земельный фонд	100	100	100
94. Земельный фонд	100	100	100
95. Земельный фонд	100	100	100
96. Земельный фонд	100	100	100
97. Земельный фонд	100	100	100
98. Земельный фонд	100	100	100
99. Земельный фонд	100	100	100
100. Земельный фонд	100	100	100

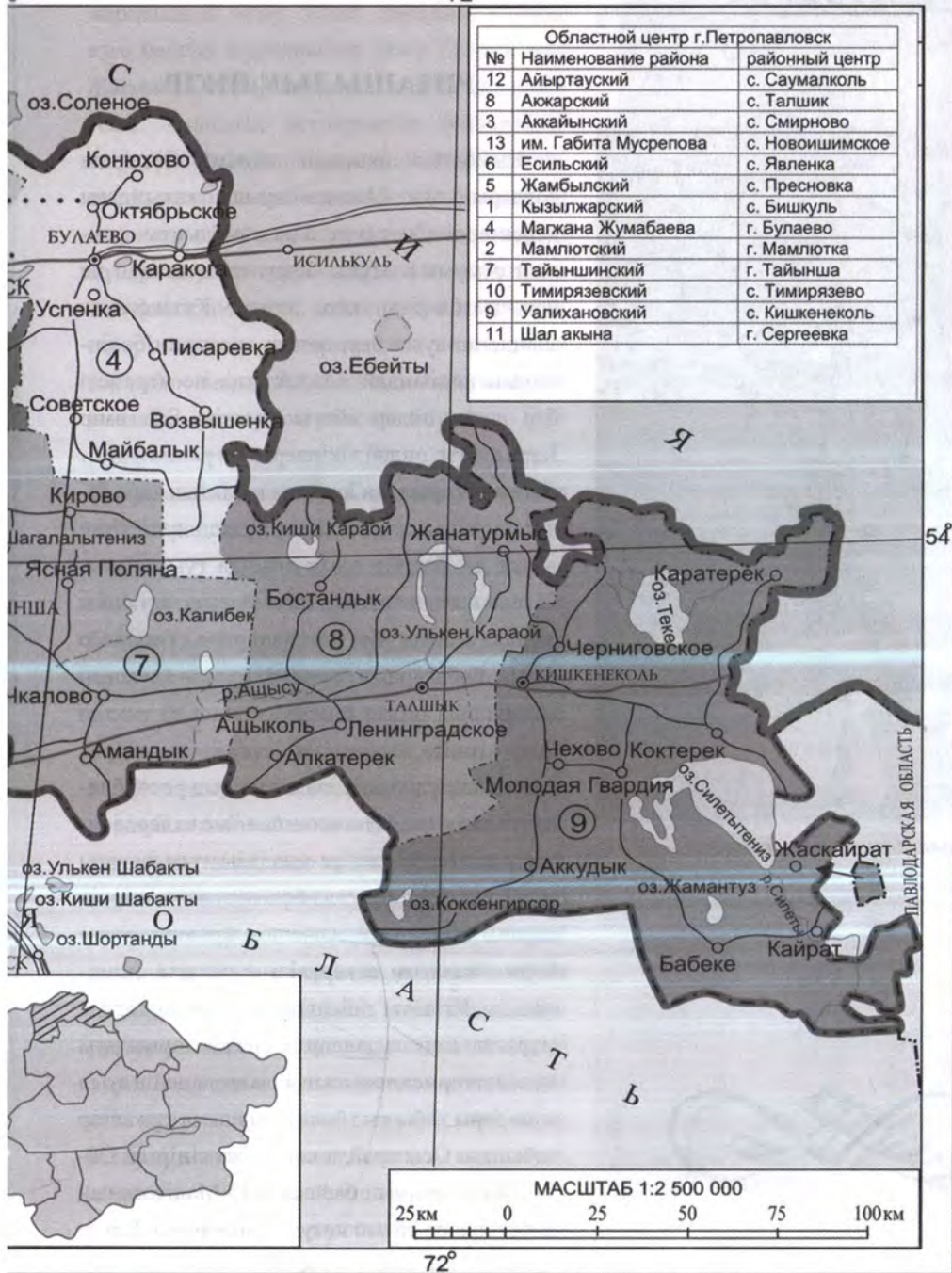

М 1:25 000

0°

72°

«Алтын адам». Тәуелсіздік нышаны

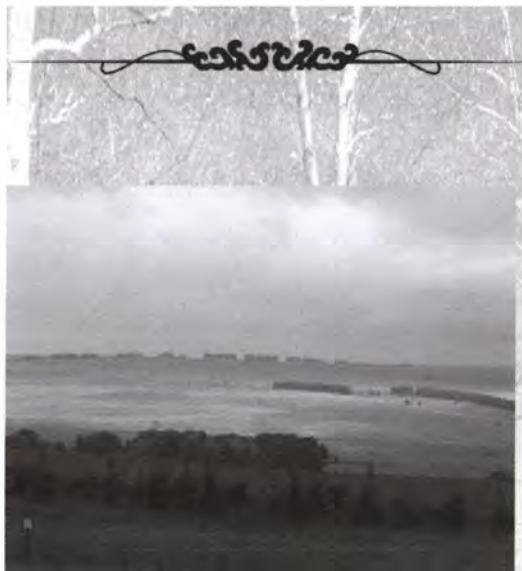
РИЗАШЫЛЫҚ ПІКІР

Қымбатты оқырман қауым! Сіздердің қолдарыңызға «Ақтас» ауылы хақындағы деректерді қамтыған анықтамалықты ұсынып отырмыз. Мұны біреулер, осы күні не көп, жазба-кітап көп, немесе Қазақстанда мыңдаған ауыл бар, соның арасынан бөліп-жарып алатындай «Ақтастың» не кереметі бар деген ойлар айтуы мүмкін. Бұл өмір заңдылығы, ондай пікірлерге еш реніш жоқ... Дегенмен ауылдан шыққан қазақтың қара баласы – қалаға келіп, қандай үлкен жетістікке жетсе де, бәрібір оның ойында туып өскен, балалық шағы өткен, жігіт болып, алғашқы жүрек сезімін бастан кешірген, ғасырлар бойы бабалардың мекені болған ауылын ешқашанда ойдан шығармайды. Сондықтан бұл кітапта, ауылдың елеулі адамдары, «Ақтастан» шыққан азаматтардың республикада ғана емес, Қазақстаннан тыс елдерде аттары мәлім болған ұл-қыздары туралы, осы уақытқа шейін белгісіз болып келген өңірдің тарихы мен өнері, келешек ұрпаққа өнеге болып қалатын ескерткіш-мұралары сипатталады. Кітапты дайындаған кезде облыстық мұрағат пен аудандар мұражайларындағы мәліметтермен танысып, осы кезге дейін ауыл адамдары хабарсыз болған біршама құжаттар табылды. Осы орайда көп еңбек сіңірген Облыс мұрағатының басшысы С. Мәлікованың еңбегін баса айтып кетуді жөн көрдім. Сәуле Зейноллақызының көмегімен ауылдың кар-

тасы мен құнды суреттер табылып, кітапта жарияланып отыр. Кітап дайындау кезінде елге белгілі журналистер Өмір Есқали мен Жақсыбай Самраттың да еңбектері ұшан теңіз. Ауылдың бет-пердесін бейнелейтін нешетүрлі суреттердің көпшілігін ұстаз Кенже Аманжолов дайындап берді. Ал мектеп директоры Мейрам Токпанов бастаған ауыл мұғалімдері ел туралы жазылған естеліктер мен фотосуреттерді, мектеп оқушыларының өздері жазған шығармаларын жинақтауда зор еңбек сіңірді. Айта кететін бір қуанышты жағдай, мектеп әкімшілігі дайындап берген – А. Ағыбаевтың, С. Жұмахметовтің, Г. Рүстемованың және А. Сартаеваның жазған еңбектерін осы кітапқа өзгеріссіз беруді жөн көрдік.

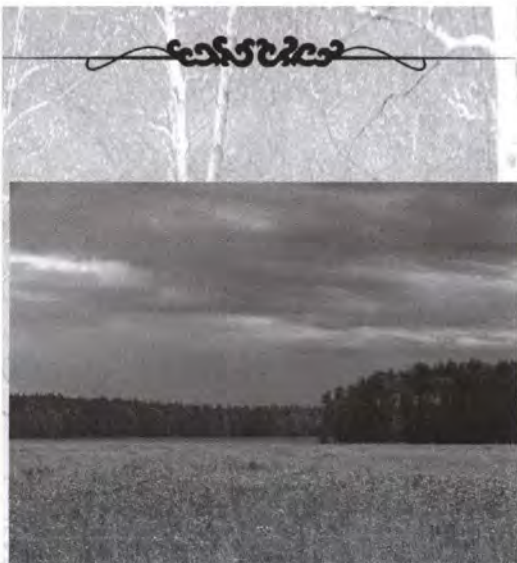
Кітапты дайындаған кезде бұрын белгісіз болған талай ақпаратқа өзім де таң қалдым. Атап айтқанда, 20 ғасырдың 30-жылдарында ел басына төнген қасірет – аштық пен Екінші дүниежүзілік сұрапыл соғыс туралы талай кітаптар мен кинофильмдерден оқып, көріп білетінбіз. Ал сол нәубет заманын бастарынан өткізіп, қан майданда соғысқан аталарымыз бен әкелеріміздің – ел басына төнген қасіретке қаймықпай қарсы тұрып, қандай қиыншылықтарды көрсе де, жасымай, қасық қандары қалғанша жаумен шайқасып, адами рухтарының биік болғанын, сол кездегі өздері жазған хаттардан оқып, қайран қаласың. Қазіргі өсіп келе жатқан ұрпақ, мұндай мәліметтер сіздерді шынайы адами қасиетке, адалдыққа, патриоттыққа тәрбиелейтіне күмәнім жоқ.

Осы кітаптың пердесін ашып, алғы сөзін жазған, ауылымызға арнап өлең шумақтарын

Ел табиғаты

Тамыз айындағы дала

шығарған қазақтың ардақты ұлы, белгілі ақын Кәкімбек Салықов ағамызға айтар алғысымыз шексіз. Біздің кішкентай ғана ауылымызға көңілдерін бөліп, арнайы хат жолдаған ғалым, академиктер Салық Зиманұлына, Аманжол Қошанұлына, Ғарифолла Есім мен Қамал Бұрхановқа, Қазақстан халық жазушысы, мемлекеттік сыйлықтың иегері Өзілхан Нұршайықовқа, ақын, қоғам қайраткері, Қазақстан халық жазушысы Мұқтар Шахановқа бас иіп, ел атынан тағзым етемін.

Тағы айта кететін жағдай – осы кітапты даярлау кезінде кейбір елге елеулі, халқына сыйлы адамдар туралы мәліметтердің жетіспеуі. Оған мысал, Жұмахмет Мәжікеев ағамыздың суретін таппағандықтан, ол кісінің өлендері фотосыз берілді.

«Ақтас» ауылы туралы анықтамалық, аталарымыз бен әжелерімізге, әкелеріміз бен аналарымызға, ағалар мен апайларымызға өткенді еске түсіретін, өшкенді қайта жаңғыртатын бір естелік кітап болады ғой деп ойлаймын. Ал өсіп келе жатқан болашақ ұрпаққа, өздері туған кішкентай бір қазақ ауылының берер өнегесі мол, әлі талай айтатын сыры көп екенін баса айтқым келеді. Сондықтан жастар, туған жердің қадір-қасиетін дұрыс бағалап, ар, намыстарың жоғары болсын деп айтпақпын, өйткені келешек сендердікі.

Бұл кітапты өзімнің және ауылдағы құрдастарымның атынан ауыл азаматтарына сыйлық ретінде ұсынамыз.

Ізгі ниетпен академик, тарих

ғылымының докторы,

Бүркітбай Аяғантегі

Бүркітбай

МАЗМҰНЫ.

К. Салықов. Ақтас деген аты қандай ажарлы.	3 – 7
Ақтас әні	8
<i>I. Тарихи шолу</i>	9 – 26
Карта, анықтамалар	16 – 26
<i>II. Ақтас ауылының құрылу тарихы.</i>	27 – 52
Ұжымшардың алғашқы мүшелері.	34 – 35
1936 жылғы тұрғындарының тізімі.	35 – 40
Қарттарым аман – саумысың.	41 – 42
Постановление.	43 – 47
Ж. Самрат. Орнында бар – оңалар.	48 – 51
Сарғайған газет беттерінен.	52
<i>III. Ақтас ауылы Ұлы Отан соғысы жылдарында.</i>	53 – 73
Қ. Ілияұлы . Өмірбаян. Өлеңдері.	56 – 57
Ә. Аманжолов.	59 – 61
Ж. Қизатов «Өмір мен өлім» кітабынан.	62 – 65
С. Айсін. Өмірбаян. Өлеңдері.	67 – 68.
М. Бейсенов. Өлеңдері	69
Ж. Мәжікеев. Өлеңдері	70 – 73
<i>IV. Тың жылдарындағы ауыл.</i>	74 – 105
С.Мәлікова. Тың жылдарындағы ауыл.	73 – 77
Ө. Есқали. Қымбат Кәкімкелінінен интервью.	78 – 96
Қымбат Кәкімкеліні. Арнау.	96 – 98
Күлизат Маргелқызы. Тойға арнау.	99
Ө. Есқали. Журналистің қойын дәптерінен.	100 – 103
<i>V. Мектеп және мұғалімдер.</i>	106 – 115
Т.Сыздықұлы өлеңі	116
Ш.Есқалиев. Қайран да менің атам-ай.	117 – 122
Ауылдың 1957 жылғы шаруашылық кітабынан.	123 – 127

<i>ҮІ. Социализм дәуірі.</i>	128 – 170
Партия ұйымының жұмысы.	128 – 134
Общее сведение о хозяйстве.	135 – 136
Природные условия.	137 – 140
М. Есқалиев. Бір әннің сыры.	141 – 143
О. Тәттібаев. Махаббат, Арман, Жігер, балапандарыма.	144 – 145
Айтахмет	146
Анықтамалық құжаттар	147 – 149
Б. Аяғантегі. Ақтас менің ауылым.	150 – 152
Біздің жанұя.	153 – 155
Менің құрдастарым	156 – 161
Ж. Төлешов. Балалықтың бақытты ізі қалған нағашы жұрт	165 – 170

ҮІІ. Ақтас негізгі мектебі оқушыларының ата - әжеселері туралы жазған шығармалары. **171 – 185**

Есқалиева Ажар. Атам менің осындай	171 – 173
Рүстемова Гүлмира. Әжемнің еркесімін	174 – 176
Ағыбаев Айдархан. Қариялар азайып бара жатыр	177 – 179
Жұмахметов Санжар. Асыл әжем.	180 – 181
Сартаева А. Арайлым Атам мен әжемнің айтқаны бар еді.	182 – 185
Ән мен жыр шашуы.	186 – 191

ҮІІІ. Ақтас ауылының тұрғындары (2008ж.) **192 – 208**

Ақтас ауылының басшылары.	203
Ш.Есқалиев. Жекешелендіру хикаялары.	204 – 205
Ақтас негізгі мектебінің (2008) ұстаздар ұжымы.	206 – 208
Садуақас Тортай. «Ел мен жер» кітабынан	209 – 210

ІХ. Шежіре. Ұстаздар ұжымы. **211 – 221**

Х. Карталар. **222 – 225**

Б. Аяғантегі. Ризашылық пікір.	226 – 228
--------------------------------	-----------

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР:

- Аргын. Алаш, 2 том, А., 2007;
Валиханов Ч., Избр. произведения, М., 1987;
Боздақтар. Солтүстік Қазақстан облысы, А., 2001;
Жеңіс – Победа. А., 2005;
Мағжан. Өлеңдері П-павл, 2006;
Көркемсуретті Қазақстан тарихы, 4 том, А., 2004 – 2006;
Қизатов Ж. Өмір мен өлім. А., 1995;
Нұршайықов Ә. Махаббат қызық мол жылдар. А., 2005;
Садуақас Т. Ел мен жер. А., 2003;
Салыков К. Күзгі сарын, Астана, 2005;
Самрат Ж. Бітеу жара. А., 2007;
Тырбиев М. Дүлдүлдердің дүбірі. А., 2000;
Аяған Б. Красные и черные. Қызылдар мен қаралар. А., 2005;
Шаханов М. Мәнгүрттенбеу марсельезасы. А., 2008;
Қазақстан Республикасы мемл. архиві. Солт. Қаз. мемл. архиві.
Ақтас ауылының азаматтарының естеліктері.

Осы кітап таралымынан түсетін дүние мектеп жанынан құрылған «Келешек» есеп-шотына жинақталады. Ол дүние жақсы оқитын балаларға не болмаса жәрдем мақсатына жұмсалады.

«АҚТАС ДЕГЕН АУЫЛ БАР»

Редакторлар *Ә.Күлімбетов, Ж.Төлешов, А.Аяганова*

Түзетуші *А.Нәлібаева*

Компьютерлік беттеуші *С.Қасымов*

Дизайнер-көркемдеуші *С.Қасымов*

Техникалық редакторы *Е.Жақсылықов*

ISBN 978-601-7075-02-6

Басуға 21.08.2008 ж. қол қойылды. Пішімі 70х90 $\frac{1}{16}$

Гарнитура «Times New Roman». Офсеттік баспа.

Шартты б.т. 19. Есептік б.т. 16,7.

Таралымы 500. Тапсырыс № 2031.

«Ақ Бүркіт» ЖШС.

050035, Алматы қ., 8-ықшамаудан, 19а-үй.

Тапсырыс берушінің файлдарынан Қазақстан Республикасы

«Полиграфкомбинат» ЖШС-нде басылды.

050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.

ПЕМА
9002

op. T.

